

T.C.

İSTANBUL AREL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Medya ve Kültürel Çalışmalar Ana Bilim Dalı

TELEVİZYON HABERLERİNDE SUNULAN ENGELLİ
TEMSİLLERİNİN ALIMLAMASI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Emine ULU

115120126

Danışman: Yard. Doç. Dr. Gülüm Şener Ulagay

İstanbul, 2013

T.C.

İSTANBUL AREL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Medya ve Kültürel Çalışmalar Ana Bilim Dalı

**TELEVİZYON HABERLERİNDE SUNULAN
ENGELLİ TEMSİLLERİNİN ALIMLAMASI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tezi Hazırlayan: **Emine ULU**

T.C.
İSTANBUL AREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ
TEZLİ YÜKSEK LİSANS SINAV TUTANAĞI

08/10/2013

Enstitümüz *Medya ve Kültürel Çalışmalar* Anabilim dalı yüksek lisans öğrencilerinden 115120126 numaralı **Emine ULU** “*İstanbul Arel Üniversitesi Lisansüstü Eğitim - Öğretim ve Sınav Yönetmeliği*”nin ilgili maddesine göre hazırlayarak, Enstitümüze teslim ettiği “**Televizyon Haberlerinde Sunulan Engelli Temsillerinin Alınması**” konulu tezini, Yönetim Kurulumuzun 02/09/2013 tarih ve 2013/10 sayılı toplantısında seçilen ve Sefaköy Yerleşkesinde toplanan biz jüri üyeleri huzurunda, ilgili yönetmeliğin 48. maddesi gereğince (45) dakika süre ile aday tarafından savunulmuş ve sonuçta adayın tezi hakkında ~~açıklığı/oybirliği~~ ile **Kabul/Red** ~~kararı~~ kararı verilmiştir.

İşbu tutanak, 1 nüsha olarak hazırlanmış ve Enstitü Müdürlüğü’ne sunulmak üzere tarafımızdan düzenlenmiştir.

DANIŞMAN
YRD.DOÇ.DR.GÜLÜM ŞENER ULAGAY

ÜYE
DOÇ. DR. SAFİYE KIRLAR BAROKAS

ÜYE
PROF.DR. HÜLYA YENGİN

Tutanağı Tanzim Eden

Jüri Başkanı

YRD. DOÇ. DR. GÜLÜM ŞENER ULAGAY

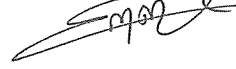
Not 1: Jüri üyeleri söz konusu tezin kendilerine teslim edildiği tarihten itibaren en geç 1 ay içinde toplanarak öğrenciyi tez sınavına alır. Tez sınavı, tez çalışmasının sunulması ve bunu izleyen soru cevap bölümünden oluşur. Sınav süresi en az 45, en çok 90 dakikadır.

Not 2: Tez sınavının tamamlanmasından sonra, jüri tez hakkında salt çoğunlukla (kabul), (red) veya (düzeltme) kararı verir. Bu karar ilgili anabilim dalı başkanlığınca tez sınavını izleyen 3 gün içinde ilgili Enstitüye tutanakla bildirilir. Tezi reddedilen öğrencinin Enstitü ile ilişkisi kesilir. Tezi hakkında düzeltme kararı verilen öğrenci en geç 3 ay içinde gereğini yaparak tezini aynı jüri önünde yeniden savunur. Bu savunma sonunda da tezi kabul edilmeyen öğrencinin Enstitü ile ilişkisi kesilir.

YEMİN METNİ

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “Televizyon Haberlerinde Sunulan Engelli Temsillerinin Alımlaması” başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ahlak ve geleneklere uygun şekilde tarafımdan yazıldığını, yararlandığım eserlerin tamamının kaynaklarda gösterildiğini ve çalışmanın içinde kullanıldıkları her yerde bunlara atıf yapıldığını belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Emine Ulu

ONAY

Tezimin kağıt ve elektronik kopyalarının İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim/Raporum sadece İstanbul Arel yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezimin/Raporumunyıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

Emine Ulu

ÖZET

TELEVİZYON HABERLERİNDE SUNULAN ENGELLİ TEMSİLLERİNİN ALIMLAMASI

Emine Ulu

Yüksek Lisans Tezi, Medya ve Kültürel Çalışmalar Ana Bilim Dalı

Danışman: Yard. Doç. Dr. Gülüm Şener Ulagay

Ekim, 2013 – 127 sayfa

Engellilik konusu bir çok disiplinin alanına giren bir kavramdır. Tıp dünyası tanı, teşhis ve tedavi anlamında tanımladığı kavrama sakatlık ya da özürlülük adını vermektedir. Sosyal bilimlerde, özürlülük durumunun sosyal hayatı yaşamaya engel olmadığını, bu engeli toplumun ve çözüm bulmayan devletin oluşturduğunu savunarak “engellilik” adını vermektedir. Ülkemizdeki bireylerin % 12,29’unun engelli olduğu tespit edilmiştir. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi’ne göre “yaşam, özgürlük ve kişisel güvenlik her insanın hakkıdır”. Engelli Kişilerin Hakları Bildirgesi’nde “Engelli kişiler diğer insanlarla aynı kişisel ve siyasal haklara sahiptir”. T.C Anayasası’nın 12. Maddesine göre: “Herkes kişiliğine bağlı, dokunulmaz, devredilmez, vazgeçilmez temel hak ve hürriyetlere sahiptir” ibareleri doğrultusunda herkes yaşam hakkına sahiptir. Günümüzde engelliler, onuruyla yaşam hakkını elde etme ve kendini ifade etme mücadelesi vermektedir. Bu mücadeleyi medya aracılığı ile duyurmaya çalışırken, reyting kaygısı ile yapılan yayınlarda bir “kurban” ya da “kahraman” olarak temsil edilmek engellilerin yeni mücadele alanı olarak ortaya çıkmaktadır. Televizyon’da, sosyal hayatın her yerinde yer alan bireyler olarak temsil edilmeyi talep eden engelliler, medyanın sunduğu beden ve imaj kültürü dışında kaldıkları için ayrımcılık ve ötekileştirmeye maruz kalmaktadır. Yukarıda belirtilen medya içeriklerine maruz kalan seyircilerin engellilik algısı da bu yönde şekillenmektedir. Bu çalışmada televizyon haberlerinde sunulan engelli temsillerinin seyirciler tarafından nasıl algılandığı, alımlama araştırmaları ve Stuart Hall’un kodlama kodaçımllama metodu rehberliğinde incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Engelli, televizyon haberleri, izleyici, alımlama, kodlama-kodaçımllama

ABSTRACT

RECEPTION OF DISABLED REPRESENTATIONS IN TELEVISION NEWS

Emine Ulu

Master's Thesis, Department of Media and Cultural Studies

Supervisor: Asst. Prof. Dr. Gülüm Şener Ulagay

October, 2013- 127 pages

Issue of disability is a concept that is involved in a variety of disciplines. World of medicine terms a concept of disability or infirmity when it can be defined in the name of diagnosis, recognition and treatment. Social Sciences indicates that the case of impairment does not pose an obstacle to normal life and names 'disability' advocating that the society and the government which cannot find a solution creates this case. In Turkey, 12,29 of the whole population is confirmed as disabled. According to *Universal Declaration of Human Rights* 'life, freedom and personal security' are basic human rights. In the Declaration of rights of the Disabled People; 'Disabled people have the same personal and political rights with other people'. 12. article of the Constitution of the Republic of Turkey: related to 'Each person has basic rights which are intangible, essential and which can't be assigned' inscriptions, everyone has right to live. Nowadays, people with disability are fighting for acquiring honourable and basic rights to live. While they are trying to convey this fight through media, being presented as victims or heroes as results of rating concerns comes up as their new struggle arena. People with disability who want to be presented as a person who can join every part of the social life are exposed to othering process and discrimination because they are out of the image and body culture presented by the media. The disability perception of the people who are exposed to the abovementioned contents are shaped in this direction. In this work, how the presentation of people with disability in the news are perceived by the audience is studied under the guidance of reception research and Stuart Hall's encoding and decoding model of communication .

Key Words: Disabled, tv news, audience, reception, encoding-decoding

ÖNSÖZ

Bu çalışma, iletişim araştırmaları arasında “engellilik” konusunun eksikliği nedeni ile bu alandaki araştırmalara giriş niteliğinde olması için yapılmıştır. Televizyon haberlerinde sunulan engelli temsillerinin alımlamasını” araştırırken, engellilik; beden sosyolojisi ve alımlama araştırmaları kuramları perspektifinde değerlendirilmiş ve yapılan odak grup gürüşmeleri ile seyircilerin alımlamaları gözlemlenmiştir.

Bilimsel araştırma öncelikle araştırmacısının bakış açısını genişletmektedir. Bu süreçte sistemli bir şekilde yol gösteren, acemi sorularına nezaketle cevap veren, samimi ve sıcak yaklaşımı ile adapte olmakta güçlük çektiğim bilimsel araştırmayı sevdiren danışman hocam sayın Yard. Doç. Dr. Gülüm şener Ulagay’a teşekkürü bir borç bilirim. Çalışmalarımızı yakından takip eden sayın Doç. Dr. Filiz Susar Özdil’e teşekkür ederim. Engellerini, imkansızlıklarını problem etmeksizin gürüşmeye gelen engelli dostlarıma ve zamanını ayıran tüm odak grup katılımcılarına teşekkür ederim. Ve tabi çalışmalarımın yoğunluğu nedeni ile yalnız bırakmak zorunda kaldığım anneme ve manevi desteklerini esirgemeyen aileme ve dostlarıma sonsuz teşekkürler.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET - - - - -	iv
ABSTRACT - - - - -	v
ÖNSÖZ - - - - -	vi
KISALTMALAR LİSTESİ - - - - -	x
TABLolar LİSTESİ - - - - -	xi
ŞEKİLLER LİSTESİ - - - - -	xi
EKLER LİSTESİ - - - - -	xii
GİRİŞ - - - - -	1

1.BÖLÜM

İZLEYİCİ ODAKLI İLETİŞİM ÇALIŞMALARI

1.1 İzleyici Odaklı İletişim Çalışmalarının Doğuşu - - - - -	4
1.2 Kullanımlar ve Doyumlar Yaklaşımı - - - - -	6
1.3 Alımlama Araştırmaları- - - - -	9
1.3.1 Kültürel Çalışmalar Geleneği ve Alımlama Araştırmaları- - - - -	9
1.3.2 Stuart Hall ve Kodlama-Kodaçımllama- - - - -	12
1.4 Televizyon ve Alımlama Araştırmaları - - - - -	17
1.4.1 David Morley ve Nationwide Programının İzleyicileri - - - - -	17
1.4.2 Tamar Liebes & Elihu Katz; Dallas Dizisinin Altı Farklı Yorumu - - - - -	19
1.4.3 Sonia Livingstone& Peter K. Lunt: Aktif Bir Topluluk ve Eleştirel Bir İzleyici: Halkın Katıldığı Tartışma Programlarının Alımlanması - - - - -	20
1.4.4 Haberin Alımlaması - - - - -	21
1.4.5 Alımlama Araştırmalarının Bugünü - - - - -	26

2.BÖLÜM

Engellilik Sosyolojisi ve Medya

2.1 Sosyolojik Açıdan Beden- - - - -	28
2.1.1 Beden ve Toplumsal İktidar Alanları - - - - -	34
2.2 Engellilik Sosyolojisi - - - - -	38
2.2.1 Engelli Beden - - - - -	38
2.2.2 Engellilik Kimliği ve Etiketlenme - - - - -	44
2.2.3 Engelli Bireylere İlişkin Kültürel Tanımlamalar - - - - -	48
2.3 Medyada Engelli Bireylerin Temsili - - - - -	51
2.3.1 Bedene Müdahalede Tüketim ve İmaj Kültürü - - - - -	51
2.3.2 Medya ve Bedene Müdahale - - - - -	56
2.3.3 Medyada Engelli Bireylerin Yansıtılma Biçimleri - - - - -	59
2.3.4 Medyada Engelli Ayrımcılığı - - - - -	63
2.3.5 Medyada Engellilere Yönelik Uygulamalar, Mevzuat - - - - -	73

3.BÖLÜM

3.1 AMAÇ VE YÖNTEM - - - - -	78
3.2 TEMEL BULGULAR - - - - -	80
3.2.1 Kavram Karmaşası - - - - -	82
3.2.2 Engellilik Tanımı - - - - -	83
3.2.3 Sosyal Engelli - - - - -	87
3.2.4 Engelli Algısı - - - - -	88
3.2.5 Engelli Algısında Televizyon İçeriklerinin Rolü - - - - -	91
3.2.6 Engelli Algısında Haberin Rolü - - - - -	92
3.2.7 Birinci Haber'in Alımlaması - - - - -	95
3.2.8 İkinci Haber'in Alımlaması - - - - -	99
3.2.9 Üçüncü Haber'in Alımlaması - - - - -	102

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	107
KAYNAKÇA	110
EKLER	115
ÖZGEÇMİŞ	127

KISALTMALAR LİSTESİ

AKT	: Aktaran
BM	: Birleşmiş Milletler
BT	: Bilinmeyen Tarih
DRL	: Derleyen
ICIDH	: İşlevsellik Yetimi ve Sağlığın Uluslararası Sınıflandırılması
OZİ-OZİDA	: Başbakanlık Özürlüler İdare Başkanlığı
RTÜK	: Radyo-Televizyon Üst Kurulu
TC	: Türkiye Cumhuriyeti
TNS	: Taylor Nelson Sofres
TV	: Televizyon
TVYD	: Televizyon Yayıncıları Derneği
WHO	: Dünya Sağlık Örgütü
VB	: Ve benzeri
VS	: Vesaire
VD	: Ve diğerleri

ŞEKİLLER LİSTESİ

		SAYFA
Şekil 1.1.	Kullanımlar ve Doyumlar Paradigması.....	7
Şekil 1.2.	Stuart Hall'un Kodlama-Kodaçımmlama Modeli.....	14
Şekil 2.1.	İç ve Dış Beden Ayırımı Şeması.....	31

TABLolar LİSTESİ

		SAYFA
Tablo: 2.1.	Medikal Model ile Sosyal Model'in Yaklaşım Farkı...	42
Tablo: 3.1.	Katılımcıların Fotoğraflar Üzerine Anlam Üretimi.....	80
Tablo: 3.2.	Katılımcıların Fotoğraf Üzerinden Hikaye-YanAnlam Üretimi.....	82
Tablo:3.3.	Engelli, Sakat,Özürlü Kavramları Üzerine Düşünceler	83
Tablo 3.4.	Katılımcıların Engellilik Tanımı.....	84
Tablo: 3.5	Televizyon Haberlerinde Engellilerin Yansıtılma Biçimleri.....	94
Tablo: 3.6	Televizyon Metinlerinin İnşa Ediş Pozisyonları Karşılaştırması.....	105
Tablo: 3.7	Katılımcıların Engelliliğe Bakışını Etkileyen Durumlar..	106

EKLER LİSTESİ

	SAYFA
Ek-1. Odak Grup Görüşmesi Bilgi Formu	116
Ek-2. Odak Grup Görüşmesi Soruları	117
Ek-3. Odak Gruba Gösterilen Fotoğraflar-1	118
Ek-4. Odak Gruba Gösterilen Fotoğraflar-2	119
Ek-5. Odak Gruba Gösterilen Fotoğraflar-3	120
Ek-6. TNS Aralık-Ocak-Şubat Ayı Ana Haber Reyting	
Ortalaması	121
Ek-7. Birinci Haber'in Deşifresi	122
Ek-8. İkinci Haber'in Deşifresi	124
Ek-9. Üçüncü Haber'in Deşifresi	126

GİRİŞ

Medya ve beden, tüm iktidar ve ideolojiler tarafından, toplumu inşa etmek ve idare etmek amacıyla denetim altında tutulmaktadır. Bu çalışmanın konusu olan “televizyon haberlerinde sunulan engelli temsillerinin alımlaması” bu iki unsuru içermektedir.

Toplumsal hayat, bedenlerin iletişimi, çatışması, dayanışması, baskı altına alınması, denetlenmesi üzerine kuruludur. Bedenin denetlendiği, inşa edildiği alanlardan biri de medyadır. Lefebvre (1998) ve Giddens (1991), medyanın insanları gündelik hayatın “iktidarına” taşıyabilecek beden, zaman ve mekânın sürekli gözetlenmesi ve tertiplenmesini içeren muhtelif hayat tarzları ve politikaları sunduğunu (akt.Odabaş,2008:56) söylerken bu gerçeğe dikkat çekmektedir. Medyanın temsil ettiği beden tiplerinde engelli bedenlerin dikkate alınmadığı, dahası dram ve trajedi unsuru olarak kullanıldığı gözlemi bu araştırmanın doğmasına neden olmuştur. Medya çalışmaları arasında konu ile ilgili yapılmış araştırma olmaması süreci hızlandırmıştır. Kısa bir araştırma sonrasında bu tarz temsillerin medya içerikleri arasında en çok haber içeriklerinde yer aldığı tespit edilmiştir. “Seyircilerin engelliye bakışı, televizyonda sunulan haber temsilleri nedeniyle olumsuzdur.” hipotezi araştırmaya başlangıç noktasıdır. Bir yıllık çalışma sürecinde aşağıdaki hipotezlerin doğruluğunu araştırmak adına hem hedef, hem de yol gösterici olmuştur. Alt Hipotezlerim: Tv haberlerini seyreden seyirciler, engellileri dramın bir parçası yada kahraman olarak görmektedir. Tv seyircilerinin engelliye bakışları, medyadaki temsilden etkilenmektedir.Tv seyircilerinin gerçek yaşamda engelliye bakışı ile medyadaki engelli temsili arasında farklar bulunmaktadır. Tv seyircileri, gerçek yaşamda engellilerle deneyimi nedeniyle medyadaki engelli temsili eleştirel okumalarına yol açmaktadır.

Bu çalışmanın amacı, haberlerdeki engelli temsillerinin izleyicinin engelliye bakışını etkileyip etkilemediğini bulgulamanın yanı sıra, engellilik konusuna medya araştırmaları içinde bir kapı aralamaktır.

1920’lerde başlayan iletişim çalışmaları tarihinde, ana akım kuramcıları medya içeriklerinden gelen ileti karşısında seyircinin savunmasız olduğu konusunda kuramlar üretirken, 1959’da Elihu Katz’ın kitle iletişim araçlarının

seyirciye ne yaptığı değil, seyircinin kitle iletişim araçları ile ne yaptığı sorusu izleyici odaklı iletişim çalışmalarının kapısını aralamıştır. Bu çalışmanın birinci bölümünde izleyici odaklı iletişim çalışmaları ve devamında gelen alımlama araştırmaları ve Kültürel Çalışmalar Geleneği'nin katkısı ele alınmıştır. Ardından saha çalışmamıza rehberlik edecek olan Stuart Hall'ın “kodlama-kodaçımama” modeli üzerinde durulmuş ve bu model üzerinden yapılan televizyon alımlama araştırmalarından örnekler sunulmuştur.

İkinci bölümde beden ve medya ilişkisi toplumsal iktidar alanları, beden sosyolojisi, engelli beden, engellilik kimliği ve kültürel tanımlamalar, başlıkları altında ele alınmıştır.

Engellilik konusu, tanımından haklarına, yapılan uygulamalardan yaşanan pratiklere kadar ülkemizde tartışma konusu olmuştur. Engelli bireyler herkes için doğal ve kazanılmış olan “onuruyla yaşama” hakkı için mücadele vermek zorunda kalmışlardır. Engellilik, özürlü bireylerin içinde yaşadıkları toplumda günlük ihtiyaçlarını karşılayacak kadar zemin oluşturulamaması nedeniyle, önüne çıkan engeller sonucunda sosyal bilimciler tarafından yapılmış bir tanımlamadır. Bu çalışmada sosyal bilimler araştırması olması sebebiyle “engelli” kelimesi kullanılmıştır. Engellilik konusunda toplumda oluşan algıda medyanın payı büyüktür. Zihinlerdeki kalıp yargılar, etiketler ve tanımlara dönülüp bakıldığında film ve dizilerden birer replik, haberlerden ve programlardan da dramatik müzik eşliğinde verilen engelli görüntüleri ortaya çıkacaktır. Bu bilgiler ışığında ikinci bölümde engelli bireylerin medyada temsili, bedene müdahalede tüketim ve imaj kültürü, medya ve bedene müdahale, medyada engelli bireylerin yansıtılma biçimleri ve medyada engelli ayrımcılığı başlığı altında ele alınmıştır.

Üçüncü bölümde ise kuramsal araştırmaların rehberliğinde saha araştırması bulguları yer almaktadır. Saha araştırmasında “odak grup görüşmesi” yöntemi uygulanmıştır. İzleyici araştırmalarında sık kullanılan etnografik yöntemlerden biri olan odak grup görüşmesi ile gündelik yaşam pratikleri içinde bireylerin ortak anlamlarını, etkilenme yönlerini anlamak için uygun bir yöntem olduğu için tercih edilmiştir. Bireylerin algısını, anlamlandırmasını, düşüncelerini ifade etmek için kullandıkları kelimeler, semboller, bu kullanım ve

tanımlardaki farklılıklar, grup gerilimi ve etkileşimi içinde gözlemlenerek, çoklu veri elde edilebileceği düşünülmüştür. Bireylerin tanımlama ve anlamlandırma farklılığını görmek amacıyla üç ayrı odak grup ile görüşme yapılmıştır. Gruplar, engelli, engelli yakını ve engellilik konusunda bilgisi olmayanlar şeklinde sınıflandırılmıştır. Odak gruplara, grubun engelliye bakışının ve televizyonun engelliye bakış açısına etkilerinin gözlemlenebileceği, önceden hazırlanmış açık uçlu sorular yöneltildiği gibi sohbetin gerektirdiği farklı sorular da yöneltmiştir. Son olarak da 3 adet engelli haberi seyrettirilerek yorumları alınmıştır. Haberler aralık, ocak ve şubat ayı ana haber reyting ortalamalarında (TNS'nin verilerine göre) ilk üçe giren kanallar (Fox, Kanal d ve Star) televizyonlarından seçilmiştir. Star belirtilen sürede 2 adet engelli haberi yayınlamıştır. Kanalın el değiştirmesi nedeniyle arşivine ulaşamadığı için yer verilememiştir. Görüşme öncesinde katılımcılara yaşı, mesleği ve günlük tv izleme alışkanlıkları sorularını içeren bir bilgi formu dağıtılmıştır. Görüşme ses ve video kaydı altına alınmıştır. Görüşmeler 2 saatlik bir süre içerisinde gerçekleştirilmiştir.

1.BÖLÜM

İZLEYİCİ ODAKLI İLETİŞİM ÇALIŞMALARI

1.1. İzleyici Odaklı İletişim Çalışmalarının Doğuşu

1920'lerde başlayan iletişim çalışmaları, 1.Dünya Savaşı sonrasına tekabül etmektedir. Savaş sırasında propaganda aracı olarak gazetelerin kullanımı, iletişim bilimcilerinin dikkatini çekmiştir. Walter Lippmann, 1922'de yayımladığı "Kamuoyu" adlı kitabında ilk olarak kamuoyunun oluşturulmasında kitle iletişim araçlarının gücünü dile getirmiştir. Bu fikirden yola çıkan Chicago Üniversitesi siyaset Bilimi Kürsüsü'nden Harold Lasswell "propaganda" üzerine yazdığı kitapta, "savaşta para ve insan gücü aktarımı kadar bilgi aktarımının, yani iletişimin de önemli olduğunu vurgulamaktadır. Savaş süresince İngiliz ve Amerikalılar vahşeti dünyadan yok etmek ve dünyaya barışı getirmek için bu savaşa katıldıklarını sürekli olarak yinelerken, Almanları saldırgan, savaş yanlısı, barış düşmanı, işgalci vs. olarak tanımlarlar. Öyle ki bu etkili propaganda karşısında Almanların yapacağı bir şey kalmamıştır (Lasswell, 1971, akt. Güngör, 2011: 75)." Bu çalışmalar sürecinde 2. Dünya Savaşı'nın patlak vermesi ve kitle iletişim araçlarının savaşa neredeyse yön veren gücü, iletişim bilimlerinin sosyal bilimler içinde yerini almasını sağlamıştır. Savaşlar, propagandalar ve oluşturulan kamuoyu doğal bir süreç olarak araştırmacıların, kitle iletişim araçlarının insan ve kitle üzerindeki etkisi üzerinde yoğunlaşmasına sebep olmuştur. Ana akım temsilcilerinin öne sürdüğü bu düşünceye göre, seyirci ya da okuyucu tek tip olarak kabul edilmekte ve kültürel, sınıfsal, entelektüel ve dini gruplardan, gündelik yaşam pratiklerinden ari ve savunmasız olarak araçlardan gelen bilgiyi kabul etmektedir. Bu anlamda ortaya konan kuramlardan ilki Lasswell'in Hipodermik İğne, Sihirli Mermi, Uyarıcı-Tepki ya da Propaganda modeli olarak da bilinen modeldir. Bu yaklaşıma göre göndericinin gönderdiği mesaj, alıcı konumundaki bireylerin davranışını etkilemektedir. Lasswell, elitlerin kitle iletişim araçlarını kullanarak kitlelere gönderdikleri mesajların onlar üzerinde deri altına enjeksiyon yapan bir şırınga ya da sihirli bir mermi gibi doğrudan ve anında bir etkide bulunduğunu savunmaktadır (Yaylagül,2010:53). İletişim biliminde "etki çalışmaları" olarak adlandırılan bu

çalışmaların ilki, 1929'da Amerika'da bir araştırma vakfı tarafından yapılmış ve sinemanın çocuklarla gençler üzerindeki etkilerinin çok güçlü olduğu yönünde bulgulara ulaşılmıştır. Seyirciye ya da dinleyicinin etkiye açık olduğu durumlar şu şekilde sıralanmaktadır: Korku ve panik durumu, kaynağa duyulan güven, sunum biçimi, masumiyetin sömürülmesi ve kitle-grup ortamı. CBS'te Orson Welles'in Dünyalar Savaşı adlı romanının radyo uyarlaması sırasında yayının kesilerek, radyonun haber spikerinin felaket haberlerini ardı ardına sıralaması üzerine insanların korku ve panikle evlerinden fırlayıp şehri terk etmeleri, (Güngör, 2011: 75) araştırmacılar tarafından korku ve panik anında etkiye açıklığa örnek olarak verilmektedir.

George Gerbner, kitle iletişim araçlarının, özellikle televizyonun etkisinin kısa sürede değil uzun vadede zihin altına gönderdiği iletilerle insanların tutumlarında etkili olduğu görüşünü savunarak, etki araştırmalarına uzun vadede kalıcı etki şerhini koymuştur. Gerbner'in 1967'de Pensilvanya Üniversitesi'nde "şiddetin nedenleri ve önlenmesi" konusunda kurulan Ulusal Komisyon için başlattığı projenin adı "kültürel göstergeler"dir. Bu projeden inşa ettiği "ekme kuramı" ile tv izleme ile sosyal gerçeğin inşası arasındaki ilişkiyi açıklamaktadır (Alemdar ve Erdoğan, 2010: 165). "Kültürel Göstergeler ve Ekme Kuramı" adı verilen bu kuramda, medyanın bir kültürde var olan değer ve tutumları ektiği öne sürülmektedir. Yani medya, insanları birbirine bağlayan değerleri yayar ve bu değerleri sürdürür. Gerbner'e göre medya, siyasal perspektifte orta yol değerleri ekme eğilimindedir. Örneğin, televizyonda şiddetin aşırı sunumu, izleyicilere daha çok saldırgan davranışlardan ziyade, kanun ve düzen hakkında simgesel mesajlar iletmektedir (Yaylagül, 2010: 73). Televizyon, gelecekteki tercihleri ve kullanımları etkileyen tutumları eker (yetiştirir). Televizyon, muhtemelen sanayi öncesi dinden beri ilk defa güçlü bir kültürel bağ sağlar (Gerbner, 1982, akt. Alemdar ve Erdoğan, 2010:166). Gerbner (1998: 182)'de kuramını güncellemiş ve ekmenin televizyondan izleyiciye tek yönlü bir etki akışı olmadığını ve kişisel etkileşimlerin ekme etkilerini etkilediğini belirtmiştir (akt. Alemdar ve Erdoğan, 2010: 168).

Columbia Üniversitesi'nden Lazarsfeld ve Berelson'ın 1940-1948 başkanlık seçimleri üzerine yaptığı araştırmada elde ettikleri bulgular, etki

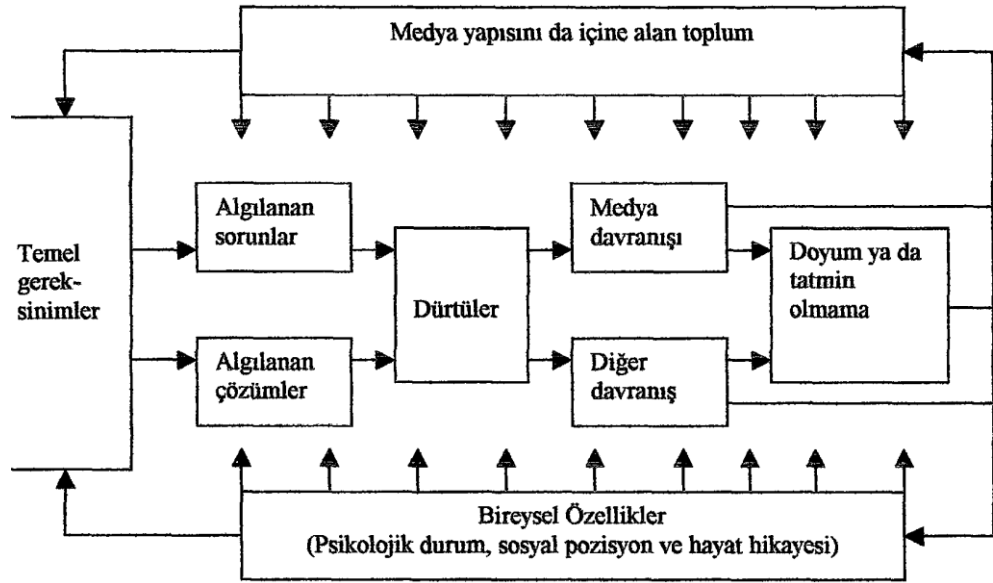
araştırmalarına sınır getirmiştir. Halkın Tercih adlı araştırmada bireylerin seçim propagandalarından aldıkları bilgileri, içinde buldukları grup veya kanaat önderleri üzerinden değerlendirerek yorumladıklarını ve buna göre tercihlerde bulduklarını tespit etmişlerdir (Yaylagül, 2010: 56-57). Kanaat önderleri, iletişimi dünya görüşüne göre biçimlendiren güvenilir kaynaklardır. İletişimde en önemli rol oynayan grup üyesi olarak düşünülebilir. Kanaat önderlerini geleneksel güç sahipleri ile bir tutmamalıdır. Araştırma bulgularına göre, kanaat önderleri her statüdeki kimseler olabilir. (Katz ve Lazarsfeld, 1955, akt.Alemdar ve Erdoğan, 2010: 105) Bu sonuç, iletişim araştırmalarına “İki aşamalı akış” kuramını kazandırmıştır ki bu, izleyici odaklı iletişim çalışmalarının da kapılarını aralamıştır. Bireyi öne çıkaran, bu yaklaşıma destek Joseph Klapper’dan gelmiştir. Klapper kitle iletişim araçlarının yanı sıra toplumda başka etmenlerin de bu etki ortamında yer aldığını ve belirleyici olduğunu ortaya koymuştur. Buna göre kitle iletişim araçları, toplumdaki diğer etmenler (din, gelenek, görenek, kültür, ekonomi, eğitim vb) arasında yer alan etmenlerden biridir (Alemdar ve Kaya, 1983, akt. Güngör, 2011: 101). Klapper’ın geliştirdiği seçmeli açık kalma, seçmeli algı ve seçmeli akılda tutma kavramları iletişimde bireyin edilgen konumdan etkin konuma geçmesine ilişkin kabullerin ilk somut adımı olarak görülebilir. (Hardt, 1992: 17, akt. Güngör, 2011: 103). İzleyici odaklı çalışmalara en yakın yaklaşımlardan biri olan bu çalışma, aktif izleyici kavramına da kapıları aralamıştır. Artık kitle iletişim araçlarının bireye ne yaptığını değil, bireylerin kitle iletişim araçları ile ne yaptığını sorusuna cevap aranmaya başlanmıştır.

1.2. Kullanımlar ve Doyumlar Yaklaşımı

Etki kuramları, bireyleri gözlemlenebilir bir nesne olarak gördüğünden dolayı iletişimin de nesnesi haline getirmiştir. Psikolog Elihu Katz’ın 1959’da “kitle iletişim araçlarının bireye ne yaptığını değil, bireylerin kitle iletişim araçları ile ne yaptığını” sorusu bireyi atomize birim olmaktan özne konumuna getirmiştir. Bu soruyla birlikte, iletişim bilimlerinde izleyici odaklı iletişim çalışmaları sürecine geçilmiş ve “kullanımlar ve doyumlar yaklaşımı” sürecin ilk kuramı olmuştur. Amerikan, İngiliz ve Kuzey Avrupalı iletişimcilerin benimsediği bu yaklaşıma göre insanlar gereksinimlerini gidermeye çalışırlar. Doyum için kullandıkları araçlardan bazıları da kitle iletişim araçlarıdır. Bu

araçlar ve araçların ürünleri arasında gereksinimleri karşılamak için seçme yaparlar. Bu maksatlı etkinlikler sonucu gereksinimler giderilir ve gerginlikler azaltılır. Buna göre, insanlar basit bir şekilde davranma yerine, çevrelerine etki yapan “aktif ajanlar” olarak kabul edilir. Bu ajanlar etkinlikleri seçme yolları arasından amaçlarına uygun tercihler yapma gücüne sahiptirler. Yaklaşımına göre iletişim alanında kişi, kendi enformasyonunun yaratıcısıdır. Burada enformasyon, kişinin zaman ve yer içinde hareket ederken yaşamdan çıkardığı anlam olarak nitelenir (Alemdar ve Erdoğan, 2005:161-162).

“Kullanımlar ve doyumlar yaklaşımı, algı, tutum, norm oluşumu üzerine yapılan işlevselci sosyal psikolojik araştırmalar geleneğinde ortaya çıkmıştır (Ball-Rokeach,1998:8). Buradaki seçici algı nosyonu algı literatüründen gelmekte ve insanların ihtiyaçları ve ilgileri belli bir ortamda neyi alımlayacaklarını etkilemektedir. Bireysel farklılıkların aynı nesnel çevrede farklı öznel anlayışlarla sonuçlanacağı önermesi, medya mesajlarının algılanmasına uyarlanmıştır. Aynı medya iletilisi, bireyler tarafından farklı ihtiyaçları ve ilgileri nedeniyle farklı farklı algılanabilmektedir (Koçak,2001: 56).”

Kaynak: Rosengren, 1974. akt. Koçak, 2001: 59

Şekil 1.1 Kullanımlar ve Doyumlar Paradigması

Rosengren bu modelde, seyircinin medya içeriklerini tüketme nedenini sorun nedeniyle çözüm kaynaklı bir arayış üzerine modellendirmiştir. Bireyin içinde bulunduğu toplumsal yapı ve bireysel özelliklerin her aşamayı etkilediğine de dikkati çekmektedir.

Etki araştırmasından gereksinime geçmek iletişimcileri farklı bir mecraaya yönlendirmiştir. Artık izleyicilerin neden, nasıl etkilendiği değil, neye ihtiyaç duyduğu, neyi niçin tükettiği konusunda, izleyici üzerinden araştırma teknikleri geliştirilmeye başlanmıştır. Blumler ve Katz bu konuda merkezi bir rol oynar. Her iki araştırmacı da yaptıkları çeşitli araştırmalar ve yayımladıkları bir dizi makaleyle insanların gereksinimlerine ve medyayı aktif kullanımlarına dikkat çekerler (McQuail ve Windahl, 2005, akt. Güngör, 2011: 108). Bireylerin iletişim araçlarından ne tür ihtiyaçlarını giderdiğine dair çeşitli araştırmalar yapılmış ve benzer sonuçlara varılmıştır. Yaklaşımın kuramcıları McQuail, Blumler ve Brown (1972)'un elde ettiği sonuçlara göre seyirciler iletişim araçlarından vakit geçirme, kişisel ilişki, toplumla ilgili olaylardan bilgi almak için kişisel özdeşlik ve çevreyi bilip tanıma amaçlı gözetleme ihtiyaçlarını gidermektedir. (Alemdar ve Erdoğan, 2005: 164).

Jensen ve Rosengren'e göre kullanımlar ve doyumlar araştırmaları, medyanın etkileri kadar, medya kullanımının kökenleriyle de ilgilenmekteydi ve bu kullanımla alakalı bireysel güdülerin peşindeydi. İkinci olarak, istekli medya kullanıcılarını medya kullanımının nedenlerinden biri olarak görmekteydi. Üçüncü olarak, nedensellik, çoğu zaman nihailiği açıklayacak şekilde yorumlanıyordu (Jensen ve Rosengren, 1990: 76).

Bu yaklaşıma göre, televizyonun çocukları kullanması yerine, çocuklar televizyonu kullanırlar (Schramm, Lyle ve Parker, 1961, Lyle, 1971). Kullanımlar ve doyumlar yaklaşımına gelen eleştiriler de bu noktada başlamaktadır: Aktif izleyici savına göre izleyici kendi etkisini kendi seçtiği zaman, bu seçimin sonuçlarından kendisi sorumludur. Çünkü kaynağı seçme özgürlüğüne sahiptir. İkinci eleştiride bireylerin kitle iletişim araçlarını öteki olanaklara tercih edip kullanmasının toplumsal sonuçlarını açıklamaz. Toplumsal öğeleri içermeyen yaklaşım ciddi şekilde sınırlı ve basittir. Kitle iletişiminde toplumsal yan bir kenara itilemez. Üçüncü eleştiri, izleyici aktif

olduğunda eğer bulduklarından doyuma ulaşmazsa ihtiyaçlarını karşılamak için istekte bulunur. Bu istekler zaman içinde kitle iletişim araçlarını “uysallaştırmaya” çalışan izleyici gruplarından daha çok, kitle iletişim araçlarını denetleyen ve yürütenlerin çıkarına hizmet etmiştir (Alemdar ve Erdoğan, 2005: 164,167). Marcuse, ihtiyaç giderme konusuna kitle iletişim araçlarının insanlarda önce bir takım gereksinimleri oluşturduğunu, sonra da onların karşılanmasını sağlayarak bu şekilde de tüketime yönlendirdiği eleştirisini getirmektedir. (akt. Güngör, 2011: 114).

“Katz ve arkadaşları, etki araştırmalarını ateşleyen ahlaki ve politik infialin, kullanımlar ve doyumlar yaklaşımında olmadığı, yaklaşım ahlaki hükümleri askıya aldığı yönünde özeleştiriye bulunmaktadırlar. (Katz ve ark.,1974, akt. Jensen ve Rösengren, 1990: 76).”

Eleştiriye açık yanları olsa da birçok araştırmacı kullanımlar ve doyumlar yaklaşımının “kültürel çalışmalar ve alımlama analizine” bir köprü oluşturduğunda hemfikirdir. Çünkü iki yaklaşım da, bağımsız medya içeriği kullanan bireylerden söz ederek egemen ideoloji kodlarından farklı okuma biçimleri arayışı içinde olmuştur.

1.3. Alımlama Araştırmaları

1.3.1. Kültürel Çalışmalar Geleneği ve Alımlama Araştırmaları

İngiliz Kültürel İncelemeler geleneği, Raymond Williams, Richard Hoggart ve Stuart Hall’ın öncülüğünde İngiltere’nin Birmingham Üniversitesi İngiliz Dil ve Edebiyatı Bölümü bünyesinde bir araştırma merkezi olarak kurulmuştur. 1960’lı yıllardan itibaren önce edebiyat alanında başlayan, daha sonra disiplinler arası bir yaklaşımla sınıf mücadelelerinin, tahakkümün ve toplumsal eşitsizliklerin, ideolojinin ve direnişin yeniden üretildiği bir alan olarak başta İngiltere olmak üzere çağdaş kapitalist toplumlarda kültürün incelenmesi ile uğraşmaktadır (Yaylagül, 2010: 126). Kültürel İncelemeler, kültürün dil üzerinde anlamlandırıldığı ve yayıldığı için daha çok dil ve anlamlar aracılığıyla inşa edilen dünya ve kültür üzerinde çalışma yapmıştır. Barker’a göre, kültürel çalışmalar, insanların anlamlandırma ve temsil pratikleri aracılığıyla kültürü anlamaya çalışır ve televizyon bu

anlamaların üretildiği ve kültürel pratiklerin taşındığı en önemli araçlardan biridir (Barker,1999, akt. Yaylagül, 2010: 126). Jensen ve Rosengren'e göre gelenek, kültürün sadece yazılı kaynaklar değil, anlam üretim süreçleri olarak tanımlanmasına yardımcı olmuştur (Jensen ve Rosengren, 1990: 61). Bu yüzden kültürel çalışmaların araştırma yöntemi içinde dilbilimsel çözümler önemli yer tutmaktadır.

Marksizm, Frankfurt Okulu ve göstergebilim yaklaşımlarından etkilenecek şekilde şekillenen Kültürel İncelemeler, insanın kapitalist yapıdaki gerçek koşullarını inceler ve kültürün ve iletişimin özgürleştirici potansiyeli üzerinde durmaktadır. Toplumda medyanın fonksiyonu ve iletişimin kültürel süreçlerinin siyasal sonuçları üzerine eğilmektedir (Hardt, 1997, akt. Alemdar ve Erdoğan, 2010: 355). İngiliz Kültürel Araştırmaları'nın öncüleri durumunda olan Hoggart, Williams ve Thompson, üretilen kitle kültürünün dayatmalarına karşı işçi sınıfının kültürünü ve direncini güçlendiren bir kitle kültürü eleştirisi geliştirmişlerdir. Bu öncüler ve onu takip edenler, insanların "*kültürel budalalar*" olmadığını ve izleyicinin kitle kültürüne karşı hiç de küçümsenemeyecek potansiyel bir tepkisinin söz konusu olabileceğini göstermeye çalışmışlardır. Althusser'in "Devletin İdeolojik Aygıtları" ve Gramsci'nin "Hegemonya" kavramları, Kültürel Çalışma kuramcılarının oldukça etkilendiği kavramlardır (Doğanyigit, bt).

Kitle iletişimi nedeniyle bilincin yeniden üretimi üzerinde duran İngiliz Kültürel Çalışmaları, üç konu üzerinde araştırma yapmaktadır. Bunlar medya kültürünün siyasal ekonomisi, kültürel metin olarak medya analizleri ve metinlerin izleyicilerce alınması ve kullanılması (alımlama) (Alemdar ve Erdoğan, 2010: 355).

1980'li yıllar, Kültürel Çalışmalar'da medya içeriklerinin, özellikle televizyon açısından inceleme çalışmaları hız kazanmıştır. Bu etnografik dönüm noktasını Mattelart ve Neveu, Britanya'nın 1980'lerdeki coğrafyası, kültürel ve ekonomik durumu ile bağlantılandırmaktadır (Mattelart ve Neveu, 2003, akt. Aydın, 2007: 123). Alımlama araştırmalarına bu süreçte İngiliz Kültürel Çalışmaları geleneği içinde 1980'li yıllarda başlanmıştır:

Alımlama, izleyenlerin medya iletileriyle ilgili yorumları, kodaçılmaları, okumaları, anlam üretimleri, algıları ya da kavrayışlarına işaret eden genel bir kavramdır. Alımlama analizi ise, televizyon programlarının ürettiği anlam ile izleyicilerin ürettiği anlam arasındaki ilişkiyi ortaya koymayı amaçlayan bir yöntemdir. Bu, televizyon türleri ve haberler olabileceği gibi diğer bilgilendirici ya da kurgusal programlar olabilir.

“İzleyici alımlaması” terimi daha da genel bir terim olup, yorumlama süreçlerine odaklanmakta, bu süreçleri, izleme öncesinde ve sonrasında var olan domestik, kültürel, söylemsel ve motivasyon bağlantılı süreçler bağlamına yerleştirmektedir (Livingstone, 1998: 127).”

Jensen ve Rosengren’e göre alımlama analizi, medya mesajlarını kültürel ve umuma yönelik şekilde şifrelenmiş söylemler olarak görür, izleyiciler ise anlam üretiminin vasıtalarıdır. “Kullanımlar ve Doyumlar” yaklaşımındaki gibi izleyiciler tüketim, şifre çözümü ve sosyal kullanımlar açısından medyayla ilgili pek çok şey yapabilecek şekilde etkindir. Araştırmacılar, medya söylemleriyle izleyici söylemlerinin ampirik çözümlemesini yaparken, sosyo-kültürel sisteme göndermede bulunur. Bu sistem sosyal pratikler, kullanım bağlamları ve yorumlayıcı toplulukların tarihsel bir bileşiminden oluşmaktadır. (Jensen ve Rosengren, 1990: 66).

“Edebi gelenekten çözümleme yoluyla yorum yöntemlerini, kültürel çalışmalardan da iletişim tasarımlarını ve sosyal olarak konumlandırılmış söylemler olarak kültürel süreçleri devşiren alımlama analizi, alımlama sürecini anlamak için, medya söylemleriyle izleyici söylemlerinin karşılaştırmalı bir okumasını gerçekleştirmektedir (Jensen ve Rosengren, 1990 :71-72).”

İzleyici üzerindeki araştırma yöntemi, derinlemesine mülakat veya katılımcı gözlem ve odak grup görüşmeleri şeklindedir. Araştırma sonucunda elde edilen ampirik veriler (izleyici söylemleri) ile medya içeriklerinin karşılaştırılması suretiyle seyircinin anlamlandırması ve alımlaması tespit edilmektedir. Amaç araştırma konusu olan medya içeriğinin etkilerini ve kullanımlarını tespit etmektir

Kültürel incelemeler geleneği içinde izleyicilere yönelik alımlama çalışmalarının bazı temel özellikleri şöyledir: Medya metinleri izleyicilerin alımlamaları yoluyla anlamlandırılır. Medya metinlerinin önerdiği anlamlar hiçbir zaman kurulu ve öngörülebilir değildir. Medya kullanım süreci özel bağlamda belli çıkarların ifadesidir. Medya kullanımı tipik olarak duruma özgü ve toplumsal konumlara bağlı olarak gelişen katılımcı ve yorumlayıcı bir süreçtir. İzleyiciler belli medya türleri için benzer formlar ve söylem çerçevesini paylaşan farklı yorumlama toplulukları oluştururlar. İzleyiciler asla pasif olmadıkları gibi bütün izleyiciler eşit de değildirler. Bazıları diğerlerine göre daha tecrübeli ya da daha aktiftirler. Kullanılan teknik “nitel”, derinlemesine ve sıklıkla etnografiktir ve medya içeriği, alımlama eylemi ve bağlamı birlikte ele alırlar. (Lindlof, 1991 ve McQuail, 1997, akt. Yaylagül, 2010: 135)

1.3.2. Stuart Hall ve Kodlama-Kodaçım

Yaptığı araştırmalarla ‘Kültürel Çalışmalar’ın adını dünyaya duyuran Stuart Hall, televizyonu bir anlamlandırma ve anlamı inşa eden süreç olarak görmektedir. Hall, bu süreçte popüler edebiyat çalışmalarının model okuyucu çalışmalarından (algı-estetik akımı, yazıların nasıl algılandığı, kodlandığı) etkilenmiştir. Bu sahada önemli çalışmaları olan Umberto Eco, okuyucuların okuma süreci boyunca kendi sosyal kaynaklarının anlamına dikkat çekmeleri gerektiğini vurgulamaktadır. Eco’dan ilham alan Hall, çalışmalarında alımlama ve anlamlandırma sürecine dikkat çekmektedir. Hall, kitle iletişim araştırmalarının geleneksel iletişim süreci (gönderen-mesaj-alıcı) modellemesine eleştirel yaklaşmaktadır. İletişimin doğrusal olmadığını sürecin birbiriyle ayırt edilebilir momentler (üretim, dolaşım, dağıtım-tüketim, yeniden üretim) içinde üretilen ve süre giden bir yapı olarak anlamak gerektiği üzerinde durmaktadır. “Üretim, dilin kuralları içinde simgesel taşıyıcılar biçiminde ortaya çıkar ve söylemsel bir biçimde dolaşıma girer. Söylem seyircinin alımlaması ile birlikte anlamlandırılır ve toplumsal pratiklere dönüşür, anlam olmazsa tüketim de olmaz.” diyen Hall, bu süreçte her bir momentin devrenin bütünü için gerekliyken, hiçbir momentin kendisinden sonrakini tam anlamıyla garanti edemediğini belirtmektedir. Stuart Hall burada mesajın, iletişimsel

alışverişte “söylemsel biçimine” dikkat çekmektedir. “Kodlama” ve “kodaçımılama” adını verdiği momentlerin bir bütün olarak iletişimsel süreçten “görece özerk” olsalar da, belirlenmiş momentler olduğunu kabul etmek gerektiğini söylemektedir. “Kodlama, bir mesajın, iletişim kanalının özelliklerine uygun olacak şekilde, bir simgeleştirme sistemi aracılığı ile fiziksel olarak iletilebilecek veya taşınabilecek bir biçime çevrilmesidir. Kodlama basit bir el hareketinden, karmaşık bir matematik formülüne kadar çok geniş bir alanı kapsayabilir. Kodaçımı, mesajların doğasını yorumlama, çözümleme ve anlama süreci olarak tanımlanmıştır (Mutlu, 2008, akt.Şeker ve Tiryaki, bt).

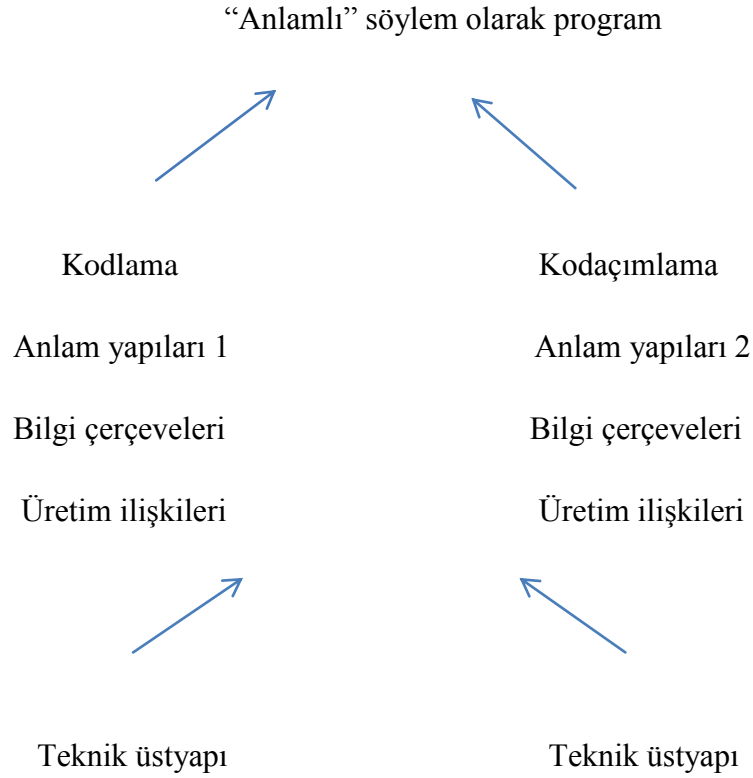
“Eco’dan ilham alan Hall, algı estetik ortak elementlerini kendi neo-marksist popüler kültür anlayışıyla harmanlamış ve iletişim değişiminin anlamaları ve yanlış anlamalarının derecelerini öne sürmüş, kişiselleştirmelerin pozisyonunu kullanarak encoderı üretici, decoderı da alıcı olarak adlandırır ve simetri/asimetri derecesine dayandırır. Bu bakış açısına göre, kitlesel iletişim döngüsel hareketler olarak algılanır- üretim, dolaşım, algı, yeniden üretim- her birisi anlam oluşturmaya temsil eder (Livingstone, 2003).”

Hall, tarihsel bir olayın televizyon haberi haline dönüşmesi üzerinden örnek verirken, haberin mesaja dönüşmesi sürecine dikkat çekmektedir:

“Tarihsel bir olay ham haliyle bir televizyon haberi olarak yayınlanamaz. Olayın tele-görsel bir biçimde temsil edilmesi için hikâyeye dönüştürülmesi gerekir. Bu momentte söylemin biçimsel alt-kuralları, anlamlandırılan tarihsel olayı, işaret edilen olayın toplumsal ve politik sonuçlarını da ikinci plana itmeden, “baskın” hale gelir. “Mesaj biçimi” olayın kaynaktan alıcıya geçişi sırasındaki zorunlu ortaya çıkış biçimidir (Hall, 1993: 86).”

“Demek ki bu süreç rastgele bir süreç değildir, göz ardı edilemez.” diyen Hall, televizyon iletişim sürecini kabaca karakterize etmektedir. Bir programın üretim sürecinin vazgeçilmezleri olarak, sahip oldukları üretim ağı ve pratiklerini, teknolojik altyapısını ve yayıncılığın kurumsal yapılarını sıralamaktadır. Üretim sürecinde programcının içinde bulunduğu toplum, tarihsel alt yapı, eğitim seviyesi, içinde bulunduğu ideolojik yapı vs. ile şekillenen ürün, söylemden ve fikirsel boyuttan uzak olmadığı için mesaj burada başlamaktadır. Hall, Marx’ın terimlerini kullanarak, dolaşım ve alımlamanın, televizyonda “üretim süreci” anları olduğunu ve belli sayıda yapılan ve dolaymlanan “geri besleme” yoluyla, kendisini de üretim

sürecine yeniden dâhil ettiğini belirtmektedir (Hall, 1993: 87). Hall’a göre mesajın etkili olabilmesi, bir “ihtiyaca” cevap vermesi ya da “kullanıma” sunulması için anlamlı bir söylemle sunulması ve anlamlı bir şekilde kodaçılması gerekmektedir. Bu başarıldığında izleyici yaptığı kodaçımıyla alımlama sürecindeki karmaşıklığa rağmen (ideolojik, duygusal vs) etkilenir, eğlenir ya da ikna olur.

Kaynak: Hall, 1993: 89

Şekil 1.2 StuartHall’un Kodlama-Kodaçılama Modeli,1993:89

Yukarıdaki şekilde kodlama ve kodaçılama arasında bir uyum gözlemlenmektedir. İletişim sürecinde bu şekil her zaman aynı simetride gidemeyebilir. Çünkü iletişim sırasındaki yanlış anlamalar, hazırlanan kodun hedeflenen şekilde kodaçılmamasına neden olabilmektedir. Bunun sebeplerinden birini de Hall, üretici ile alıcının denk olmamasına bağlamaktadır.

Televizyon görsel ve iletişimsel dil olmak üzere iki tür anlatım dilinden oluşmaktadır. Hall, görsel söylemin, 3 boyutlu dünyayı iki boyutlu bir düzleme

çevirdiğinden temsil ettiği şeyin tam karşılığı olmadığını söylemektedir. Filmdeki köpeğin havlayabilmesi ama ısıramaması gibi...

“Gerçeklik dilin dışında vardır ama dil aracılığı ile yönlendirilmektedir. Söylenilecek herşey söylem içinde üretilmek zorundadır. Söylemsel “bilgi”, dil içindeki “gerçeğin” şeffaf temsilinin değil, gerçek ilişkiler ve koşullar hakkındaki dilin ürünüdür (Hall, 1993: 87).”

Fakat belli kültür veya dil topluluğunda bazı kodların göstergenin etkisiyle oluşmadığını, doğal olarak verildiğini söyleyen Hall, bu doğallaştırılmış kodların işleyişinin dilin şeffaflığından ya da doğallığından değil, kullanımdaki kodların derinliği, alışılmışlığı ve yaklaşık-evrenselliğini açığa çıkardığını savunmaktadır. İneğin görsel simgesinin aslında ineği temsil etmeyip, ineğin kendisi olduğunu düşünmemize yol açmaktadır. “İkonik göstergelerin izleyenin algı koşullarını yeniden ürettikleri için gerçek dünyadaki nesnelere gibi göründüklerini” savunan Umberto Eco’ya da atıfta bulunmaktadır. Dilsel “inek” kelimesi ineği tamamen temsil edemez ama görsel gösterge olarak inek bazı niteliklerini temsil edebilir. Bu anlamda görsel göstergenin alanı daha geniştir.

Hall, dil kuramındaki düz ve yan anlam terimine farklı bir yorum getirmektedir. Dil kuramına göre: Düz anlam genel olarak kodların müdahalesine uğramamış, harfî anlamdır. Yan anlam ise kodların müdahalesine uğramış, mesaj içeren, alımlamaya göre değişebilen anlamlardır. Hall’a göre gerçek söylemde çoğu gösterge düz anlamsal ve yan anlamsal görünüşleri birleştirir. Göstergeler ise bütün ideolojik değerlerini yan anlamsal düzeyde kazanmaktadır. Çünkü burada anlamlar doğal algı içinde sabit değildir, değiştirilebilmektedir. Dilde ideolojinin varlığını-yokluğunu ayırt etmek için değil, ideolojilerle söylemlerin kesiştiği değişik düzeyleri ayırt etmek için düz anlam ve yan anlam ayrımı fayda sağlamaktadır. Engelli deyince akla ilk gelen imge “tekerlekli sandalye”dir. Görsel dünyada engelliliği ifade eden görsel bir obje olmasının yanı sıra, birçok izleyicinin gözünün önünde beliren arkası dönük tek bir tekerlekli sandalyeli fotoğrafının zihinlere

gönderdiği kod-yan anlam: Çaresizlik, mutsuzluk, yalnızlık, iktidar tarafından yalnız bırakılmaktır.

Hall, televizyon mesajlarının inşa edilebileceği üç pozisyon belirlemektedir. Bunlar; dominant-hegemonik okuma, müzakereci okuma ve muhalif okumadır. “Dominant-hegemonik” okumada izleyici, tercih edilen anlamına uygun bir biçimde okumaktadır. Hall, profesyonel kod tarafından oluşturulan pozisyonu televizyonda çalışan kişilerin bir mesajı kodlarken aldıkları pozisyon olarak tanımlamaktadır. Profesyonellerin kodlamalarının çok önceden hegemonik boyutta tamamladığının üzerinde durmaktadır.(Doğanyığıt, bt). Hall burada bir olayın kodaçımı sürecinde yan anlamsal sınırları içinde makulluk ve meşruluk kazandırıcı bir çalışmadan söz etmektedir. Bu şekilde baskın anlamlardan söz ederken, bütün olayların nasıl anlamlandırılacağını belirleyen tek yönlü bir süreçten söz etmektedir. (Hall, 1993: 94)

Müzakereci okumada ise Hall, halkın büyük kısmının medya mesajlarının içinden çıkarılması istenen hâkim anlamın ayırt edebilmesine rağmen, hâkim tanımlardan etkilendiğini ifade etmektedir. Çünkü hâkim tanımlar oldukça hegemoniktir; Müzakereci okumayı içeren bir kodaçım, uyumlu ve karşıt elementlerin karışımını içermektedir. Büyük anlamlandırmalar yapmak için egemen tanımın meşruluğun kabul ederken, daha kısıtlı, durumsal düzeyde kendi kurallarını koyabilmektedir. Hall, müzakereci okumaya bir işçinin grev yapma hakkını sınırlayan yasa veya ücret artışının durdurulması ile karşı karşıya kaldığında verdiği iki tür tepki ile örneklendirmektedir: Ulusal çıkar söz konusu olduğunda, işçi kodaçımında herkesin enflasyonun düşmesi için daha az kazanması gerektiğini kabul ederek hegemonik okumayı gerçekleştirmektedir. Ancak bu tür okuması, daha iyi bir ücret ve çalışma koşulları için grev yapmasına da engel olmamaktadır (Hall, 1993: 96,97).

Son olarak üçüncü okuma şekli ‘muhalif’ okumadır. Bu okumada izleyici söylemi düz ve yan anlamsal olarak anlamaktadır fakat buradaki mesaja karşı bir tutum sergilemektedir. Hall bu okumaya, televizyondaki

“ulusal çıkar” sözünü sınıf çıkarları olarak alımlamasını örnek vermektedir (Hall, 1993: 97).

Hall bu okuma şekillerinin eğitim düzeyi ile bağlantılı olabileceğini düşünmektedir. Eğitim düzeyi düşük olan seyircilerin hegemonik okumayı yaptığını, eğitim düzeyi arttıkça tv metinlerine müzakereli ve eleştirel yaklaşıldığını, sorgulama eğiliminin arttığını belirtmektedir (Güngör, 2011: 111).

Umberto Eco, “Alımlama Göstergebilimi” (1991) adlı kitabında bir anlamda Hall’un okuma biçimlerine yakın bir tespitte bulunmaktadır. Eco kitapta, “anlamsal yorum” ve “eleştirel (göstergebilimsel) yorum”dan söz etmektedir. Anlamsal yorum: Metnin çizgisel olarak gerçekleşmesi karşısında alıcının ona anlam yükleme sürecinin sonucudur. Eleştirel ya da göstergebilimsel yorumda, metnin hangi yapısal nedenlerle şu ya da bu anlamsal yorumu üretebileceği anlatılmaya çalışılır. Bir metin iki türde de yorumlanabilir. Bu durumda her metnin “masum örnek okur (anlamlayıcı)” ve “eleştirel örnek okur” öngördüğünü belirtmektedir (Eco, 1991: 32).

Hall kodlama-kodaçımamaya seyirciyi aktif bir hale getirirken bir gerçeğe de dikkati çekmektedir:

“Seyircinin yorumlamadaki özgürlüğü kendisine sunulan materyallerle sınırlıdır. “Dahası bu tip programlar, bir yorumu, başka yoruma tercih etmeyi sağlayacak şekilde hazırlanmaktadır (Hall, 1981) ve izleyiciye mesajı belli bir biçimde almaya davet etmektedirler (akt. Morley ve Robins, 2011: 174).”

1.4. Televizyon ve Alımlama Araştırmaları

1.4.1. David Morley ve *Nationwide* Programının İzleyicileri

Nationwide, David Morley’in 1980 yılında Hall’un Kodlama-Kodaçımı makalesine dayanarak yaptığı ilk araştırmadır. BBC’de yayınlanan haber programı Nationwide’in tercih edilme nedeni: İngiltere’de uzun süre yayında kalması, izleme oranlarının yüksek olması, güncel konulara yer vermesi, seyirciyi özne konumunda tutmasıdır (Güngör, 2011: 112)

Morley’in bu çalışmadaki esas varsayımı farklı kodaçımama stratejileri sayesinde, metnin tercih edilen anlamının izleyicilerin kültürel olarak kodlanan

okuma stratejileri tarafından dirençle karşılanabileceğidir (Morley, 1992, akt. Aydın, 2007: 126).

Morley ve Charlotte Brundson bu çalışmada ilk olarak programın metin çözümlemesini yapmış ve metin içinde gizlenen egemen anlam ağlarını ve egemen okumaları ortaya koymaya çalışmışlardır. Araştırmacılara göre sıradan olayları ve genel toplumsal sorunları ele alan programın ideolojik etkililiği, izleyiciler için inşa edilen özne konumları aracılığıyla sağlanmaktadır. Moores'a göre programda verilen "sağduyu" mesajıyla izleyiciler, her türlü sorunla başa çıkabilecekleri yönünde egemen bir okumaya zorlanmaktadır (İrvan,1994-1995, akt. Şeker, 2009).

Morley, çalışmasında herhangi bir ideolojik söylemin her zaman güvensiz ve eksik olduğu sonucuna ulaşmakla birlikte hegemonya/astlık yapısını, direniş ve itaatın iç içeliğini görmezden gelmenin mümkün olamayacağını belirtmektedir (Morley, 1992: 100).

Araştırmacıların bu çalışması metin çözümlemesiyle sınırlı kaldığı, izleyicinin anlamlandırma pratiklerini görmezden geldiği için eleştirilmiştir. Eleştirileri haklı bulan Morley, yaptığı ikinci çalışmada Nationwide izleyicilerini araştırmıştır. Kültürel olarak birbirinden farklı gruplara programın iki farklı bölümünü izlettiren araştırmacı, tartışma aracılığıyla konuşmanın kolektif olarak nasıl inşa edildiğini gözlemlemek için öznelerle gruplar halinde görüşmeler yapmıştır (Morley, 1992: 86).

Lindlof'a (1991) göre araştırma, izleyicilerin kodaçımının onların sınıfsal konumlarından ve metinsel teknikten bağımsız bir şekilde basitçe okunamayacağını ortaya koymuştur (akt. Şeker, 2009). Livingstone bu farklılaşma, (metnin düz anlamının) kavranma sürecinin, (metnin yan anlamının) yorumlanma sürecinden ve tepki sürecinden ayrılması gerektiğini düşünmektedir (Livingstone, 1998: 141).

Morley ve Brundson (1999) bazı sınıfların beklenenin aksine okuma yaptıklarını gözlemlemiş, konumlanışlarla okuma ve alımlama biçimlerinin her zaman bire bir örtüşmesini beklememek gerektiği sonucuna varmıştır (akt. Güngör, 2011: 113). Araştırmasının ardından Morley, Hall'ün kodlama-kodaçımı modeline dair bazı sorunlara dikkat çekmiştir. Bu sorunlardan ilki, yeğlenen (egemen) okuma biçiminin ileti içeriğini kodlayıcının bilinçli niyetinin belirlediği fikrini beraberinde getirmesidir. İkinci sorun, kodaçımının

izleyicinin metni dikkate aldığı ve anlam ürettiği yönündeki savıdır. Hall'un belirttiğinin aksine metin izleyicide bir şey uyandırmıyorsa görmezden de gelinebilecektir. Diğer bir sorun ise tek bir kapatılmış anlatısı olan metinlerdeki egemen anlamları saptama kolaylığının, anlatı çoğulluğu ve görece değişken özne konumları içeren daha açık metinlere uygulanamamasıdır. Araştırmacılar bu iddiaya pembe dizi türünü örnek göstermiş ve bu tür metinlerin teorisyenin egemen hegemonik okumasına direneceğini belirtmiştir (Stevenson, 2008, akt. Şeker, 2009)

1.4.2. Tamar Liebes & Elihu Katz; *Dallas* Dizisinin Altı Farklı Yorumu

Türkiye'de olduğu gibi dünya çapında ilgi çeken, Amerikan yaşam tarzını dünyaya tanıtmayı başaran *Dallas* dizisinin izleyici tarafından nasıl alımlandığını Liebes ve Katz 1990 yılında araştırmıştır. Peki, neden *Dallas*'ı araştırmışlardı? Morley ve Robins'in ifadesiyle, "Dallas'ın, Amerika'nın dünya medya endüstrileri üzerindeki hâkimiyeti dolayısıyla dünya kültür çeşitliliğine karşı artan tehdidin bir göstergesi olarak görenlerin nefret sembolü olduğu" (Morley ve Robins, 2011:173) düşünülmektedir. Dolayısıyla seyircinin alımlamasını görmek adına ideal bir diziydi. Farklı etnik kesimlerden dört ayrı gruba diziyi izleten Liebes ve Katz konuyu üç kategoride ele almışlardır: Semantik (tema, ileti), sentaks (tür, formül) ve pragmatik (sosyal değişim boyutu). Gruplar Arap, Rus, Amerika ve Japon Yahudilerinden oluşmaktadır. İzleyiciler, her biri yaklaşık on kişilik gruplardan oluşan dört İsraili cemaati (Bu cemaatlerden biri Rusya'dan göçmüş Yahudilerden, biri Araplardan, biri Faslı Yahudilerden ve biri de Kibboutzlardan oluşmaktadır.) Her onar kişilik grup arkadaş ya da komşu olan üç evli çifti bünyesinde barındırmaktadır. Amerikalı cemaat, Los Angeles'ta yaşayan ikinci kuşak Amerikalılardan ve son cemaatte Tokyolu Japonlardan oluşmaktadır. Dizinin izlenmesi sırasında, izleyicilerin arasındaki etkileşimle ilgili notlar alınmıştır. Dizi izlendikten sonra da bir saat süren tartışmalar yapılmıştır. İsraili gruplar, diziyi İsrail Televizyonu'nda canlı yayından izlemişlerdir. Amerikalı grup ise banttan izlemiştir. Görüşmeler dört bölüm boyunca devam etmiştir. Japon grubu *Dallas* dizisini ilk kez gördükleri için durumları diğer gruplardan biraz farklıdır. Her etnik grup, programa öncelikle kendi referanslarıyla yaklaşmaktadırlar (Liebes

ve Katz, 1992: 125-144, akt. Aydın, 2007: 126,127). Araştırma sonunda Arapların ve Rusların programın teması, ideolojisi ve mesajından oluşan semantik alana dikkat ettikleri görülmüştür. Amerikalılar ise, biçim üzerinde durmaktadırlar. Ayrıca, Amerikalıların, dramının kuruluşunda kişilere çok önem verdikleri gözlenmiştir. Japonlar ise, en çok eleştiride bulunanlardır. Programa çok ilgi duymadıkları ve bunun da kültür farkından kaynaklandığı ifade edilmiştir (Aydın, 2007: 126,127). Yapılan farklı araştırmaları aktaran Morley ve Robins, Hollandalı Feministler'in çok sayıda feminist mesaj aldığını, Avusturyalı yerlilerin ise kendi akrabalık kavramları açısından yorumladığını belirtmektedir. (Morley ve Robins, 2011: 172)

Liebes ve Katz yaptıkları araştırma sonucunda her etnik grubun kendine özgü bazı eleştirel özelliklere sahip olduğunu bulgulamışlardır. Ahlaki temelli karşı çıkışların olması o programın ciddiye alındığının, estetik eleştiriler ise mesajın arka plana itildiğinin göstergesi olmaktadır. Oyuna değin eleştirilirse her türlü mesajın varlığını reddederek, gerçeklikle bütün bağları koparmaktadır (Liebes ve Katz, 1992: 140-141, akt. Aydın, 2007: 127)

1.4.3 Sonia Livingstone&Peter K. Lunt: Aktif bir Topluluk ve Eleştirel Bir İzleyici: Halkın Katıldığı Tartışma Programlarının Alımlanması

Livingstone ve Lunt, halkın katıldığı tartışma programlarında, televizyondaki diğer program türlerine göre halkın daha fazla katılımının beklendiğini gözlemlemişlerdir. Bu programlar ile ilgili yaptıkları alımlama araştırmasında metin ve okuyucular üzerine odaklanmışlardır. Kilroy isimli tartışma programı üzerine yayının hemen ardından grup tartışması yapan yazarlar, programın biçimi ve doğası üzerinde durmuşlardır. Tartışmalara katılanlar, çoğunlukla Oxford burjuvazisinin farklı cinsiyet, ve yaş gruplarından oluşmaktadır. Metin ve okuyucu bağlantısı odaklı tartışmanın sonuçlarına göre:

“Aktif ve eleştirel izleyici kavramı, metin ve okuyucu arasında bir anlaşma olarak tür kavramı, metnin yorumlanması süreci sırasında inşa edilen ‘bilgi’ kavramı ve son olarak bu yorumlama sürecinin iletişim modellerine uyarlanması. Yazarların amacı bu kavramları ‘Televizyondan konuşulduğunda ne olur? sorusuna yanıt bulmak için birbirine bağlamaktır (Livingstone ve Lunt, 1992: 145-157, akt. Aydın, 2007).”

Livingstone ve Lunt, izleyicilerin televizyon programları karşısında eleştirel bir pozisyon alabileceğini, bu pozisyonları da katılarak kabul etme, mesafe ile kabul etme, katılarak eleştirme, mesafeli eleştirme şeklinde olabileceğini savunmaktadır. Yazarlar tartışma programını kahramanlık romanı ve kültürel forum olarak ikiye ayırırken seyircilerin katıldığı tartışma programında daha çok romanesk tarzın tercih edildiğine dikkat çekmektedirler. İzleyicinin, uzman görüşlerinin olduğu programların gerçekten uzak ve soğuk bulunduğu için günlük deneyimin otantikliği ve derinliğini içeren romanesk tarzı tercih ettiğini ifade etmektedirler.

Erving Goffman'ın günlük iletişim için belirttiği kategorileri, Livingstone ve Lunt tartışma programları katılımcılarına uyarlamıştır. Sonuç olarak:

“Bu türde programların alımlanmasının birincisi, bireylerin kendini yeniden inşa etmesi, kişisel deneyimlerin karşılaştırılması ve ikinci olarak da toplumsal süreçlere katılımı artırarak sağlık gibi sonuçları olduğunu vurgulamışlardır (Livingstone ve Lunt, 1992: 150-157, akt. Aydın, 2007).”

Aydın Alımlama Araştırmaları ve Kültürel Geleneğin Katkısı başlıklı makalesinde bu anlamda, politik ve sosyal olarak, alımlama çalışmalarının katılım kavramına açıldığını ifade etmektedir. (Aydın, 2007).

1.4.3. Haberin Alımlaması

Televizyon eş zamanlı yayınlarıyla izleyicilerini, farklı hayatların, hikayelerin, mekanların içine çekebilmesi yönüyle önemli bir etkiye sahiptir. Özellikle haberlerin aktarımında bilginin görüntüyle desteklenmesi seyircinin olayı anlamlandırmasında önemli bir etkidir. 11 Eylül saldırılarında uçakların çarpma anı olayın dehşetini gözler önüne serebilmiştir.

“Canlı yayında insan aya inen astronotla birlikte astronot olur ayı inceler. Bu bakımdan tv “her şeyi kapsayan bakışıyla bizleri salon emperyalistleri haline dönüştürür, bizler de “dünyanın görsel işitsel efendileri” haline geliriz (the guardian, 1990, akt. Morley ve Robins, 2011: 179-180)”

Matelski'ye göre televizyon “toplumsal olayları hem anında hem de görsel olarak nakletme yeteneğine sahip bir medyum” dur. (Matelski, 2000, akt. Vural, 2006: 6).” Haklı tarafları olan bu iki yaklaşım bir araya geldiğinde

ortaya şöyle bir tanım çıkmaktadır: Televizyon, dünyanın görsel ve işitsel efendilerine görüntü ve bilgi nakleden bir medyumdur. Haberler ise en hızlı bilgi ve görüntü aktaran türdür.

Televizyon, özellikle haber metinleri içerik açısından kuramcılar arasında tartışıla gelen bir konudur. Haberler, içinden çıktığı toplumun göstergebilimsel ve dilbilimsel kodudur. Haber metni bu kodlardan (hazırlayan kişinin ideolojisi, eğitimi, yaşam biçimi ve kurumun ideolojisinden) ortaya çıkan bir söylemdir. Hall, tv'un anlamı inşa eden ve üreten bir sürecine yani "anlamlandırma sürecine" işaret etmekte ve bu sürecin dil üzerinden yapıldığına dikkatleri çekmektedir. Hall buna "inşacı temsil yaklaşımı" adını vermektedir (Çelenk, 2005: 82,83). Bu yaklaşıma göre haber metninin üretim süreci nedeniyle haberin tarafsızlığı sıkıntılıdır: "Medya sadece kendisi için haber değeri olan haberleri seçip şeffaf biçimde hedef kitleye iletmez. Haber aslında çok karmaşık bir sürecin en son ürünüdür (Hall, 1980: 53, akt. Devran, 2010: 121)." İletişimde odak grup çalışmalarını ilk kez sistemli biçimde başlatan Glasgow Medya Grubu'nun 1970'lerde yaptığı araştırmada tarafsız bir dile sahip olması gereken haberlerin tarafsız olmadığı, egemen söylem üzerine yayınlar yaptığı, egemen kesim dışındaki grupların çok yer alamadığı, haberlerin izleyici üzerinde belli bir dünya algısı oluşturduğu sonucuna varmıştır (Güngör, 2011: 217). Jensen'e göre haberler seyirci-vatandaş için önemli bir politik farkındalık ve eylem kaynağı olarak kabul edilmesi nedeniyle, enformasyonun kalitesi, propoganda ve tahrif sorunları ile hararetle tartışılmaktadır (Jensen, 1988: 132). Haber metinlerinin alımlama araştırmaları 1980'li yıllardan itibaren gerçekleştirilmiştir. "Haberlerin alımlanmasında bilişsel modelleri kullanan alımlama araştırmalarının odaklandıkları konular, metinlerde yer alan bilginin nasıl depolandığı, anımsandığı ve dünyayı anlamlandırırken ne tür şematik açıklamalara, bilişsel haritalara yol açtığıdır (Inal 1996 akt. Şeker, 2009: 109)." Bilişsel psikolojik alımlama araştırmalarının öncüsü Brigitta Hoijer'dir. Hoijer'e göre, alımlama izleyicilerin zihinlerince belirlenmektedir ve bilişsel analizler olmazsa izleyicilerin anlamlandırma süreci çözümlenemeyecektir. İzleyicilerin cinsiyeti, sosyal sınıfı gibi faktörler alımlama ile doğrudan ilişkili değildir. İnsanların bilişsel yapıları içinde yaşadıkları dünya ile etkileşimleri sırasında oluşan deneyimleri ve dünyaya ilişkin topladıkları bilgilerin tamamı gizlidir.

Her deneyimin bir sosyal eylem boyutu bir de içsel düşünsel yaşama ilişkin bilişsel boyutu vardır ve anlam bu iki boyutun birbiriyle etkileşiminden doğar. Bu düşünceden hareketle alımlama olgusu da metin ve izleyici arasındaki etkileşimde ortaya çıkan bilişsel boyut üzerinde durur. Anlam ne metnin ne de izleyicinin tek başına ele alınmasıyla oluşur, anlam metin ve izleyicinin etkileşiminin ürünüdür (Hoijer ve İnal 1996, akt. Şeker, 2009: 109).

İzleyicinin alımlama sürecini öğrenmek için etnografi ve psikoterapi yöntemlerinin kullanılması gerektiğini vurgulayan Hoijer, etnografların “dile getirilmeyen bilgilere” ulaşmayı amaçladıklarını belirtmektedir. Hoijer “Asit Ortamında Yaşam ve Ölüm” adlı programın izleyicileriyle görüşmeler yapmıştır. Dokuz izleyicinin evinde 5’i kendi evinde olmak üzere toplam 14 izleyiciye programı seyrettiren Hoijer, program bitiminde izleyiciyle derinlemesine mülakat yapmıştır. İzleyicilerin 29 ile 78 yaş arasında geniş bir eğitim, iş, ilgi ve aktivite çeşitliliğine sahip olmasına dikkat eden Hoijer, bu görüşmelerin izleyicinin programla ilgili alımlamasını çözmesini sağlayan zihinsel bir süreç başlatmıştır. Araştırmacı izleyicilerin programdaki görsel ve sözel birçok şeyi, izleme esnasındaki üretilen fikir ve çağrışımları hatırladığını gözlemlemiştir. Daha sonra izleyicilerin alımlayışı ile programın içeriğini ilişkilendirebilmek için programı çözümlemesini yapmıştır. Hoijer, izleyicinin program içeriğini kendi durumu ile ilişkilendirdiğini tespit etmiştir (Hoijer, 1990: 113-126).

Grimes (1990: 765), televizyon haberleriyle aktarılan içeriğin alıcıların hafızalarında nasıl depolandığı üzerine bir araştırma gerçekleştirmiştir. Araştırmacı, izleyicilerin aktarılan sözel içeriği mi görüntüye, görüntüyü mü sözel içeriğe çevirerek anımsadığı konusuna odaklanmıştır. İzleyicilerin bu çevrimi izleme bittikten 48 saat sonra gerçekleştirdiğini bulgulayan araştırmacı, anımsama şeklinin izleyiciden izleyiciye farklılık gösterebileceğine vurgu yapmıştır. Bazı izleyiciler görsel içeriği sözel, bazıları ise sözel içeriği görsel olarak anımsamıştır (Şeker, 2009: 109).

Jensen, izleyici araştırmalarının yeniden yapılandırılışından yola çıkarak, izleyicilerin haberleri yeniden kuruluşunun, alınan enformasyonla politik bir ilişkinliği olup olmadığının araştırılması gerektiğini savunmaktadır. Bu nedenle televizyonun “bir haber aracı” olarak önemli görüldüğü ülkelerden biri olan Danimarka’nın tek ulusal akşam haber programı TV-Avisen’in (1985)

alımlaması üzerine bir araştırma yapmıştır (Jensen, 1988: 132). Araştırmasını 33 kişiyle yaptığı derinlemesine görüşme tekniği uygulayan Jensen, incelediği bölümü rastgele seçmiştir. Katılımcıların farklı yaş, cinsiyet, sosyo-ekonomik grup ve ülkenin farklı kesimlerinden olmasına özen göstermiştir. Görüşmeler, katılımcıların programı izlemesinden bir gün sonra gerçekleştirilmiştir fakat seyirci ile iletişim kurularak öncesinde seyretmeleri talep edilmiştir.

“Katılımcıların haberleri yeniden anlatması ve haberlerle ilgili soru sorulması temeline dayanan araştırmada gazetecilerin tanımladıkları dışında da anlamlar üretildiği gözlenmiştir. Elde edilen bulgular, farklı anlamlar üretmede eğitimsel etmenlerin rolü bulunduğunu, cinsiyetin programın alımlanmasında etken olduğunu, izleyicilerin yaşlarının da hikâyenin yeniden kuruluşunda farklılıklara yol açtığını göstermiştir (Şeker,2009:109).”

Şeker, “5N1K Haber Programının Alımlama Analizi” başlıklı makalesinde radyo haberlerinin anımsanması üzerine çalışan Larsen’in çalışmalarına da değinmektedir: “Larsen haberlerde aktarılan olay ve eylemlerin izleyiciler tarafından anımsandığı sonucuna ulaşmıştır. Larsen’in elde ettiği bulgulardan biri de önceden bilinen bilgilerle ilgili gelişmelerin daha kolay ve daha çok anımsandığı, yeni öğrenilenlerin ise hafızada çok tutulamadığıdır. Araştırmacı bu bulgulardan hareketle haberin önceden bilinenleri güncelleştirme işlevine sahip olduğunu belirtmiştir (Van Dijk 1988: 75, akt. Şeker, 2009: 109).”

Robinson ve Levy (1986) daha iyi kavranan hikâyelerin kişiselleştirme, standart anlam yapısını kullanma, insani yanları ön plana çıkarma özelliklerini taşıdığını düşünmektedir. Bu yapıya Findahl ve Hoijer (1976) haber metinleri açısından hikâyesinde nedensel bilgi bulunan haberleri de eklemektedir (Livingstone, 1998: 136).

Yukarıdaki sıralama günümüzde kullanılan ve seyirciyi de içine çeken haber metni biçimidir. Seyirci günlük standart dil ile, verilen haberdeki bireyle empati kurar, haberin hikâyesinde verilen bilgiler doğrultusunda nedensellik bağı kurar ve Livingstone’ın ifadesiyle, “insani yanlara yapılan vurgu, haber hikâyelerindeki “boşlukları doldurmak için” gündelik toplumsal bilgilerin kullanımını teşvik etmektedir. (Livingstone, 1998: 136).” Toplumsal bilgiler medya tarafından yeniden üretilse de, seyirci eğitimi, gelir düzeyi, yaşı vs. doğrultusunda haber metninin alımlamasını yapmaktadır. Gamson (1992) da

haber metinlerinin farklı anlamlara gelecek şekilde kodlanabildiğini, bir olayı “biz” ve “onlar” kutuplaşmasını ortaya çıkarılabildiğini, katılımcıları “düşman komşular” olarak nitelenebildiğini düşünmektedir. Livingstone Coldry ve Markham da:“Farklı haber olayları, diğer sosyo-kültürel deneyimlerle uyumlu, çeşitli, fakat bilindik kültürel çerçevelere göre şekillendirildiği” görüşünde hemfikirdir. Livingstone (2005) metin özelliklerinin kavrama seviyesini arttırdığının iddia edilebilir olacağını ancak kavrama seviyesini arttırırken yapılan şeyin, izleyicilerin haberi belli şekillerde yorumlamak üzere yönlendirilmesi gerektiğini belirtmektedir. Bu yorumların ise, izleyicinin bilgi, deneyim ve konumuna bağlı olarak sonraki kültürel anlamlandırmalarına yansıtacağı üzerinde durmaktadır (Livingstone, 1998: 136,137).”

Wicks ve Drew (1991: 163), üniversite öğrencilerinin radyo, televizyon ve gazete haberlerini anımsaması üzerine bir çalışma gerçekleştirmiştir. Araştırmacıların odaklandıkları konular, haber medyasından elde edilen bilginin önceki bilgilerle tutarlılığı ve bu tutarlılığın anımsama olayı ile ilişkisidir. Araştırma, öğrenciler tarafından anımsanan bilgilerin öncekilerle çelişen yeni bilgiler olduğunu göstermiştir. Haber konularının karmaşıklığı ve anımsanma ilişkisi ile eğitim düzeyi ve anımsama ilişkisi üzerinde de yoğunlaşan araştırmacılar katılımcıların basit haber konularını hatırlamada zorluk çekmediklerini, karmaşık konuları ise bazı ipuçları doğrultusunda anımsayabildiklerini tespit etmiştir. Haber medyasının insanların siyasal bilgi ve tartışma düzeylerine etkisini araştıran Graber, 21 kişilik panelist grubuyla görüşerek gerçekleştirdiği çalışmasında, bu kişilerin hangi medyada neyi izledikleri, bunları nasıl hatırladıkları ve neden bu şekilde hatırladıkları üzerinde durmuştur. Araştırma, izleyicilerin birbirinden farklı bilgilere yöneldiğini, farklı bilgileri aldığını ve anımsadığını ortaya koymuştur. İzleyiciler, en çok televizyon haberlerinden bilgi aldıklarını belirtmelerine rağmen, hatırladıkları bilgilerin % 48'nin yazılı basından, % 27'sinin televizyon haberlerinden olduğu gözlemlenmiştir. Diğer bilgi kaynakları radyo, kişisel görüşmeler ve dergiler olarak sıralanmıştır. Graber, panelistlerin medyadan akan haber bombardımanıya başa çıkmada oldukça başarılı oldukları, bilgileri alırken de oldukça seçici davrandıkları sonucuna ulaşmıştır (İnal, 1996:149, akt. Şeker, 2009: 108-109).

İnal (1996: 153) haberin alımlanmasında bilişsel modelleri kullanan

araştırmaların ortak noktalarını şu şekilde sıralamaktadır:

1. Bu araştırmalar bilişsel psikolojinin kavramsal çerçevesinden yararlanmış, psikolojik kavramlarla metinsel özellikleri bir araya getirmiştir.
2. Araştırmaların ortak özelliklerinden biri izleme anı üzerinde durulmaması, haberin alımlanması ve anımsanmasıyla ilgili görüşmelerin izlemenin yapıldığı günden sonra gerçekteştirilmesidir.
3. Araştırmalar hem nicel hem nitel yöntem bilimlerden yararlanılarak yapılmıştır.
4. Araştırmalarda izleyiciler sosyalleşme süreci içinde ve toplumsal konumu belirlenmiş olarak ele alınmıştır.
5. Haberın alımlanmasında metnin içerdığı bilgi esas alınmıştır. (akt. şeker, 2009: 109).

1.4.4. Alımlama Araştırmalarının Bugünü

Livingstone'a göre, deneysel estetik çalışmaları çeşitli şekilde medya yazmaları arasında, "özellikle de dizi, haber vs." olan ilişkiyi meydana çıkarmaktadır. Seyirci yorumlamaları ve deşifreleri izleyicinin sosyo-ekonomik durumuna, cinsiyetine, ırkına göre değişmektedir. Ancak kritik ya da karşı çıkımcı okumalar hoş karşılanmamakta, semiyotik olarak yazıya kodlanmış derecede kısıtlanmaktadır. Olay seyircilerin hatalı olması değildir, asıl olay onların kendi yorumlarının sosyal olarak yetiştirildikleri alanlara göre farklılık göstermesidir. Bunun sonucu olarak da şimdi büyük miktarda iş olarak, izleyiciler artık homojen, pasif ve popüler imajı tehlikeye sokan şeyler olarak görülmüyor hatta sosyal medya tarafından kolayca manipüle edilip kandırılabilirler objeler olarak hiç görülmüyorlar. Çünkü alımlama teorisyenlerine göre (Iser, Eco ve Hall) seyirciler yorumlarında heterojendir ve bazen yazıda kodlanmış baskın anlama da direniş göstermektedir (Livingstone, 2003).

Yeni medyanın ortaya çıkmasıyla birlikte medya araştırmacılarına, gerek egemen gerekse eleştirel yaklaşımda bulunan kuramların ötesinde farklı bir alan açılmıştır. Özellikle eleştirel yaklaşımın medyanın egemen kesimin elinde bulunması, anlamları yeniden üretmesi, hegemonik bir dil üzerinden yayıncılık yapmaları eleştirileri yeni medya için geçerliliğini bir anlamda yitirmiştir.

Çünkü çok düşük gelir grubu hariç artık herkes kendi bloğunu kurup, kendi haberini üretebilmekte ve sesini duyurabilmektedir. Haber sitelerinin yanı sıra twitter gibi bir mecra ile birlikte haberler anında, çoklu kaynaklardan ve farklı metinler, kodlamalarla birçok kişiye ulaşmaktadır. Böyle bir ortamda Livingstone, çok kültürlü bir dünyada insanların dünyaya ilişkin bilgisini, medya dünyasıyla nasıl ilişkilendirdiği ve medya metinlerine ilişkin yorumlarını önceki deneyimleriyle nasıl uyumlu veya aykırı olabildiği, okuyucuların sahip oldukları bilgilerin yorum farklılıklarında nasıl bir rol oynadığı sorusunun sorulması gerektiğini belirtmektedir. (Livingstone, 1998)

“Christopher Coker’ında önerdiği gibi tv etkisi, görüşler ve kavramlar düzeyinde değil, sezgi oranları ve algılama biçimlerindedir (Morley ve Robins, 2011: 182).” Bu algı biçimini yeni medya değiştirmiştir. İzleyiciler artık haberi tek bir kaynaktan almamakta, aldığı bilgileri başka kaynaklarla karşılaştırmakta, kendi düşünceleri ile sınırlı kalmayıp başkalarının düşüncelerini takip etmekte, tartışmakta ve özgürce düşüncesini ifade edebilmektedir. Özellikle forumlar vasıtasıyla ilgi alanına ilişkin bilgi almaktadır. Danışmanlık alması gereken her hangi bir konu ile ilgili sorusunu uzmanların yanı sıra, aynı olayı deneyimlemiş insanların görüşlerine başvurarak cevap bulmaktadır ki, bu da yine forumlar vasıtasıyla gerçekleşebilmektedir. İzleyicinin bu kadar aktif olduğu bir ortamda “İzleyici araştırmalarında yaşanan ve haklı olarak, bu araştırmaları izleyiciyle ilişkilendirme sürecine yeni bağlam katmanları ekleyen son teorik gelişmeler, kültürel anlamların inşası ve yeniden üretimi açısından kritik öneme sahip gerçek yorumlama momentini göz ardı etme eğilimi taşır (Livingstone, 2007).”

2. BÖLÜM

ENGELLİLİK SOSYOLOJİSİ VE MEDYA

Medya, içinde bulunduğu topluma ayna olmakla birlikte, tüm iktidar ve ideolojilerin söylem ve yeniden üretim aracı olmuştur. Althusser, devletin ideolojik aygıtları içinde “medya” ya dikkati çekerek, iktidarın ideolojisini yerleştirmek için kavramların yeniden üretim aracı olduğunu söylemektedir. Bireye özne rolü veriliyormuş gibi yapılarak iktidarın nesnesi haline geldiği düşüncesini savunmaktadır. Antonio Gramsci, iktidarın hegemonyasının organik aydınlar aracılığı ile yayıldığını ve kontrol altına alındığını, organik aydınlar içinde medya çalışanlarının da yer aldığını ifade etmektedir. Medya, günlük dil aracılığı ile egemen kesimin düşüncelerini sağduyu gibi algılatıp toplumların “rızasını” üretmektedir diyen Gramsci, Althusser’in görüşünü desteklemektedir (Yaylagül, 2010: 115). Bu iç içe geçmiş durumda ortaya şöyle bir tablo çıkmaktadır: Medya “yeniden ürettiği yeni topluma” aynalık etmektedir. Yukarıda sözü edilen iletişim çalışmaları ışığında araştırma konumuz olan “seyircilerin engelliye bakışının televizyonda sunulan haber temsillerinden etkilendiğini, haberlerde dramın bir parçası ya da kahraman olarak temsil edilmeleriyle nedeniyle olumsuz bir bakış açısı oluşturduğunu” araştırmak için öncelikle sosyologların bedene bakışını incelemek gerekmektedir. Sonrasında beden, imaj, güzellik, çirkinlik, hastalık, sağlık temsillerinin medyada sunuluş biçimleri toplum ve engelliler açısından değerlendirilecektir.

2.1. Sosyolojik Açıdan Beden

Beden kavramı, sosyologların zaman zaman değindiği konular arasında olsa da belirgin olarak sosyoloji tarihindeki yerini 1980’lerde almıştır. Çünkü modernleşme süreci ilim adamlarının dikkatlerini iktisadi ve sosyal alana çekmiş, Kartezyen düşüncenin de etkisiyle toplum hayatının öznesi olan beden dikkatlerden uzak tutulmuştur. Kartezyen düşüncede süre gelen akıl-beden, beden-ruh tartışmasında ruha ayrı bir önem atfedilmesi nedeniyle bu önemin uzun süre varlığını sürdürmesi, bedenin ikincil konuma itilmesine yol açmıştır. (Timurturkan,16.01.2013). Kartezyen düşünce yapısı öncesinde de sadece kutsal kitaplarda insan bedeniyle toplum arasındaki ilişkiyi düzenleyen

kurallara rastlanmaktadır. Bu kurallar çeşitli nedenlerle etkisini yitirmiş, dikkatlerden kaçmış ya da farklı akımların etkisinde kalmıştır. Kartezyen düşünce yapısı eleştirilmeye başladığı noktada, toplumbilimciler insanı fiziksel bir varlık olmanın dışında, toplumsal hayatın içinde bedeniyle var olması, hayat tecrübesini bedeni üzerinden edinmesi nedeniyle “bedeni” ön plana çıkaran araştırmalar yapmışlardır. Dahası bu eleştirilerle beslenen felsefi ve sosyolojik çalışmalarla bedenin sosyal yönünü belirginleştirerek “sosyal beden” (Nazlı,2004 akt. Eren,2007:2) kavramının ortaya çıkmasına ön ayak olmuşlardır. Tabi ki burada sosyologların ilgilendiği alan bedenin topluma bakan, sosyokültürel yönüdür. Sosyal hayattaki değişimden bedene, bedendeki farklılıklardan sosyal hayata yansıyan problemlerin, etkilerin, deformasyonların çözüme ve yoruma ihtiyacı vardır. Bedene olan ilgi de bu ihtiyacın yansımasıdır. Nazlı (2004: 26) bedene ilişkin ilginin artmasını ve bedenin toplumsal çözümleme aracı olarak kullanılmasının temelindeki sosyal ve kültürel faktörleri üç grupta tanımlayarak açıklamıştır:

1) 1960’lardan başlayarak günümüze kadar etkisini sürdüren feminist hareket toplumsal kurumlarda ve sosyal alanlarda görülen cinsiyet ayrımcılığı, sendika ve çalışma haklarının boyutu, cinsiyetler arası ilişkiler ve rollerin yeni tanımlamalarından başlayıp ataerkilliğe kadar uzanan doğrultuda kadınların kendi bedenlerine ve kimliklerine ilişkin önemli bir bilinçlenme sağlayan feminist hareket, bedenin akademik bir kavram olmasına da yol açmıştır.

2) Batı’da nüfus piramidinin değişen yapısı nedeniyle, yaşlıların artan oranıdır. Gelişen tıp bilimi, hastalıkların tedavisi konusunda yaşanan gelişmeler, yaşam beklentisinin artışı, bedene yönelik tıbbi yatırımı da zorunlu kılmış ve yaşlı/genç beden, yaşam kalitesi kavramlarının odağında yer alan beden sosyal, tıbbi ve akademik alanda önem kazanmaya başlamıştır.

3) Kapitalizmin günümüzdeki görünümüyle bağlantılı tüketim kültürünün yükselişi yine çok önemli bir faktör olarak ortaya çıkmaktadır. (...) Tüketimin kollarının bedene nasıl uzandığına, oluşturduğu kültür içinde bedene ilişkin alanları ne şekilde bir sosyal değerler ağıyla sarmaladığına ilişkin analizler akademik alanda gündeme gelmiştir (Eren, 2007: 26).

Toplumsal hayat bedenlerin (sosyal bedenin) iletişimi, çatışması, dayanışması, baskı altına alınması, denetlenmesi üzerine kurulu olduğu için, bedene ilişkin tanımlar ve yaklaşımlar, içinde bulunduğu toplumun düşünce

yapısı, inancı ve ideolojik çerçevesi konusunda bilgiler vermektedir. Bedenlerimizin toplumsal deneyimlerimiz tarafından olduğu kadar, ait olduğumuz grubun normları ve değerleri tarafından da derinlemesine etkilendiğini belirten Giddens, bu konunun altını çizmektedir (Giddens, 2005: 144). Toplumların gündelik yaşamını çözümlmek için bedenini çözümlenmesi gereğine dikkati çeken Bryan Turner da (akt.Nazlı, 2009: 63) bedeni sosyal olarak ele alan düşünürlerden biridir. The Body and Society (1996) kitabında Turner, beden sosyolojisinin dört temel prensibini şu şekilde ortaya koyar:

1) Bedenin doğa ve kültürün kesişme noktası olarak değerlendirilmesi. Burada bedenin biyolojik ve toplumsal yönü kesişmektedir. Bu ayrımında beden bir yandan fiziksel varlığıyla yorumlama ve temsili dış yüzeyidir; ayrıca yapı ve düzenlemelerin içsel olarak da düzenlendiği bir yapıdadır.

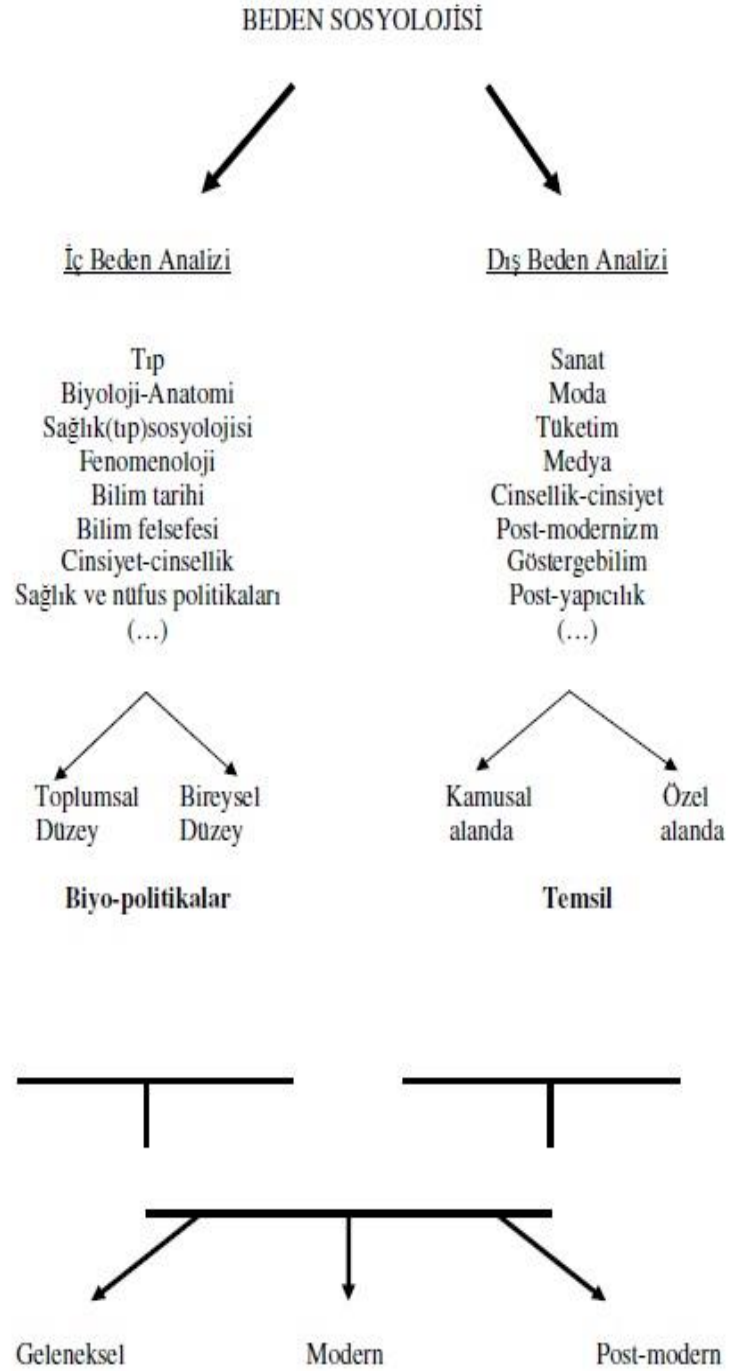
2) İç ve dış ayrımına bağlı olarak; nüfusların ve bireylerin bedensel ayrımı konusu önem taşır. Foucault'dan kaynaklanan bir analizle, bireylerin bedeni nüfusun çıkarları doğrultusunda düzenlenebilir. Buna örnek olarak grup cinselliği verilebilir. Toplum, sosyal yeniden üretimi bireylerin özgür iradesine bırakmaz. Bu durum arzu üzerinde otorite kurmak olduğundan, beden sosyolojisi aslında siyasal sosyoloji olarak düşünülebilir.

3) Bedenin siyasal mücadelenin merkezinde olduğunu savunur. Burada cinsiyet kimliği ve cinsiyetten hareketle yapılan ayrımlara (ataerkillik gibi) dikkat çeker.

4) Beden düzeyindeki sapmalar kadar iç bedenle de ilgilenilebilir. Bu da iç bedende oluşan hastalıklarla ilgilenilmesi gerektiğidir (akt. Eren, 2007: 6).

Turner'ın sosyolojiye getirdiği bu prensiplerden yola çıkıldığında engelli bireyler "doğal" bedenleriyle, buldukları toplumda kendilerini temsil ederken, kültürel yapı ile kesiştiği noktada, gündelik yaşam pratiklerinde farklılıklarına ilişkin sorunlar yaşamaktadır. İç bedenlerinde yaşadıkları sağlık problemleri nedeniyle o zamana kadar medikal yaklaşımla muhatap olan engelli bireylerin, dış bedenleriyle yaşadıkları toplumsal etkileşimlerinin, problemlerinin de sosyal yaklaşıma ihtiyacı vardır. Turner'a (1994: 117) göre iki tür beden sorunu vardır. Bunlardan bir tanesi beden içi yani özel alana ilişkin sorun, diğeri de duygular ve hisler vasıtasıyla algılanan kamusal alana ilişkin dış beden sorunudur. İç beden içerisinde yer alan konular, bireysel ve

toplumsal olarak şekillendirilen alışkanlıkların etkisi altındadır. Fakat iç bedenle ilgili olan alışkanlıklar, bedenın temsiliyle ilişkili görülen dış bedenle ilişkisiz değildir.

Turner'ın tanımlarıyla iç ve dış beden analizini şemalaştıran Işık, konumuz itibariyle medyanın çatısı altında olduğu dış beden analizi ile yola temsil noktasında devam edeceğimiz konusunda yön vermektedir. Zira sosyal alan daha çok dış bedene hitap etmektedir. Bedenin sosyal olarak inşa edildiği görüşünü savunan düşünürlerden biri olan Norbert Elias, bedeni bitmemiş bir toplumsal süreç olarak değerlendirmektedir. Toplumsal süreç ile paralel bir ilişki kuran Elias, “beden ve toplum başı ve sonu olmayan uygarlaşma süreci” olarak bakmaktadır (Kara, 2011: 28).

Uygarlaşmanın ölçüsü beden üzerinde tezahür ettiği gibi, bedenin ihtiyaçları da uygarlaşmayı tetiklemektedir. Engelli kültürü gelişmiş ülkelerde erişilebilir şehir yönetmeliğinin uygulanması, engellilerin sosyal hayata rahatça katılımı buna örnek olarak gösterilebilir. Engelli bedenin ihtiyacı, uygarlığın gelişmesi adına bir talep oluşturmuş, bu talep doğrultusunda sunulan ortamda engelli bireyin bedeninde gözlemlenir olmuştur.

“Toplumun ve kişiler arası ilişkilerin dönüşümüne uymak için bireyin dış görünümü de ayrıca yeniden biçimlenir. (...) Bireyin davranış ve kişilik yapısı değiştikçe diğer bireyleri değerlendirmedeki usulleri de değişmektedir. Öteki bireylerin imajı nüans olarak zenginleşir, anlık duygulardan bağımsızlaşır ve bunlar psikolojik hale gelirler (Işık, 1998: 133).”

Elias, uygar bedenlerin oluşum sürecini, kralın gündelik yaşamından esinlenerek değişen ve oluşturulan seçkinci bedenlerden örnekler vererek anlatmaktadır. Işık burada, beden tekniklerine ve habitus'un analiz edilmesi gerektiğine dikkati çekmektedir: “Saray toplumunda görgü kuralları ve dış görünümün öneminin tartışılması bizi başka bir önemli kavrama taşır. Bu ayrıcalık kavramıdır ve yoğun biçimde Fransız toplumbilimci Pierre Bourdieu'nun çözümlenmeleri arasında özellikle topluma habitus'un incelenmesi çerçevede bir bağlantı ileriye sürülür (Silling: 125-127, akt. Işık, 1998: 138). Bourdieu'ya göre beden üç noktada toplumsal sınıflandırma için önemli bir konuma oturmaktadır:

1. Bedenin, bireyin sosyal konumuyla ilişkisi
2. Habitus'un cisimleşmesiyle ilişkisi
3. Bedenin beğeni çerçevesinde ortaya çıkmasıdır.

Bu sınıflandırmaya göre engelli bir bedenın sosyal konumu veya sosyalleşmesi habitus kavramı ile şekillenecektir.

Habitus, bireyin sosyalleşmesinde bir şekilde hareketlerini yönlendiren “kalıcı yatkınlıklar sistemi” olarak ya da “belli bir zaman ve mekâna ait sosyal koşulların kafamıza yerleştirdiği kazanılmış niteliklerin algı, takdir ve eylem şemalarının bütünü olarak tanımlanmıştır. (Ansart 1990 ve Ünal 2004, akt. Polat, 2011: 39) Geçmiş etkiler ve mevcut uyaran arasında dolaymlanan habitus, aynı anda kendini üreten kalıplaşmış toplumsal güçlere göre yapılanır ve yapılaştırır. (Polat, 2011: 39)

Bu tanımlamalardan yola çıkarak bir toplumun engelli bireye yaklaşımı, engelli bireyin de bu yaklaşımı benimsemesi habitusu oluşturmaktadır. Bir Avrupalının engelli bireye yaklaşımı ile Asyalının engelli bireye yaklaşımının farklılığı habituslarından kaynaklanmaktadır. Bu yaklaşımı belirleyen unsur “kültür”dür. Engelli bireyler buldukları toplumun kültüründe yetişmiş engelli olmayan bireylerin yaklaşımını, tanımını zaman içinde benimsemektedir. Dolayısıyla toplumun beğeni çerçevesine uymayan engelli beden kalıp yargılarla oluşturulmuş bir kültür içinde kendisine belirlenmiş sınıfta, sosyal konumda yerini almaktadır. Demez’in habitus tanımı bu konumu daha da netleştirmektedir: “Habitus toplumsal alanda, örneğin bir sınıfı diğerinden ayırmaya hizmet eden bir tür eylemler dilbilgisidir (Demez, 2009).”

Sınıfsal beğenilerin beden üzerinde maddileştiğini savunan Bourdieu, bunun doğal bir sonucu olarak “bireyin seçkinlik arayışının da başlangıç noktası olarak kendi bedeni” (Işık, 1998: 139-140) olacağını ileri sürmektedir. Bedenin sosyal yönünü ön plana çıkaran bu yaklaşım, bedenlerin birbirine baskısı, etkisi, tepkisi kısacası iletişim içinde olduğunu göstermektedir. “İletişimsel beden” kavramını sosyolojiye kazandıran John O’Neil, bedenin bir iletişim dili olduğunu söylemektedir. Kimliğin ve dünyanın kurgulanışında iletişimsel bedenin rolüne dikkati çekmektedir. (O’Neil, 1989, akt. Okumuş, 2011: 50). Kurguyu hazırlayan bedenler, tanımlarının dışındaki bedenleri ötekileştirerek, baskı kurarak, damgalayarak tepki göstermektedir. Beyaz bedenlerin siyahları dışlaması, aşağılaması, eşcinsellerin dışlanması, erkekler tarafından kadın bedeninin aşağılanması ve tabi ki engelli bireylerin dışlanması

örnek olarak gösterilebilir. Damgalanmış imaj bireyi toplum içinde kimi zaman pozitif manada temsil ederken kimi zaman da negatif manada temsil etmektedir. Negatif bir damga bireyin toplumsallaşmasında veya damgalanmış bir toplumun diğer toplumla iletişim kurmasında engel teşkil etmektedir. Erving Goffman'a (1963) göre damganın bireyin toplumda tam anlamıyla kabul görmesini engelleyen bir değer yitimi ilişkisi olduğunu ileri sürmektedir. Damganın pek çok farklı biçimi sözgelimi fiziksel, yaşam öyküsel (sabıka kaydı) ya da bağlamsal (yanlış insanlarla takılmak gibi) olabilir. Goffman damgalama sürecinin toplumsal denetimi içerdiğini ileri sürmüştür. Grupları damgalamak, toplumun grup davranışını denetim altına alma yollarından biridir. Kimi durumlarda vurulan damga asla silinmez ve kişi asla topluma tam olarak kabul edilmez (Giddens, 2008: 311). Bu bağlamda özellikle ruhsal problemi olan bireylerin aldıkları damgalar nedeniyle içinde buldukları topluma sağlıklı entegre olamadıkları için ortam değiştirmeleri psikiyatrlar tarafından edile gelen tavsiyelerdendir.

Damgalama gibi marjinalleştirme de bireyi sosyal hayatın dışında bırakan bir süreçtir. Williams (1998), bu durumun özürsüz bireyi etkili bir şekilde vatandaşlık, kaynaklar, eğitim, çalışma, ev edinme vb. konularındaki yaşamlardan reddettiğini belirtmektedir (akt. Ergun, 2013). Ergun'a göre marjinal birey sosyal hayatın idarî ve ekonomik işleyişinden dışlanır, kişinin kendi hayatı üzerindeki otoritesini elinden alır. Marjinalleştirme daha çok bürokrasi vs. gibi samimi olmayan ilişkilerde yaşanmaktadır. İş hayatına katılamamaları ya da başarılarına rağmen geri çevrilmeleri marjinalleştirmenin doğal sonucudur. Damgalamada ise, damgalamanın genellikle birebir ilişkilerin yaşandığı aile, arkadaş çevresi, komşular ve iş yerindeki samimî gruplarda kendiliğinden meydana gelen "bireysel ve resmî olmayan bir yapıda olmasıdır (Michener ve Delamater, 1999, akt. Ergun, 2013)."

2.1.1 Beden ve Toplumsal İktidar Alanları

Tarihten günümüze her iktidar, ideoloji ve din, bedene müdahale etme, kontrol altına alma ihtiyacı duymuştur. Çünkü ruhların denetiminin beden üzerinden geçtiğinden her düşünce hem fikirdir. Michel Foucault, iktidar ilişkilerinin beden üzerinden yürütüldüğü, sosyal hayatın üretim sürecinin

beden üzerinden yapıldığını ilk olarak gündeme getiren sosyologlardan biridir. Foucault'ya göre siyasi iktidar, ideoloji, kişilerin bilinci üzerinde etkide bulunmadan önce çok daha fiziksel olarak bedenleri üzerinde işlemektedir. Kişilere davranışlarının, tavırlarının, alışkanlıklarının mekânsal dağılımlarının, yerleşme kipliklerinin dayatılma tarzının, insanların bu fiziksel uzamsal dağılımının da siyasi bir beden teknolojisine ait olduğunu düşünmektedir (Foucault; 2011: 146). Foucault'nun ilk kez Cinselliğin Tarihi (2003) adlı kitabında ortaya koyduğu “Biyo-politika” kavramı bedenin düzenlenmesi konusunun açıklanmasında aydınlatıcı olabilmektedir. Foucault biyo-politik çağın başlamasını şöyle ifade eder:

“Egemen iktidarın simgelediği eski öldürme gücü, yerini artık titizlikle bedenlerin yönetimine ve yaşamın hesapçı biçimde işletilmesine bırakır. (...) Yani bedenlerin boyun eğmesine yönelik çok sayıda tekniğin patlak vermesine tanık olunur. Böylece bir “Biyo-iktidar” çağı baslar. “Bu süreç, yaşamın politikleştirilmesine ve beden politikasına gönderme yapmaktadır (Foucault, 2003: 103).”

Odabaş (2008), “toplum bedenleri üretmez; ama onları etkilemek, biçimlendirmek ya da bozmak olanaklarına sahiptir.” Derken, şehir hayatının gündelik yaşam pratikleri içinde maruz kalınan gürültü, şiddet, çevre kirliliği, sakatlanmaların da bedene müdahalenin başka bir çeşidi olduğunu belirtmektedir. (akt. Doğanıyğit, bt.)

Foucault iktidar ve beden ilişkisini tanımlarken “iktidarın bedeni”, “disipline edilmiş beden”, “pasifleştirilmiş beden” ve “itaatkâr bedenden” söz etmektedir. Bu türler üzerinden beden-iktidar ilişkilerini açıklamaktadır: İlk olarak iktidarın bedenini tasvir ederken kralın politik bedenini tarihsel ve siyasal bağlamda tasvir etmektedir: “17 yy. toplumu gibi bir toplumda kralın bedeni bir metafor değil, siyasi bir gerçeklikti: Kralın siyasi varlığı monarşinin işleyişi için gerekliydi (Foucault, 2003: 38).”

Kralın bedeni devlet demek, yasa demektir. Kısacası tüm iktidar, politika kralın bedeninde vücut bulmuştur. Bu beden ölümlü değildir. Devlet ve siyaset olarak devam etmektedir. Foucault “pasifleştirilmiş ve disipline edilmiş

beden” (Işık, 1998: 107) anlayışıyla bedeni, toplumun bedenine taşıyarak, iktidar kavramını şekillendirir. Bedeni kuşatan bir dizi iktidar ağının olduğu (Foucault, 2005: 73) tespiti beden sosyolojisinin oluşmasını tetikleyen bir sav olmaktadır. Hapishanenin Doğuşu adlı kitabında disiplini, beden işlemlerinin özenli denetimine izin veren, onun güçlerinin sürekli olarak tabi kılınmasını sağlayan ve onlara bir itaatkârlık-yarar oranını dayatan bir yöntem olarak tanımlamaktadır. Disiplinin, böyle bağımlı ve idmanlı bedenler, “itaatkâr” bedenler imal ederek bedenin iktidarını çözdüğünü savunmaktadır (Foucault, 1992: 169-171).

Aktay, siyasal sistemlerin de bedenleri kontrol altına almak, “hizaya sokmak”, disipline etmek ve muti kılmaktan başka bir hedefleri olmadığını söyleyerek Foucault’un düşüncelerine katılmaktadır (Aktay, 2000). Foucault bedenin iktidar ve egemenlik ilişkileri tarafından kuşatılmasının nedenini büyük ölçüde üretim gücüne bağlamaktadır (Foucault, 1992: 31). Çünkü kapitalizmin gelişmesi ve ilerlemesi için insan bedenine, bedenin yönetilebilmesi için de biyo-iktidar gerek-şarttır. Üretim gücüne göre nüfus politikası, ekonomik süreç ve tabi tüketim politikası denetlenen, disipline edilen insan bedeni üzerinden yapılabilmektedir. İktidar, cinsellik de dâhil birçok sektör aracılığı ile bedeni kontrol altına almak ister. Beden ancak para kazanabileceği, yöneteceği bir varlıktır iktidar için. Foucault, iktidarın cinselliği kısıtlıyor gibi görünürken farklı sektörler vasıtasıyla cinselliği kışkırttığı ve üzerinden para kazandığı bir alana dönüştürdüğü düşüncesi üzerinde durmaktadır. (Takımcı, Sebik, 2010: 5)

Michael Foucault “Büyük Kapatılma” adlı kitabında sanayi toplumunun işe yaramayan bireyleri olan “deliler”, “aylaklar”, “hastalar”, “anormaller” ve “yaşlıların” iktidar tarafından büyük binalara kapatılarak el altından çekildiğini söylemektedir. Çünkü kapitalist toplum başıboş grupların varlığını hoş görmemektedir. Kapatılmanın birincil ölçütü “çalışmaya yatkın olmamak” olduğu için insanlar kapatılmadan muaf olmak adına düşük ücretli işlerde çalışmaya razı edilmektedirler. Bu rıza hapis tehdidi ile stabilize edilmektedir. Deliler bu kapatılmada başıboş grupları eğlendirmek maksadıyla orada tutulmaktadır (Foucault, 2011). 1806 yılında İngiltere’deki fakir meczupların durumlarının incelenmesiyle görevli bir komite kurulduğunda bu çalışma

grubu, workhouse'larda 1765, ıslahhanelerde 113 deli bulmuştur. 18.yy döneminde buralarda herhalde daha fazla deli bulunmaktadır. Doğu ve Arap dünyasında deliler için çok erken dönemde gerçek hastaneler kurulmuştur: Belki 7.yy da Fez'de, belki de 12.yy'ın sonunda Bağdat'ta, izleyen yüzyılda Kahire'de kurulanı hakkında ise hiçbir kuşku yoktur. Burada bir cins ruh tedavisi uygulamakta ve müzik, dans, gösteri ve masal anlatımından yararlanılmaktadır. Tedaviyi yönetenler, başarıya ulaştıklarını düşündüklerinde son verilmesine karar veren hekimlerdi. Avrupa'nın ilk meczup hastanelerinin 15.yy başında İspanya'da kurulmuş olması her halükarda rastlantı değildir (Foucault, 1995: 174-175-179).

Batıda Fransız devrimi ile birlikte kurumlar ıslahevi, tımarhane, hapisane ve hastane olarak ayrılabilmiştir. Modern akıl hastanelerinde "çalışmaya yatkın olmayan" deliler, çalıştırma yöntemi ile tedavi edilme yoluna gidilmektedir. Çünkü çalışmayı bilmiyor olmasıydı "delilik" damgasını yediren (Foucault, 2011: 78-79). Foucault bu şekilde iktidarın işinin kolaylaştığını, kapatılmanın dışında kalan grubun üretken ve sorunsuz bir grup olduğunu ileri sürmektedir. Fakat iktidarın önünde bir tehlike vardır ki o da grupların güç ve şiddetidir. Bu yüzden bireyselleşmeyi teşvik etmiştir: 17.yy.'da okullarda hiyerarşileştirme yoluyla fiziksel işaretlerin ve adres değişikliklerinin kaydı yoluyla 18. yüzyılda uygulanmaya başlanan bireyselleştirme teknikleri ile iktidar bu gücü etkisizleştirmeye çalışır (Foucault; 2011: 282).

Siyasi iktidarlar en çok din ve inanç sistemleri ile beden üzerinde çatışma yaşamaktadır. Çünkü dinler genel olarak bedenin dünyevileşmemesi için "nefis terbiyesi" yolunu tavsiye ederek kontrol altına almak istemektedir. Dinlerin (Ehli kitap olan Hıristiyanlık, Yahudilik ve Müslümanlık) bedene yaklaşımına kısaca değinecek olursak: Hıristiyanlıkta beden günahkâr olarak dünyaya geldiğine inanıldığı için bedeni günahlardan arındırma ritüelleri vardır. (vaftiz, günah çıkarma). Ve günah kalıtımsaldır. Yahudilik ve Müslümanlıkta insan temiz olarak doğar kişi iradesi ile haram veya helali tercih eder.

“Biz gerçekten insanı en güzel bir biçimde yarattık. Sonra aşığaların en aşığına indirdik. Yalnız iman edenler ve salih amel işleyenler müstesna. Onlar için devamlı bir mükâfat vardır.” (Kur’an, Tin Suresi)

İslam’ın dünya ve beden karşısındaki konumu işlevsel bir kullanıma bağılı olarak biçimlenir. Yani insan dünya ve bedenini kullanarak iyi şeyler yapabileceği gibi, kötü şeyler de yapabilir. Dünya ve beden bizatihi kötü değildir. Üç dinde de bedeni ve nefsi terbiye etmek için oruç emri vardır. Fakat farklı şekillerde uygulanmaktadır. Yahudilik ve Müslümanlıkta erkeklere“sünnet” uygulanmaktadır.

İslam dini insanda bulunan akıl, öfke ve şehvi duyguların orta yolda kullanılmasını tavsiye etmektedir. Çünkü duygulardan birini veya tamamını kontrol altına alan ideolojiler tarih sahnesinde uzun süreli kalabilmişlerdir. Aklı ikna eden izmler ve inanç türleri, öfkeyi olumsuz manada kullanan terör örgütleri, şehvi duyguları hayatın merkezine alan kapitalizm, haram-helal çizgisi ile bu duyguları kontrol altına almaya çalışan dinler örnek olarak gösterilebilir. Aksay, dinlerin de insanın doğrudan maddi varlığını belirlediğini, dolayısıyla beden üzerinde somutlaşan hedefleri olduğunu ifade etmektedir. En laik iktidarlarda bile dinin gerilim sebebi olmasının nedenini de beden üzerinde yapılan müdahalelerde ortaklık kabul etmeyişlerine dayandırmaktadır (Aktay, 2012). Bedenin burada din ve iktidar çatışmasına ev sahipliği ettiği görülmektedir.

2.2. Engellilik Sosyolojisi

2.2.1. Engelli Beden

Engelliliğin nasıl tanımlandığı ve bu alanda kullanılan dil, toplumun yapısı ve konuya bakış açısını gözlemlene adına önem arz etmektedir. Engelliliğin uluslararası olarak kabul edilmiş ortak bir tanımı olamamıştır ve bu konuda tartışmalar devam etmektedir. Çünkü tıp, sosyal bilimler, mimari, siyaset bilimi vs. gibi disiplinler buldukları açıdan tanımlamalar yapmışlardır ve bu tanımlamaların ortak yanları olsa da birbiriyle örtüşmeyen tarafları olmuştur.

BM Genel Kurulu'nun 9 Aralık 1975'te ilan ettiği "Özürü Hakları Bildirgesi"nde "Özürü kişi (disabled person) fiziksel ya da zihinsel kapasitesindeki doğuştan olan ya da sonradan ortaya çıkan bir eksiklik/yetersizlik nedeniyle kişisel ve/veya toplumsal normal bir hayatın gerekliliklerini kısmen ya da tamamen yerine getiremeyen kişi" olarak tanımlamaktadır. (9 Aralık 1975 tarih ve 3447 sayılı BM Genel Kurul Kararı) Görüldüğü gibi bu tanım medikal modelin izlerini taşımaktadır. BM Genel Kurulu'nun 20 Aralık 1993'te kabul ettiği "Özürü için Fırsat Eşitliği Konusunda Standart Kurallar" da engellilik ile özürüülüğü ayırarak toplumun dikkatini çekmek için sosyal tanımlama getirmiştir. Buna göre: "Özürü" terimi, "dünyanın herhangi bir ülkesindeki herhangi bir nüfusta ortaya çıkan çok sayıda farklı işlevsel kısıtlılıkları özetlemektedir. İnsanlar fiziksel, zihinsel ya da sinirsel yetersizlik, tıbbi koşullar ya da akıl hastalığı nedeniyle özürü olabilirler. Bu yetersizlikler, koşullar ya da hastalıklar kalıcı ya da geçici olabilir."Engelli" terimi, toplumsal hayata diğerleri ile eşit derecede katılma imkânlarının kaybı ya da kısıtlılığıdır. Özü olan insan ile çevre arasındaki karşılaşmayı tarif eder. Bu terimin amacı, özürü kişilerin eşit koşullarda katılımını önleyen toplumdaki bilgi, iletişim ve eğitim gibi örgütlü aktivitelerin çoğundaki ve çevredeki eksikliklere vurgu yapmaktadır.(akt. Kökkaya, 2006: 4)."

Medikal tanımda engelli, bireyin fiziksel ve zihinsel işlevlerindeki bozukluk, bunların hareket yeteneğinde, tutum ve davranışlarında yarattığı eksiklik ve güçlük, onu toplumun diğer bireylerinden farklı kılan işlevsellik kaybıdır. (İnternet: 2006) "Medikal tanımlamada engellilik" yetersizliğe indirgenerek, bireysel bozukluklar ve biyolojiye bağlı olarak açıklanmaktadır (akt. Erdem, 2007: 6)."

Dünya Sağlık Örgütü, konuya ilişkin 1980 yılında yaptığı sınıflandırmada özürüülüğü (impairment) fonksiyonel bir hasar, sakatlığı (disability) normal aktivitelerde kısıtlılık ve engelliliği ise (handicap) ise sosyal dezavantaj olarak tanımlamaktadır (Şahin, 2005, akt. Çınarlı, 2008: 4).

1980 yılında yapılan tanımlamada Dünya Sağlık Örgütü "handicap" kelimesini kullanmışken, çağrıştırdığı olumsuz anlamlardan dolayı 2001

yılındaki tanımlamadan çıkararak engelliliği “disability” kelimesi ile tanımlama yoluna gitmiştir.

Dünya Sağlık Örgütü’nün bu tanımlamasında engellilik ile sakatlık kavramlarında bir ayırımı gittiği gözlemlenmiştir ki, sonrasında İşlevsellik Yetimi ve Sağlığın Uluslararası Sınıflandırılması (ICIDH) 2003’te engellilik, sakatlık ve özürlülük kavramına ayırıcı, açıklayıcı bir tanımlama getirmiştir: “Engellilik (handicap) fonksiyon kaybı ve sınırlılığı ile hareketlerdeki kısıtlanma, özürlülük (disability) fonksiyon kaybı ve sınırlılık durumu ve bozukluk (impairment) (ki zaman zaman dilimize sakatlık olarak da çevrilmiştir) da ilgili uzuvdaki normal dışı durum” olarak belirtilmiştir (Burcu,2007:7).”

Anthony Giddens Sosyoloji kitabında (2008:326) Paul Hunt’ın sakatlık ve engellilik tanımını şu şekilde aktarmaktadır: “Sakatlık: Bedende herhangi bir uzvun bir kısmının ya da tamamının eksik olması ya da kusurlu bir uzuv, organ ya da düzeneğin bulunması durumu.”

“Engellilik: Fiziksel sakatlığı bulunan kişilerin, çağdaş toplumsal örgütler tarafından hiç hesaba katılmaması ya da çok az göz önünde bulundurulması dolayısıyla yaygın toplumsal etkinliklerden dışlanmalarıyla sonuçlanan kısıtlanma ya da mağduriyet durumudur.”

Engellilik konusunda sosyolojik araştırmalar yapan Taylor’a (1999) göre, engelliliğin anlamı, diğer insanların verdikleri tepkilerle ilgilidir. Bu tepkilerin ölçümü ve şekillenmesinde şüphesiz o toplumun sosyo-kültürel özellikleri etkilidir (Akt. Burcu, 2011,39).Bu tanımlarda da görüldüğü üzere bireyi bedensel özellikleri ile değerlendirip tıbbi açıdan yaklaşanlar medikal modeli oluşturmuştur. Bu modele göre özürlülük, salt kişideki yetersizlikten kaynaklanmaktadır ve “kişiler, aileleri ve genel olarak toplum için olumsuz ekonomik ve sosyal sonuçları olan bireysel bir medikal sorun ya da ‘kişisel trajedi’dir. (Barnes,1992) Sosyal bilimciler buna karşı çıkmış, bireyi yaşadığı ortamla bir bütün olarak değerlendirip yaşanan özrün adını toplumun oluşturduğu engellerden dolayı “engel” koymuştur. Bu yaklaşıma da sosyal model adı verilmiştir. Medikal modele göre engellilik, bedensel olarak eksiklik, ihtiyacını görememe durumudur. Bireysel bir problem, kişisel bir trajedir.

Çözüm mercii ilgili doktorlardır. Devlet engelli bireylere rehabilite alanları, özel eğitim kurumları temin etmekle vazifelidir. Bunun dışında bir sorumluluğu yoktur.

“Sonuçta, medikal modelde özürlülükten kaynaklanan ve tamamen bireyden kaynaklandığı düşünülen sorunlar sosyal yardımlar ya da korumalı işyerleri, özel eğitim okulları gibi özürliye özel düzenlemeler ve devletin koruyucu rolü ile telafi edilmeye çalışılmaktadır. Bu durumda da, özürliülerin bağımlılığını ve yetersizliğini artırmaktadır.(Barnes, 1992: 4).”

Bu yaklaşıma göre özürliüler, kendileri için belirlenmiş alanda hayatlarını devam ettirip sosyal hayata katılamayacaklardır. Eğitim, istihdam ve sosyal hayata katılım özürliülerin bireysel problemi olarak karşılarında durmaktadır. En çok da bu yönüyle eleştiri alan modele göre insanların hayatları konusunda karar vermek hakkı da elinden alınmış olmaktadır. Bu model başlangıçta Dünya Sağlık Örgütü (WHO) tarafından yapılan tanım ile örtüşmektedir. Fakat gelen eleştiriler doğrultusunda sosyal modeli de içine alan tanımlamalar yapma yoluna gitmiştir. Medikal modele gelen ilk önemli itirazlardan biri Paul Hunt’ın editörlüğünü yaptığı Damga: Engellilik Tecrübesi adlı derlemedir. Hunt’a göre, engellilik sorunu yalnızca işlev kaybıyla ve bu durumun bireyler olarak üzerimizdeki etkisiyle sınırlı değildir. Daha da önemlisi, “normal” insanlarla kurduğumuz ilişkilerimiz üzerinde de etkili olmaktadır (Giddens, 2008: 325).

1970 li yıllarda öncelikle İngiltere ve sonrasında Amerika’da başlayan özürliü hareketi sosyologları da harekete geçirmiş ve o güne dek medikal pencereden bakan tanımlar yerine fonksiyonalist, etiketleme ve sosyal inşa kavramları üzerinden özürliülüğü yeniden tanımlamışlardır (Burcu, 2005: 64). Özürliülük Hareketinin oluşturduğu zemin üzerine inşa edilen sosyal model, medikal modelin adeta anti tezidir. Light (18)’in da belirttiği gibi modelin oluşumu, 1983 yılında İngiliz Vic Finkelstein, Mike Oliver ve Colin Barnes ile ABD’li Gebren De Jong gibi kendileri de fiziksel özürliü olan akademisyenlerin öncülüğünde gerçekleşmiştir. Model her ne kadar fiziksel özürliü bir grup akademisyen tarafından gerçekleştirilmiş olsa da, kısa sürede tüm dünyada her özür grubundan insanı kapsamıştır (Arıkan, 2012).

Burnes’e göre sosyal anlamda özürliülük: Aktivite sınırlarının yarattığı

avantajsız durumu yaşayan bireylerin çağdaş sosyal organizasyonlar tarafından göz ardı edilmesi ya da çok az dikkate değer görülmesiyle, bu insanların sosyal hayatın içine girmelerinde, sosyal aktivitelerini sürdürmelerinde gerekli katılımlardan uzak tutulması durumudur (Barnes, 1998: Akt. Burcu, 2006: 64). Böylelikle engellilik aşırı derecede ayırıcı olan toplum tarafından engelli insanlara empoze edilmiş sosyal bir kısıtlamadır.

Sosyal model özürlü bireyin toplumsal hayatının önüne konmuş engeller üzerinde odaklanıp, bu engelleri kaldırmaya yönelik söylem ve çözüm önerileri getirmektedir. Medikal modeldeki özürünü birilerine bağımlı kılıp, yardıma, başışa muhtaç birey modelinden çıkarıp fiziksel ve sosyal alt yapının özürüne göre planlanmış, erişilebilir bir yaşam standardı üzerinde durmaktadır.

Sosyal model ile medikal model arasındaki temel bakış farklılığı, fiziksel özürülük örneğinden hareketle şöyle özetlenebilir:

Tablo:2.1 Medikal model ile sosyal modelin yaklaşım farkı

MEDİKAL MODEL SORUN ÜZERİNDE ODAKLAŞMAKTADIR	SOSYAL MODEL ÇÖZÜM ÜZERİNDE ODAKLAŞMAKTADIR
-Kavanoz kapaklarını, kapıları açmakta zorlanan veya açamayan eller	- İyi düşünerek dizayn edilmiş kavanoz kapakları, otomatik kapılar
- Uzun süre ayakta kalmakta zorluk çekme	- Kamuya ait yerlerde oturabilecek daha fazla sayıda koltuk
- Binalardaki merdivenleri çıkmakta başarısız olma	- Tüm binalarda rampa ve asansörler
-Yapamayacağını düşündükleri için insanların özürü bireye iş vermemeleri	- İnsanları 'sorun aramak' yerine özürülerin 'yeteneklerini görmek' yönünde eğitmek

Kaynak: Arıkan, 2002

Medikal model, özürü bireyi genel olarak tekerlekli sandalyeye ve eve mahkûm, merdivenleri çıkamayan, yardıma ihtiyaç duyan, tedaviye ihtiyaç duyan, ellerini kullanamayan, yürüyemeyen veya göremeyen, doktora veya kurumsal bakıma ihtiyaç duyan insanlar olarak görür. Böyle gördüğü için de özürü bireye genellikle şunları söyler:

- Sen acı çekiyorsun
- Sen bir “sorunsun”
- Özürlülüğünün tedaviye ihtiyacı var
- Yaşamına ilişkin kararları veremezsin
- Profesyoneller tarafından bakılmaya ihtiyacın var
- Asla özrü olmayan birine eşit olamayacaksın (Arıkan, 2002).

Engelliler genel olarak üç gruba ayrılmaktadır:

a. Bedensel Engelliler:

Normal yaşantıyı sürdürmek için yeterli ve gerekli bedensel yapıdaki doğuştan veya sonradan olan yapısal ve organik değişiklik veya noksanlık sonucu toplumsal rolünü yerine getirmede ve günlük işlerinde yardıma ihtiyaç duyan bireylere bedensel engelli denilmektedir. Çeşitli nedenlerle, kemik, eklem ve kasların kısmi veya tam fonksiyonsuzluğu sonucu oluşan engel durumudur. Bedensel engellilerin sınıflandırılması şöyledir: Görme engelliler, işitme engelliler, konuşma engelliler, ortopedik engelliler, sürekli hastalığı olanlar

b. Zihinsel Engelliler:

Zihinsel gelişiminde meydana gelen yavaşlama, duraklama ve gerileme nedeni ile davranış ve uyumu yönünden yaşıtlarına göre sürekli gerilik ve daha yüksek oranda sürekli yeti ve işlev kaybı olan kişiye zihinsel engelli denmektedir.

c. Duygusal Engelliler:

Tıpta psikiyatrik hastalıklar olarak zikredilen bu rahatsızlıklar sosyal ortamlarda çevreye uyumu zorlaştırması nedeniyle engellilik olarak değerlendirilebilmektedir. Burada çeşitli nedenlerle bireyin ruhsal özelliklerinde yaşamın gereklerine uyamayacak düzeyde sürekli olarak yetenek ve fonksiyon kaybı vardır. Duygusal engellilerin sınıflandırması da şöyledir: Davranış bozuklukları, duygusal bozukluklar, alışkanlık bozuklukları ve ağır ruhsal bozukluklar (Kumtepe, 2001, akt: Kilimcioğlu, 2005: 18)

2.2.2. Engellilik Kimliği ve Etiketlenme

Medikal model ile başlayan engellilik tanımlaması fiziksel ve ruhsal temelli yapılmış, 1970'lerin sonlarında İngiltere ve Amerika'da başlayan engelli hareketi ile sosyal yaklaşım gündeme gelmiştir. Sosyal modelin getirdiği tanıma göre engellilik toplum içinde inşa edilmiştir. Sosyologlar, toplum içinde oluşturulan engellilik kimliği (normal-anormal) ve etiketleme sũreci ile sosyal inşa sũrecinin gerçekteştiğini savunmuştur.

Bu bũlũmde, Tũrkiye'de ilk olarak engellilik sosyolojisi ũzerine akademik ve saha çalışması yapan Esra Burcu'nun çalışmalarından faydalanılmıştır. Engelliliğin bio-fiziksel olarak başlayıp sosyal olarak inşa edildiği kabulũnden hareketle, "kimlik" ve "etiketleme" ũzerinde duran Burcu (2006), iki değişim noktası ũzerinde durmaktadır: Birincisi sakatlıktan (bio-fiziksel bozukluktan) ũzũrlũlũđe (ben ũzũrlũyũm) doğru olan değişimdir. Bu değişimin en ũnemli yansımalarının da medikal modelden sosyal modele geçişte gũzlemlendiđini ifade etmektedir.

"Yũzdeki biçim bozukluğunun yalnızca tıbbi değil aynı zamanda toplumsal bir sorun da olduğunu anladım. Yũzũmũ değil, bizlere karşı takınılan toplumsal tavrı değiştirmek istediğimi anladım. (Giddens, 2008: 330)"

İkincisi "ũzũrlũ olmamanın cazibesinden" "ũzũrlũ olmanın normalliğine" doğru olan değişimdir. Bu değişim "bağımlılık" ve "anormal" bakışından "ũzũrlũ olma kimliği ile gurur duyma" ve "farklılıkların kutsanmasına" doğru olan değişimde kendini gũstermektedir:

"Artık ne zaman biri bana çirkin olduğumu sũylese, imgelemden yoksun olduğu için ona acıyorum. Bana koca çeneli diyen herkese "haş keği ulaşamadığı iğere mundaş dermiş, asıl senin enen çok kũũk, benimkini kıskanıyorsun" diyorum. (Giddens, 2008: 330)"

Burcu bu değişimin temelde ũzũrlũlũk konusunda "kişisellikten" "sosyalliğe" ve "politikliğe" doğru olduğunu dũřunmektedir (Burcu, 2006:v66).

Engellilik kimliği ũncesinde sosyal kimlik tanımlamasını yapmak gerekmektedir. Taifel'e gũre (1982: 2), sosyal kimlik, "bireyin benlik algısının,

bir sosyal gruba ya da gruplara üyeliğine ilişkin bilgisinden ve bu üyeliğe yüklediği değerden ve duygusal anlamlılıktan kaynaklanan parçasıdır. Turner'e göre ise (1978: 105), "bir bireyin benlik kavramı ve dolayısıyla da benlik saygısı, onun sosyal sınıf üyeliğine, yani algıladığı sosyal kimliğine demirlenmiştir". "Olumlu bir benlik saygısı gereksiniminin" (Turner, 1982: 33), temel bir insan güdüsü olduğunu söyleyen Turner, bazı koşullarda sosyal kimlik belirginleştğinde bu gereksinimi giderme işinin sosyal kimliğe düştüğünü savunmaktadır (Demirtaş, 2003: 130).

Burcu "Özrürlük Kimliği ve Etiketlemenin Kişisel ve Sosyal Söylemleri" adlı makalesinde (2006) Taifel (1978) ve Taifel ve Turner (1979 - 1986)'ın sosyal kimlik ediniminin temel vurgusuna dikkati çekmektedir:

1. Bireylerin diğerlerine değil de bir özel kategoriye ait olduğunu bilmek zorunda olduğu bilişsel/kognitif vurgu
2. Bireyin grup üyeliğinde olumlu ya da olumsuz değerlendirici tepkiler ile birleştiği değerlendirici vurgu
3. Bireyin grup üyeliğinin genellikle sosyal çevrede kendi grubuna ve diğer gruba karşı duygusal tepkilerle birleştiği duygusal/emosyonel vurgudur (akt. Burcu, 2006: 67).

Burcu, özrürlük kimliğini Cameron'un (1998: 74-75) üç aşamalı sosyal kimlik süreci ile açıklamaktadır: Birincisi sosyal sınıflandırma sürecidir ki iki grubun ("özürlü olan" ve "özürlü olmayan") varlığını kabul etme ve tanıma ile ilgili kognitif bir süreçtir. İkincisi bireyin kendi gözünde ve diğerlerinin gözünde bir kimlik edinmesi sürecidir ki bu sürece "sosyal kimlikleşme" süreci denir. Grup üyeleri "özürlü olmamadan" "özürlü olmaya" ilişkin değerlere, duygulara, heyecana ve bilgiye sahiptir. Son aşama "sosyal karşılaştırma aşamasıdır." Bu aşamada iç grupta yaşanan bir karşılaştırma aşamasıdır. Özürlü bir kişinin kendine olan saygısı, özürlü olmayanlara karşı geliştirdiği duygular çerçevesinden geliştirdiği "ben-sen" karşılaştırmasıdır (akt. Burcu, 2006: 67). Özürlü birey bu durumda özürlü olmayan bireyin davranışına göre bir kimlik belirleme yoluna gitmektedir. Yapılan araştırmalarda özürlü birey, kendisine diğer bireylerin yaklaşımını direkt olarak içselleştirmek suretiyle sosyal hayata katılmaktadır: "Bir topluma girdiğimde onlar değil de ben kendimi ayrı olarak görüyorum (Burcu, 2007: 210)."

Thomson, "Olağandışı Bedenler" adlı eserinde, engellileri toplumda

“aşağı konumdaki talihsiz bireyler” olarak tanımlamaktadır. Yazara göre bu, sosyal kimlikleri önyargı ile damgalanmış, değersiz, kuşku duyulan ve önemsenmeyen kişiler olarak görülen engelliler hakkındaki hâkim, yaygın ve korku çağrıştıran olumsuz algıdan kaynaklanmaktadır (Sachs, 2003: 3, akt. Aslan ve Şeker, bt).

Tarih boyunca engellilere; topluma yük, aciz, acınacak ve yardım edilmesi gereken birey etiketiyle bakılmıştır. Üretmediği için bir yerlere kapatıldıkları dönem topluma yük olarak görüldüğü dönemdir. Medikal modellerle tanımlandıkları dönemde aciz birey, sosyal inşanın tartışılmaya başlandığı süreçte de yardım edilmesi gereken bireyler olmuşlardır. Özürlü hareketi de bu bakış açısı ile mücadele etmek için ortaya çıkmıştır. Sosyologlar (Finkestein, Abberley, 1996; Oliver, 1990, Davis (1995) ve Barnes (1996)) bu bakış açısının belirli bir toplum ya da belirli bir sosyal bağlam içinde kültürel olarak gömülü söylemlerden kaynaklandığı konusunda hemfikirdir. Bu gömülü söylemler özürlülüğün baskıcı/etiketlenen yaftasını inşa etmektedir ve bu şekildeki inşa, özürlülüğün sosyal yapı ve pratikler içerisinde yorumlanmasını sağlamaktadır. Corker (1998) bu gömülü anlamların keşfedildiği taktirde özürlülüğün toplumsal bağlamda yeniden tanımlanmasını sağlayacağını düşünmektedir (akt.Burcu, 2006: 70). Aksi takdirde engellilerin karşı karşıya kaldığı durum biz ve onlar söylemi içinde oluşturulan bir kimlik söylemidir.

Kalıp yargılar etiketlemenin en önemli unsurlarından biridir. Sosyologlar (Mackie vd., 1996: 41) kalıp yargıyı: “Algılayıcının, toplumsal gruplara ilişkin bilgilerini, inançlarını ve beklentilerini içeren bilişsel bir yapı” olarak tanımlamaktadır. İnsanlar, sınıflandırma süreci yoluyla dünyayı birçok farklı toplumsal gruba ayırırlar ve bu toplumsal gruplara ilişkin bilgilerini, inançlarını ve beklentilerini içeren bilişsel bir yapı geliştirirler. Bu bilişsel yapıya da "kalıp yargı" adı verilir (Demirtaş, 2003: 133). Sınıflar kalıp yargılar aracılığı ile ötekiler üzerinden kendi kimliğini oluşturabilmektedir. Normal olan “biz”, anormal olan “öteki”dir. Engelliler için geliştirilen kalıp yargılar, biz- öteki baskısı üzerine gerçekleşmektedir.

Engelli beden; sosyal çevreyle etkileşim içerisine girdiğinde “bedeni kimliği olmaya başlar: Bedenin ne yaptığı, bedeninin nasıl gözüktüğü, bedeninin ne söylediği, nasıl hissettiği, diğer insanların kişinin bedeni ile ilgili

deneyimlerinin ne olduğu?” şeklinde gerçekleşmektedir (Gabel 1998 ve Peters 2000, akt. Polat, 2012).

Burcu, hangi tür özürllülüğe sahip olunursa olunsun özürllü bireylerin özürllülüğe ilişkin gücün doğasının baskısıyla mücadele içinde olduğunu belirtmektedir. Onlar bu baskıları reddederler. Foucault bunu “egemen güç” olarak tanımlarken, Barnes (1998) bu gücün özürllü insanların genetik, ırki bedensel özelliklerine göre kurumsallaştığının üzerinde durmaktadır. Corker’da (1998: 231) kendi iyiliğini düşünme söylemi içinde denetimin gerçekleştiğini eklemektedir (akt. Burcu, 2006: 72).

Engellilerin Türkiye’deki etiketleme süreci de benzerlik arz etmektedir. Burcu’nun Türkiye’de Özürllü Birey Olma: Temel Sosyolojik Özellikleri ve Sorunları (2006) adlı araştırmasında toplumdaki diğer bireylerin özürllüleri tanımlaması “acınan”, “dışlanan”, “reddedilen”, “alay edilen/küçümşenen/yetersiz görülen bireyler şeklindedir:

“Bizi sömürücü görüyorlar, aciz görüyorlar, üretici görmüyorlar”

“Özürllüyüm resmen önemsemiyorlar. Aha bir insan girmiş, aha bir hayvan girmiş.”

“İnsanların bir özelliği de ad vermek, isim koymaktır. O zaman kendini üstün, belirleyici ve güçlü sanıyor. Tıpkı “özürllü” kelimesi gibi.” “Biz özürllüler, travestilere benzeriz, ikimiz de dışlanıyoruz. Onları açıkça, bizi aileden başlayarak gizli dışlarlar. Çünkü toplumun genelindeki biçimsel normlara uymuyoruz. Normal olanın dışında anomi-patolojik sayılıyor... (Burcu, 2006: 207,208).”

Böyle bir etiketlenmeye tepki olarak birçok özürllü birey “özürllülüğü reddeden” bir kimlik edinme sürecine girmektedir:

“Sizden tek farkım var, fazlayım sizlerden ben... Fazlalığım var iki tane; değneklerim.”

“Bedende engelli, düşüncede sağlıklıdan da sağlıklı biriyim.”

“Bize engelli gözü ile bakanları engelli görüyorum (Burcu, 2006:2011, 212).”

Barnes’e (1992) göre “engelli”, “kör”, “sağır”, “sağır ve dilsiz” gibi ifadeler kullanılması, özürllü bireyleri dehumanize ve objeleştirebilme eğilimindedir ve bunlardan kaçınılmalıdır. Ayrıca bir insanın kusuruyla etiketlemek de gücendiricidir. Örneğin, bir "epileptik" veya bir "artritlik" özürllü

bireye seslenmek için kesinlikle gerekli olduğu yerlerde “artrit epilepsi olmuştur” demek daha iyidir. Engelli insanları bağımlı ve acınası gösteren kelimeler engelli insanların toplum hayatına ayak uyduramayacağı mitini destekler ve bunlardan kaçınılmalıdır.

2.2.3. Engelli Bireylere İlişkin Kültürel Tanımlamalar

Engellilik kültürel bir kavramdır ve tanımı, betimlemesi kültürlere göre değişiklik göstermektedir. Jenny Morris’e göre, engelli olanların kendilerine yönelik duygularından çok genellikle engelli olmayanların engelliliğe ilişkin tepkileri ve duyguları sonucu kültürel resim ya da kültürel betimleme ortaya çıkmaktadır. Herhangi bir farklılık taşıyan ya da bir bozukluğu olan bireyler, örneğin kamburu olanlar, bacağı ya da kolu olmayanlar, yüzünde ciddi deformasyonu olanlar diğerleri tarafından belirli bir önyargı ile karşılanabilirler, hatta korku ve tedirginlik duygusunu yaşatabilirler. Bu durum Morris’e (1991) göre, kültürel bir stereotipin şekillenmesi demektir. (akt. Burcu, 2011) Taylor’a (1999) göre engelliliğin anlamı, diğer insanların verdikleri tepkilerle ilgilidir. Bu tepkilerin oluşumu ve şekillenmesinde de şüphesiz o toplumun sosyo-kültürel özellikleri etkilidir. Siebers (2011) sosyo-kültürel yapıda yer alan sosyal tutumların, değerlerin ve kurumların beden gerçekliğinin belirlenmesinde biyolojik olgulardan daha fazla etkin olduğunu düşünmektedir. Goffman (1968), engelli bireylerin toplumda "kayda değer bulunmayan", "itibar edilmeyen" "önemsenmeyen", "ikinci plana itilen" bireyler olarak etiketlenmelerine yol açan kültürel tanımlamalara maruz kaldıklarını ifade etmiştir. Goffman'a göre bu şekildeki tanımlamalar, engelli bireylerin grup içine dâhil olmalarını engellediğini ve sosyal alanlara girmede çekinmelerine yol açtığını belirtmiştir. Bu açıdan Goffman, bireyin fiziksel engelini onun içinde yaşadığı toplumun bir parçası olmasının engeli olmadığını ancak ona yüklenen kültürel anlamların ve buna bağlı olarak etiketlenmenin engelliliği ortaya çıkardığını ifade etmiştir (akt.Burcu, 2007: 41,42). Bu tespitler bağlamında araştırmacıların engelli bireyi toplum dışına iten, etiketleyen kültürel tanımlamalar olduğu konusunda hemfikir olduğu gözlemlenmektedir.

Burcu, Türkiye’deki Engelli Bireylere İlişkin Kültürel Tanımlamalar: Ankara Örneği adlı çalışmasında araştırmacıların yukarıda sözünü ettiği tespitleri doğrulayıcı sonuçlara ulaşmıştır. Araştırmaya göre toplumun engelli bireylere ilişkin düşünceleri: Acınacak halde oldukları (%39.4))Toplumun dışına itilmiş oldukları(%43.4) İşe yaramaz, yetersiz ve başarısız oldukları. Mücadele eden, haklarını savunan, bazı konularda(müzik, edebiyat gibi) üstün başarılar sergileyen, kendilerine yetebilenler olarak tanımlanmıştır.(%14). Sadece %14 lük bir grubun engellilere mücadeleci, yetenekli gibi tanımlamalarla olumlu yaklaşmıştır(Burcu,2007, 203).

Burcunun araştırmasına göre engelli bireylere göre toplumun kendilerine ilişkin bakış açısı: Acınılan kişiler (%51.1), dışlanılan (%25.3), alay edilen, küçümsenen (10.5), güvenilmeyen (%7.4), sözel saldırıda bulunulabilen (%2.7), fiziksel saldırıda bulunabilen (%1.4) (Burcu, 2007: 203).

Toplumun diğer bireyleri tarafından oluşturulan tanımlamalar toplumun kullandığı dile, söyleme ve hareketlere yansımaktadır. Özellikle medya ve edebiyat ürünlerinde bu tespiti gözlemlemek mümkündür. Diğer taraftan da medya ve edebiyat ürünlerinde kullanılan dilin toplumun dilini, bakışını yeniden ürettiği konusunda özellikle eleştirel yaklaşımlı kitle iletişim kuramcıları hemfikirdir.

Önemli bir kültürel aktarım aracı olan atasözü ve deyimler bir toplum ile ilgili önemli bir bilgi kaynağıdır. Polat engelliliğin Türk atasözü ve deyimlerine yansımaları üzerinde yaptığı sosyolojik araştırmada acıma, dışlama, güvenilmeme ve alay edilme kategorilerinde bulgulara ulaşmıştır. Bulgular, Burcu’nun yaptığı kültürel tanımlamalar araştırmasında elde ettiği sonuçlara benzer nitelikler taşımaktadır. Engelli bireylere engellerini hatırlatan ve onlara bu engellerinden ötürü geliştirilen acıma bakış açısına örnek olarak:

“Kel ölür, sırma saçlı olur, kör ölür badem gözlü olur. Kör Allah’a nasıl bakarsa Allah da köre öyle bakar. Kör kuşun yuvasını Allah yapar. Köre renkten bahis olunmaz. Körün yanına varırsan, sen de bir gözünü kapa. Ağlama ölü için, ağla deli için. Gece gözü kör gözü. Gece işi körler işi” verilebilir. Örneklerde görüldüğü gibi görme engelli bireylere ilişkin atasözü ve deyimlerde acıma duygusu diğer engel türlerine göre daha fazla işlenmiştir (Polat, 2012).”

Dil, engelli bireyler için toplumsal inşa açısından çok daha önemlidir. Görme engelli bireye “kör” betimlemesiyle yaklaşmak, tekerlekli sandalyeli bireye “kötürüm” demek zaman içinde aşağılayıcı bir kimlik oluşturulmasına neden olmaktadır. Engelli bireylerin alay edilmesi/küçümsenmesiyle ilgili örnek atasözü ve deyimler:

“Sağır işitmez (duymaz) uydurur (yakıştırır). Bekâr gözü, kör gözü. Kilimci ile kör hacı. Kör pazara varmasın, pazar körsüz kalmasın. Körle yatan şaşı kalkar. Körler mahallesinde ayna satmak. Körler memleketinde şaşılar padişah olur. Körler memleketinde tek gözlü kraldır. Kurtlu baklanın kör alıcısı olur. Baz bazla, kaz kazla, kel tavuk topal horozla. Bir deli kuyuya taş atar, kırk akıllı çıkaramazmış. Deli kız düğün etmiş, kendi baş sedire geçmiş. Deli kızın çeyizi gibi. Deli saraylı gibi. Deliye bal tattırılmışlar, çarşıda katran bırakmamış. Deliye her gün bayram. Deliye taş atma, başını yarar. Demir ıslanmaz, deli uslanmaz” şeklindedir (Polat,2012).”

Engelli bireylerin dışlanması/kabul görmemesine ilişkin örnek olarak gösterilebilecek atasözü ve deyimlerden bazıları:

“Deli deliden hoşlanır, imam ölüden. Deli deliyi görünce çomağını (değneğini) saklar (gizler). Gördün deli savul geri. Karaya sabun, deliye öğüt neylesin. Parayı zapt etmek deliyi zapt etmekten zor. Taş ne kadar ıslanırsa deli o kadar uslanır. (herhangi birileri anlamına gelen) Keli körü toplamak şeklindedir. (Polat, 2012).”

Bu araştırma, Türk toplumunda bulunan kalıp yargıların atasözleri ve deyimlerde de yerine aldığını göstermektedir. Bir başka kültürel aktarım aracı olan “masalarda” bedensel kusur tanrının laneti, uğursuzluk ve felaket habercisi olarak değerlendirilmektedir. Naskali ve Koç’un hazırladığı “Beden Kitabı” adlı kitapta masal dünyasının kusursuz kahraman isteğinin, realiteye tamamen sırtını dönemediği için; arada sırada kusurlu kahramanlar oluştursa da bunu mutlaka kusurla birlikte kullandığı “göyçek-pehlivan” gibi sıfatlar ve zekâ ile tolare etmeye meyilli olduğunu, masal kahramanları arasında zaman zaman rastlanan kel kız ve erkeklerin ceza amacıyla bu durumda olduğu ifade edilmektedir. İkinci olarak masalarda insanlar dışındaki kahramanların kusurları “güngörmüşlkle, bilgelikle” kimliklendirilerek bilgisine, kabiliyetine başvuru olanumlu bir örnek olarak yer almaktadır. Üçüncü olarak masal kahramanları her zaman kusursuzu ideal tiplerdir, çirkin olan

kötülerdir. Bu yüzden masallar güzeller güzeli ve iyi yürekli bir prens veya prenses ile başlar. Onlara zarar vermek isteyen de çirkin cadılardır. Kurgu da olsa, insanoğlu kendi nesli için eksikliğe tahammülü olmadığından sakatlığı asla kabul etmemektedir. Kusurlu olan da ya zekâ ile kamufle edilmektedir, ya fenomenleştirilir, ya da kötülüğün cezasını bulmaktadır. Bunlar da olmazsa sihir veya büyü ile şekil değiştirerek eksiksiz bir hale dönüşmektedir. Sakatlığın üstü başka bir şeyle örtülüyorsa asla unutulmaması, masalın sonunda da olsa mutlaka tedavi edilmesidir. Bu yol da Keloğlan'ın kel kafasında saç çıkartılması, kör gözün açılması son derece doğaldır. ... Masal dünyası için olmazı oldurmak son derece sıradan bir hadise olduğu için, bunu bedensel anlamda da ideal kahramana ulaşmak adına sonuna kadar kullanmaktan çekinmez (Naskali ve Koç, 2009: 254 -264).

2.3. Medyada Engelli Bireylerin Temsili

2.3.1. Bedene Müdahalede Tüketim ve İmaj Kültürü

Tüketim ve imaj kültürü, kapitalizmin modernleşme adı altında sunduğu en önemli kavramlarından biridir. Modernizm en çok ekonomiyi etkileyen bir dönüşüm gibi görünse de, modernizm projesinin başarıya ulaşması için ekonominin etkilediği bireylerin, bireylerin oluşturduğu toplumların değişimi ile mümkündür. “Fikri yönü “aydınlanma” felsefesine ve dolayısıyla Fransız Devrimi’ne, iktisadi yönü Sanayi Devrimiyle hızlanan kapitalist sürece dayanan modernleşme, içerisinde ekonomiye, kültüre, düşünceye, insan yaşamına ve özelde bedene dair pek çok ideali barındıran çok yönlü bir süreçtir... Beden ve bedeninin kullanılış biçimleri de dâhil olmak üzere toplumsal yaşamda yer alma ve eylemde bulunma biçimleri bu süreçte değişime uğramıştır.” (Eren, 2007: 19-20)

Modernleşme sürecinin bedene müdahalesi geçmiş dönemlerdeki gibi cebri değil, bireyin rızası dâhilinde yapılmaktadır. Modernizm, yeniden ürettiği söylemler ve pratikler aracılığı ile bedeni üzerinde özgürce karar verdiğini zanneden, kapitalizmin istediği doğrultuda şekillenen bireyler yetiştirmektedir. Aslında çok doğal bir süreçtir. Çünkü tarihte her kurum ya da iktidar, toplumu kendi ürettiği tanımlarla yeniden üretmekte ve yönetmektedir. Bedenin idaresi altına girdiği sistemlerle olan süreci tıpkı farklı ülkelerin sömürgesi altına giren

bir ülke halkının yaşadığı süreç gibidir. Gelen her ülke günlük yaşamın pratiklerini dahi kendi tanımları üzerinden yeniden üretmiş ve yapılandırmıştır. Beden üzerinden yapılan tartışmalar, projeler, tasarruflar da sömürge sürecine benzemektedir. Fransız sosyolog Pierre Bourdieu bedeni, sembolik sermayenin üretim ve tüketim hakları üzerindeki kavgaların önemli alanı olarak (Bourdieu, 1990, akt.Aktay, 2000) tanımlarken bu gerçeğe dikkati çekmektedir.

Modernizm öncesi beden anlayışını incelemek, modernizmle birlikte farklılaşan anlayışı görmeye yardımcı olacaktır: Tarih boyunca değişen beden imajı eski Mısır'da alımlı, ince uzun kadın bedeni takdir edilirken, barok Avrupa'sında şişman kalın insanlar ve toplumca güzel kabul edilmektedir. (Timurturkan, 16.01.2013) Türkiye'nin kırsal kesiminde tarlada çalışacak kadına ihtiyaç olduğundan şişman bayanlar güçlü olduğu için güzel kabul edilmekteyken, kapitalizmin kurguladığı yeni imajdan (güzellik, estetik ve beden ölçülerinden) etkilenmişlerdir. Modernizmin önemli bir birimi olan "güzellik endüstrileri" tarafından üretilen güzel beden: Genç, sıfır beden, batılı (ama yerel güzelliklere de yer veren) yaşlılığı öteleyen, pürüzsüz bedendir. Bu tanımlar çerçevesine uymayanlar için çözüm yine sistemden gelmektedir: Şişmana diyet ve spor, çirkin estetik cerrahi, bakımlı tanımına uymak için kozmetik, sağlıklı tanımına uymak için de spor. Modern toplumun en önemli projesi bu alanlarda tüketim yapan bedenler üretmektir.

"Jimnastik, idmanlar, kas geliştirme, çıplaklık, güzel bedenin yüceltilmesi... Tüm bunlar, çocukların, askerlerin bedeni üzerinde sağlıklı beden üzerinde iktidarın uyguladığı kararlı, inatçı, titiz bir çalışmayla insanı kendi bedeninin arzulamaya götüren hattadır (Foucault, 2003 akt.Takımcı, Sebik, 2010: 4)."

Bu tanımın dışında kalan engelli bedene sahip kadınlar için iki durum söz konusudur: Bedeni ile barışık olmayanlar için eksiklik duygularına yenisi eklenmektedir. Bedeni ile barışık olanları bir şekilde rahatsız ederek mutsuzluğa sevk etmektedir.

Modern kapitalist toplumlarda yaşlılığa yer yoktur çünkü yaşlanmayı geciktirici çözüm önerileri vardır. Çirkinliğe yer yoktur çünkü güzellik kremleri vardır, bir de "her kadın güzeldir" reklamları... Kapitalist

toplumlarda güzel olmanın şartı tüketilmesi gereken ürünlerle doğru orantılıdır. Doğallık ya da doğal güzellik söz konusu değildir. Bocoock'a göre modern ve postmodern kapitalizmde bir insan kendiliğinden cazip kadın ya da erkek olamamaktadır. İnsanlar, kendi kimliklerini oluşturmada yardımcı olacağını düşündükleri malları tüketerek olmayı arzu ettikleri varlık gibi olmaya ve kendileriyle ilgili bu imajı, bu kimliği sürdürmeye çalışmaktadır.(Bocoock,1993 akt.Timurturkan, 2013)

Eski toplumlarda var olan zorunlu ihtiyaç ve lüks ihtiyaç kavramı tüketim toplumlarında yerini tüketerek mutlu olma kavramına bırakmıştır. Tüketmenin türlü kolaylıkları medyanın da yardımıyla gösterilerek, “tüketerek kimlik oluşturma”, “mutlu olma”, “aidiyet hissi geliştirme” söylemleri topluma kaçınılmaz bir yol çizmektedir.

Baudrillard, bedenin tüketim toplumunda bir gösterge mezarlığına dönüştürülmesini yukarıda sözü edilen (tüketerek kimlik oluşturma) tüketim ve simülarklar düzenine dayandırmaktadır (Baudrillard,1997, akt.Nazlı: 2009: 64-65). Sözü edilen tüketim çarkına en çok dâhil olan bireyler kadınlar olmaktadır. Çünkü imaj kültürü öncelikle kadın üzerinde bir kimlik belirlerken, erkek de ağırlıklı olarak yanındaki kadın üzerinden statüsünü belirlemektedir. Ayata da sınıf farklılaşmalarında kadınların önemli rolüne dikkati çekmektedir. (Ayata, 2003, akt. Demez, 2009: 21). Beauvoir ise kentsoylu toplumlarda kadına düşen başlıca rollerden birinin kocasını temsil etmek olduğunu vurgulamaktadır. Koca varlıklısıya, kürklerle değerli taşlarla donatır kadını, yoksulsa, ahlaksal niteliklerin, ev işindeki yeteneklerini över... (Beauvoir,1976, akt. Takımcı, Sebik, 2010: 6)

Tüketim toplumunun merkeze aldığı konulardan biri de haz duygusudur. Bireylerin hazlarını kontrol altına alma şekli “hazlara gem vurmamak” tır. Hazzın hedefinde bulunan kadınlar, cinsel özgürleşme söylemleri ile tüketilmektedir.

Tüketim kültürü içinde bedenin özgürleşirken baskı altına alındığını savunan Baudrillard'a göre cinsel özgürleşme ile kadın, kadın ile cinsel özgürleşme tüketilmektedir (akt.Nazlı, 2009: 64-65).

İktidarların ve dinlerin beden üzerindeki çatışmasının tüketim toplumundaki durumu iktidardan yana bir görünüm arz etmektedir. Beden, hazlar konusunda terbiye aldığı dinden sekülerleşme ile kopmaktadır. Diyet, kozmetik ve hazlar konusunda hiç bir engel görmeyen beden dünyevileşerek dinin kontrolü altından çıkmaktadır.

“Baudrillard,(2004:163) bin yıllık püritanizm çağından sonra fiziksel ve cinsel özgürleşme biçiminde bedenin yeniden keşfi ve reklamda, modada, kitle kültüründeki mutlak varlığı bedenin etrafını kuşatan sağlık, perhiz, tedavi kültü, gençlik, zariflik, erillik-dişilik saplantısı, bedenle ilgili bakımlar, rejimler, fedakarca uygulamalar, bedeni kuşatan arzu söylemi bunları hepsi bedenin günümüzde kurtuluş nesnesine dönüştüğünün tanığıdır. Beden bu ahlaki ve ideolojik işlevde tam anlamıyla ruhun yerini almıştır (Featherstone, 1991 ve Turner, 1991, akt. Takımcı, Sebik, 2010: 5).”

Tüketim toplumunun önemli söylemlerinden biri de sağlıklı olmak için tüketmektir. Sunulan sağlık tanımının da kültürel öğeler taşıdığını söyleyen Illich’a göre sağlık, toplumca yaratılmış gerçekliklere karşı içgüdüsel değil, otonom, ama yine de kültür tarafından şekillendirilmiş bir uyum sağlama meselesidir (Illich, 1995 akt. Eren, 2007: 39). Tüketim kültürünün sunduğu sağlıklı beden tipinde, spor yapan, atletik, zayıf vs. belirlenen ölçülere uygun bedenler yer alırken, bu tanımların dışında kalan hasta ve engelli bedenler anormal olarak tanımlanmaktadır. Modern toplumda güzellik-mutluluk-sağlık-normallik-ahlaklı olmak bir yanda, çirkinlik, mutsuzluk, hastalık, anormallik, ahlaksızlık öte yandaydı (Çabuklu, 2006: 132). Bedenlerin bu şekilde bir şartlandırma ile baskı altına alan toplumda engelli olmak anormallikle, eksiklikle ve dolayısıyla da mutsuzlukla tanımlanmaktadır.

İlkçağlarda engelli bireyler farklı görülmemektedir ve toplumun doğal bir parçasıdır. Ortaçağda şeytanla alakalandırılıp, şeytan çıkarma büyüler yapılmaktadır. Feodal toplumlarda engelli bireyler gücü yettiğinde üretim sürecine katılmaktadır. Çabuklu “Bedenin Farklı Halleri” kitabında 17.yy.’dan itibaren insan bedeninin bir makine olarak ele alındığından, mekanik düşüncenin bedendeki “aksayan” yanları tamir edebilecek parçalar olarak görme eğiliminden söz etmektedir. 18.yy.da aydınlanma düşüncesi ile birlikte, aklın denetimine giren bedenin sakatlıklarına bakış açısının değiştiğini, dini

bakış açısının yerini seküler bakış açısına bıraktığını ifade etmektedir (Çabuklu, 2006: 132) Bu yaklaşım “medikal modelin” temellerini atmaktadır.

Sanayi devrimi ile birlikte fabrikada çalışacak güçlü bedenlere ihtiyaç duyulması engellileri üretimden uzaklaştırmıştır. Dahası iş kazaları nedeniyle sakat kalan bireylere tazminat verilmemiştir:

“19.yy modernliğin kendi normallliğini, normlarını, standartlarını kurduğu ve bu normların dışında kalanları dışlayıp anormal olarak tanımladığı alana sürerek disiplin altına almaya çalıştığı bir yüzyıldı (Çabuklu, 2006:132).”

Bu süreçte Avrupa, insanlık dışı bir olaya şahit olacak yukarıda sözünü ettiğimiz “büyük kapatılma” olarak tarihe geçen olayda, kapatılanların arasında engelliler de yer alacaktır. Çünkü üretim için yeterli değildir.

“Batı söyleminde sakatlık aynılığın zorunlu bir parçasından yoksun olma olarak algılanıyordu. Toplum bu eksikliği bir protezle ya da tedaviyle gidermeye çalışacaktı. Böylece farklılık kodu altında sınıflandırılan sakatlar, kadınlar ve eşcinseller gibi kamusal alanın dışına sürülecekler, görünmez, suskun, gözden uzak yaşar hale getirilmeye çalışılacaklardı. Modernliğin sakatlık söyleminin kurulmasıyla birlikte sakatlar “ortadan kaybolacak” hapisanelere, akıl hastanelerine, yoksul yurtlarına, kolonilere sürüleceklerdi (Çabuklu, 2006: 132-133).”

Engelli olmak modern toplumlarda bireysel bir trajedi, bireysel bir yetersizlik ya da alınyazısı olarak görülmektedir. Oysa birçok özürlü kişi kendi bedenini hiç de eksiklik olarak algılamadığını ifade etmektedirler

Postmodernizmle birlikte değişen tanımların içinde sakatlık da başka bir anlam bulmaktadır. Çabuklu, postmodernliğin sakatlık tanımlarını ve bakış açısını yumuşatsa da sakatlar üzerinden geliştirdiği sektör ile (sakatlar için üretilen cihazlar, sistemler vs.) “farklılığı” yine kapitalizm lehinde kullandığını söylemektedir (Çabuklu, 2006:133). Nazlı ise modern toplumun üretim adına sağlıklı olmayı talep ederken, postmodern toplumun tüketim adına sağlıklı olmayı talep ettiğini savunmaktadır. Bu ortamda hasta, damgalı, kadın, erkek, cinsel kimliği olan bedenler sosyolojik analize ihtiyaç duyduğu gerçeğine dikkati çekmektedir (Nazlı, 2009: 67).

2.3.2. Medya ve Bedene Müdahale

İktidar ve ideolojilerin bedene müdahalesinde en önemli aracın medya olduğunda birçok düşünür hem fikirdir. Lefebvre (1998) ve Giddens (1991), medyanın insanları gündelik hayatın “iktidarına” taşıyabilecek beden, zaman ve mekânın sürekli gözetlenmesi ve tertiplenmesini içeren muhtelif hayat tarzları ve politikaları sunduğuna (Odabaş,2008:56) dikkati çekerken aslında ihtilallerde öncelikle medyanın kontrol altına alınmasının mantığını da açıklamaktadır. Çünkü toplumun kontrolü, rızası dâhilinde şekillenmesi, yeniden üretilmesi ve gözetilmesi medya aracılığı ile yapılmaktadır.

Özellikle modern kapitalist toplumda sağlık, hastalık, güzellik, çirkinlik kavramlarının yeniden üretilerek topluma kabul ettirilmesi “iktidarın medya eliyle” gerçekleştirilmektedir. Gramsci bu durumu hegemonya olarak tanımlamaktadır ve iktidarın bunu “organik aydınları” vasıtası ile gerçekleştirdiğini, bu aydınlar arasında “medya çalışanlarının” olduğunu savunmaktadır. Odabaş, modern toplumda kitle iletişim araçlarının, tıpkı tıp, eğitim, siyaset, din, hukuk gibi, bedenlere nezaret ederken ve aynı zamanda bedenleri şekillendiren söylemleri, kanaatleri ve pratikleri ürettiğini, yönlendirdiğini ve yaydığını belirtmektedir (Odabaş, 2008: 55). Bu bağlamda medyanın hangi söylemler ve temsiller aracılığı ile bedenleri şekillendirdiğini incelemek gerekmektedir: Öncelikle bu konuda söz sahibi olan medya çalışanlarının (patron, editör, köşe yazarı, yapımcı, yönetmen vs.) kullandığı beden temsillerinde, neyi niçin tercih ettiğini ve bunu yaparken yeniden üretime nasıl bir katkıda bulunduğuna bakmak gerekmektedir. Modernizm öncesinde insan ürettiği ölçüde değer kazanırken, modernizm sonrasında tükettiği ile değer kazanmaktadır. Tüketim toplumu oluşturmak adına güzellik, sağlık, hastalık kavramlarının yeniden üretilmesi bedene müdahalenin ilk adımını oluşturmaktadır.

Moda ve güzellik endüstrisinin çizdiği güzellik imajını (batılı, beyaz derili, genç ve ince beden. Son dönemlerde de yerel bedenlerde ön plana çıkarılmaktadır) kitlelere ulaştırmak medyanın vazifesidir. Böylece oluşturulan imaj kültürü ile toplumlar kendi rızaları ile yeniden üretilir. Giddens, “küresel medya bir kültür imparatorluğu inşa etmiştir (Giddens, 2005: 672).” derken bu gerçeğe dikkati çekmiştir. Çünkü özellikle televizyonun, internetin, sinemanın,

magazin haberciliğinin imaj kültürünün yerleşmesinde önemli rolü vardır. Featherstone (1991: 179) imaj kültürünün yerleşmesinde ana yaratıcı ve sağlayıcı olarak film endüstrilerine işaret ederken (akt.Okumuş, 2011: 56) Okumuş'da Hollywood'un tüm dünyada yeni bir tüketim kültürünün yayılmasında etkili olduğunu ve bu tüketim kültüründe beden görünüşünün öne çıkarıldığını belirtmektedir (Okumuş, 2011: 56). Kadınlara dayatılan beden ölçüleri, ideal vücut yapıları Hollywood sinemalarından bireylerin ruh dünyasına yansıyan etkilerdir. Özenle düşünülmüş bir sistemle ideolojiler bu imaj çalışmasında başarılı olmuşlardır: Star sistemi... Star kimse, hatta süperstar kimse tüm genç kızlar ya da erkekler “o” olmak için güzellik uzmanlarından, diyetisyenlerden danışmanlık almaktadır. Kısacası tüketim kültürünün ihtiyacı olan birey formatına kendi rızaları ile girmektedir. Çünkü “sinema kültürel aktarım aracı olarak ideolojiyi taşır, konumlandırır. (Takımcı,Sebik. 2010: 11).” Aslında kurgulanan beden tipine sahip olmak birçok bölge kadını için gerçekten uzaktır. Ama diyetisyene ve estetik cerraha giderek, diyet ürünleri alarak, ideal bedene ulaşma amacı tüketim kültürü için yeterli bir ölçü birimidir. Baudrillard yaşanan bu sürece, hiper gerçeklik tanımlamasını getirmektedir: Kitle iletişimin her yerde olduğu bir çağda aslında insan davranışlarının birbirine girmesi ve medya imgelerinden oluşan yeni bir gerçeklik yaratıldığını öne sürmektedir. Hiper gerçekliğin, anlamlarını başka imgelerden alan ve bu nedenle dış gerçeklikte temelleri olmayan imgeler olan benzetiler tarafından inşa edildiğini belirtmektedir (Giddens, 2005: 648-649). Kurulan hiper gerçek dünyada üretilen bedenler, ideolojiler televizyon aracılığı ile pazarlanıp, satılmaktadır. Gerçek dışı sloganlarla, kremlerle veya diyetlerle seyirci mucize dünyasına davet edilmektedir. Son dönemlerde beden olarak tüketim kültürünün dışında kalan erkekler de “metroseksüel” erkek söylemiyle sürece dâhil olmaktadır.

Medyanın bedene müdahalesinde ikinci adım “sağlık söylemleridir”. Kimi zaman sağlık programları vasıtasıyla kimi zaman sağlığı ilgilendiren haberlerle geçerli olan sürecin normların ve normallerin kitlelere aktarılması ve pekiştirilmesi medyanın vazifesidir. Eren'e göre medyada bedenlerin denetimi, “hastalığa” odaklanmak yerine “sağlıklı” olmayı vurgulamak doğrultusunda yön değiştirilerek tıbbi sosyal kontrolü sağlamaktadır (Eren, 2007: 37). Medya

bu kontrolü kimi zaman korkutarak, kimi zamanda eğlendirerek yapmaktadır. Furedi (2001) insanların önce bedenleriyle takıntı haline gelecek kadar ilgili hale getirildikten sonra bu ilgi fazlalığını tıp tarafından bir hastalığın semptomu olarak tanımlamaktadır tespitiyle süreci açıklamaktadır. (akt. Demez, 2012, akt. Doğanyigit, bt.)

Uzman doktorlardan alınan röportajlarda verilen hastalık söylemi ister istemez bireyin bilinçaltında “acaba” sorusunu sorduracak tarzdadır. Modern toplumlarda toplumu yönetmenin yollarından biri olan “korkutma” yöntemi ile bireyler hastalık tanımlarıyla yüz yüze bırakılmaktadır. Geline bu noktada ise söz konusu tanımlamaların hedefleri için artık, sağlık uzmanlarının önerecekleri ürünleri alıp tüketmekten başka bir seçenek kalmaz. Doğanyigit’in ifadesi ile artık “hayat tıplaştırılmıştır.” (Doğanyigit, bt.)

Medya içeriklerinde sunulan kodlamalar, temsiller doğrultusunda sunulan sağlık ve güzellik anlayışının dışında kalan bireyler doğal olarak ötekileştirilmektedir. Genel kabulün dışında kalmak bireye psikolojik olarak kendini anormal görmesine neden olurken, toplumsal algının inşasını yapan medyada bu duruma maruz kalan bireylerin farklı olduğu algısını zihinlere yerleştirmektedir. Bedene böylesine bir müdahale aynı zamanda toplumsal ilişkilere de müdahale demektir.

“Medya, sadece bedenlerin ve bedensel cemaatlerin farklı konumlarından beslenen rekabetçi ve hiyerarşik beden temsillerine (kadın, erkek, eşcinsel, güzel, çirkin, sağlıklı, hastalıklı, engelli, zayıf, şişman, yoksul, zengin, baş örtülü, başı açık gibi) yoğun bir biçimde yer vermez, aynı zamanda toplumsal ilişkiler ağında bedenler arasındaki değerleri, sınırları, hiyerarşileri ve mevzi kazanma/kaybetme girişimlerini de yapılandırır, düzenler ve meşrulaştırır (Odabaş, 2008: 56).”

Bireyler “toplumun normal” dışındakini (kambur, kör, kötürüm vs.) dışlarken ya da sınıflandırırken (siyah-beyaz, doğulu-batılı, güzel-çirkin vs.) aslında kendi bedenleri ile de barışık değildir. Çünkü medyadaki “kusursuz beden” temsilleri kendi bedeniyle problemi olan bireyler üretmektedir. İnsan doğasından uzak kurgulanan ve medyada sunulan bu imaj kültürüne karşı Robins’in sorusu önemlidir: Neyin görüntülediği kadar, hatta daha önemli bir soru neyin görüntülenmediği sorusudur” (Robins, 1996: 26, akt. Eren, 2007:

60) Görüntülenmeyen her türlü şekliyle, rengiyle “insanoğlunun doğal bedenidir.”

Baudrillard (2005: 116) bu acımasız mükemmellik duygusunun kişiyi kendi bedenine yabancılaştırdığını ve yapay güzellik arayışına yönlendirdiğini düşünmektedir. Makyajın yüzü geçersiz kıldığını, daha güzel gözle gözlerin, daha kusursuz dudaklarla dudakların ortadan kaldırılması suretiyle “sahte olan şeyle hakikatin yabancılaştırıldığını düşünmektedir (akt. Eren, 2007: 75).

2.3.3. Medyada Engelli Bireylerin Yansıtılma Biçimleri

Medya günlük hayatımızın önemli bir parçası olma özelliğinden dolayı insan kimliğinin biçimlenmesinde aile bireylerinden biri gibi olmuştur ve en az aile kadar etkin hale gelmiştir. Eskilerin kimliğinin oluşmasında etkin olan dedelerin, ninelerin yerinde, sıkıntıya düşüldüğünde akıl danışılan komşuların yerinde bugün artık medya yer almaktadır. Bu bağlamda medya içerikleri ve onların temsil biçimleri önem kazanmaktadır. Medya temsillerinin biçimlenmesinde toplumsal yapıdan alınan referansların etkin rol oynadığına dikkati çeken Takımcı, medya temsillerinin toplumsal gerçekliğe simgesel göndermeler yapma özelliği ile aynı zamanda toplumsal gerçekliklere ayna tutabildiğini ifade etmektedir (Takımcı, 2010: V). Konumuz olan televizyon haberlerinde sunulan engelli temsillerini genel olarak medyada yansıtılma biçimlerini de kapsayacak şekilde ele alırken toplumsal referansların yer alma biçimi, kullanılan görsel dil ve yazı dili ve bu bağlamda ortaya çıkan algı başlıkları altında incelemek doğru olacaktır.

İnal, haberleri “var olan yaşama bakış açılarını pekiştirerek okuyucuyu oyalayan, nihayetinde onları bütünüyle depolitize etmese bile var olan siyasal kırılmalarla ortaya çıkan seçenekler içine hapseden anlatılardır (İnal, 2010: 27-42).” şeklinde tanımlarken bir anlatıcıya dikkati çekmektedir. Bu anlatıcının konumu, politik durumu, yaşama bakışı, yorumu çerçevesinden olayları aktarırken izleyicinin değer yargısını yeniden üretebilir, pekiştirebilir.

“Anlatıcı, izleyicinin bilişsel haritalarını, dünyaya bakışını, ideolojisini sarsabilir, sorgulayabilir, kırmaya ve bozmaya çalışabilir veya bunları yeniden

üretim pekiştirebilir. Anlatıcı, medyanın bu özgürleştirici potansiyelini kullanmayı seçebilir. (İnal, 2010: 27- 42).”

Toplumlar, bireyler, kurumlar haber temsillerinde kullanılan dil ve görüntüler üzerinden yeniden inşa edilip pekiştirilmektedir. “Anlamaların üretimi dile dayanır” diyen Hall’dan yola çıkarak öncelikle dil üzerinde durulması gerekir. Dil ile kendimizi ifade eder, dil ile algılar ve algılanırız. Dilin kontrolü zihinlerin kontrolü anlamına geldiği için tarih boyunca egemen güçler dili kontrol altına almıştır. Verilmesi gereken bakış açısı dil üzerinden yeniden oluşturulup, yeniden üretilmiştir. Genelin düşünceleri generalin düşünceleridir (akt.İnal, 2010: 33) diyen Woolf bu gerçeğin altını çizmiştir.

Barnes, engelliler için kullanılan bazı ifadelerle dikkati çekmektedir: “Kapılmış, dertli, mağdur, zarar, tutulmuş, tekerlekli sandalyeye bağlı ya da mahkûm”. Bu tür ifadelerin değer düşüklüğü algısına yol açtığını, belirtmektedir. Tekerlekli sandalye bir mahkûmiyet aracı olmasının aksine bireyi güçlendirdiğini, tıpkı bir ayakkabı gibi harekete yardım ettiğine vurgu yapmaktadır. Çünkü bu imaj engelli bireyi değersizlik duygusuna itip, ona yardımcı olan aracı bir hapishane gibi görmesine neden olmaktadır (Barnes, 1992).

Türkiye’de engelli bireylerin medyada yansıtılma biçimleri konusunda yapılan araştırmalar sınırlıdır. Başbakanlık Özürlüler İdare Başkanlığı (ÖZİ) ve Radyo Televizyon Üst Kurulu (RTÜK) işbirliği ile televizyon programlarında özrürlük ve özürürlü kişilerle ilgili konulara yer verilme sıklığı, niteliği, vatandaşların bu programlara ilgisi ve bu programlarda özrürlüğün sunum biçimleri hakkındaki düşüncelerini belirlemek için yapılan anketin sonucuna göre: Özürlülerin başarısız ve trajik bir yaşam sürdüükleri, “normal” bir yaşam sürmenin yolunun insanüstü bir güç ve yeteneğe sahip olmaktan geçtiği görüntüsüdür. Bu inançlar sonucu iki temel sunum biçimi ortaya çıkmaktadır: Kurban ve kahraman

Ankete katılan özürürlü kişilerin %76.7’si özürürlü kişilerin televizyonda “yardıma muhtaç kişiler” olarak yansıtıldığını, %48.9’u “toplum yaşamına katılımda yetersiz bireyler”, %38.7’si de “kendine acıyan bireyler”, %26.4’ü de

“çok yetenekli” bireyler olarak yansıtıldığını düşünmektedir. Sadece %12.2 si normal bireyler olarak yansıtıldığını düşünmektedir (RTÜK, 2005).

Türkiye’de engelli bireylerin haberlerde temsili kahraman veya dramın parçası olarak verilmektedir. Dramın parçası içerikli haberlerde acınacak, yardım edilecek, başkalarına dayanarak ayakta duracak bireyler olarak verilen imajlar onur kırıcı olmaktadır. Sıra dışı bir şeyi başaran engelli bireyse kahraman olarak verilmektedir.

“Mesela, ‘Müzik Dehası’ adında kör otistik,4 yaşındaki bir çocuğun zekâsına sahip bir adamın hikâyesinin anlatıldığı program. Burada izleyici 1 saatini sadece Derek’in muhteşem ötesi müzik yeteneğini ve kendisinin kim olduğuna dair hiçbir fikrinin olmaması durumunu izleyerek harcar. İzleyici onun olağanüstü müzik yeteneğini algılar ve Derek’in engellilik durumu hayranlık objesi olmaya başlar (internet: süper kahramanlar ve trajik).”

Kendisi de engelli olan Barnes, engelli insanların temsilinde duygusal olmaktan, engelliye kurban olarak tiplmekten kaçınmak gerektiği önerisinde bulunmaktadır. Farklı yetenekleri olan engelli karakterleri temsil etmekten vazgeçin diyen Barnes (1992), engelli bireyin toplum içine kabul edilmek için süper insan olmak durumunda kalmaması gerektiğini ifade etmektedir.

RTÜK, Özürlülerin Televizyon İzleme/Dinleme Eğilimleri üzerine 2007’de yaptığı derinlemesine mülakatta şu sonuçlara varmıştır.

“Genel olarak, TV kanalları özürlü sorunlarına çözüm üretici ve yol gösterici nitelikte yayınlar yapmıyor.”

“Özellikle, özel televizyon kanalları reyting uğruna özürlülerin sorunlarına yönelik programlara yer vermiyor veya daha çok magazinsel format içerisinde, kısmen yer veriyor.”

“TV kanalları, özürlülerin sorunlarını daha ziyade duygu sömürsü ve acıma hissi uyandırarak ele alıyor.”

“TV kanalları özürlüleri düşünmekten çok, reyting kaygılarına özürlüleri alet etmek suretiyle, kendi çıkarlarını düşünüyor (RTÜK, 2007).”

Dramatik hava oluşturmak için engellilerin kullanılması yaklaşımına Harnet “sembolizmin duygusal çekiciliği” tespitini getirmektedir ve özellikle senaristler tarafından tercih edildiğini belirtmektedir. Sembolizmin duygusal çekiciliğinde engelli karakterler normal rollerde yer alamadığı gibi aile yesi, partner, işçi veya işveren olarak da görülmemektedir. Yeterli duygusal yoğunluğun elde edildiği bu temsillerin ardından toplumda oluşan engelli algısı: “Eş, işveren, aile yesi olarak sosyal hayatta yer alamayan zavallı insanlar.” Engelli karakterler normal olarak tasvir edildiklerinde ise genellikle tek boyutlu ve arka planla karıştırılmış olarak görülmektedir. Kendi hikyelerinden söz edilmemekte ve yardımcı rollerde yer almaktadırlar (internet: süper kahramanlar ve trajik). Medya bu şekliyle toplumu dönüştürürken yukarıda da belirtildiği gibi referansını da toplumdan almaktadır. Toplumun ürettiği kalıp yargılarda engelli acınacak, yardım edilecek, tedirginlik veren birey olarak bakılması filmlere, programlara ve haberlere de bu şekilde referans olmasına neden olmaktadır.

İngiltere’de yapılan araştırmada yazılı ve görsel basında engellilerin hastanede yataklarında acı çekerken görüntülendiği ve en çok bu şekilde vurgulandığı tespit edilmiştir. Ayrıca televizyonlarda ve belgesellerde gösterilen engelli insanların raporları medikal tedavi ve alakalı tedavilerle ilgilidir. Bu tür yaklaşımın medikal yaklaşımla sınırlı kalacağını sosyal faktörlerin unutulmasına sebep olacağına dikkat çekilmiştir. Çoğu sunucunun engele sahip olan insanlar ya da engelli insanlar gibi nötr kelimeler kullanmasına rağmen raporlarda en çok engelli insanlara cesur kurban ya da talihsiz olarak hitap etmekte ısrar edildiği belirtilmektedir. Ucube ve aptal gibi kelimeler televizyonda asla kullanılmadı ancak haberlerde anlatılan hikyeler genellikle engelli ve hasara sahip gibi alınma uyandırabilecek kelimeler içerir ki bunlar engelli insanları insanlıktan soyar ve onları objeleştirir (Barnes, 1992).

İnal, televizyon haberciliğinin görsel bir temsil olması nedeniyle gerçeğin temsili olarak kabul gördüğünden dolayı televizyona ayrıcalıklı bir konum kazandırdığını belirtmektedir. İnal bu tespitini, Philo’nin 1992 de izleyiciler üzerinde gerçekleştirdiği araştırmaya dayandırmaktadır. Bu

araştırmaya göre izleyiciler haberdeki perfore sesin okuduğu haber metninden aldığı bilgileri göz ardı ederek, görüntünün yeterli olduğunu ve yeterince inandırıcı olduğunu düşünmektedir. Philo netice olarak “görmek inanmaktır” sonucuna varmıştır (İnal, 2010: 28). Medyada engellilik kelimesinin görsel karşılığı genellikle tekerlekli sandalye olarak verilmektedir. Barnes bu tespiti, rehber köpeği eşliğinde yürüyen ama bireyleri eklemektedir. Kesin olmamasına rağmen, bu temsil biçiminin engelliliğin gerçekleri hakkındaki genel cehaleti körüklediğini ifade etmektedir. Barnes, yanlış engelli temsili nedeniyle Amerikan reklam şirketlerine yapılan baskı sonucu reklamlarda engelli bireylere yer vermeme kararı aldıklarını, bunun yanı sıra normal çevrelerde işaret dili ve tekerlekli sandalye kullanan genç engelli aktörlerin mükemmel uyumunu gösteren tv reklamlarının görünmeye başladığını belirtmektedir (Barnes, 1992).

Engelliler ile ilgili yapılan yardımların törenle verilmesini ve bunun da haber yapılmasını eleştiren bireyler (engellinin sayfası.com) “bir ay çalışıp maaş alanın maaşı törenle verilmiyor da sandalye hediyeleri neden törenli veriliyor?” sorusunu sormaktadır. Hak temelli yapılan bir fiilin lütuf halinde sunulması, haberlerde yer alarak da yanlış bir algıya (yardıma sadakaya muhtaç) neden olması engelli bireyleri incitmektedir.

Barnes, gazete başlıkları ve makalelerinde zihinsel engellilik ile suç oranının birbiriyle bağlantılı olarak sunumunun da olumsuz etkilere yol açtığını, oluşturulan negatif prototiplerin bütün gruplara mal edilmesinin olumsuz engelli algısına yol açtığını belirtmektedir (Barnes, 1992).

2.3.4. Medyada Engelli Ayrımcılığı

Ayrımcılık, bir grup insanın dil, din, cinsiyet ya da bedensel farklılıklarından dolayı diğer insanlarla eşit koşullar altında temel hak ve özgürlüklerini kullanmasını veya bunlardan yararlanmasını engelleyen her türlü ayırım, dışlama veya kısıtlama olarak tanımlanmaktadır (OZİDA Rapor, 2010: 11). Ayrımcılığa sosyologların yaklaşımı 1940’larda Amerikan sosyolog Talcott Parsons’ın normallik kuramından hareketle ortaya çıkmıştır. Parsons’a göre normal olmak sağlıklı olmaktır, dolayısıyla hastalık ve sakatlık durumları

normalden sapma olarak görülmüştür. Ancak 1960'lerden itibaren Kuzey Amerika, İskandinav ülkeleri ve Batı Avrupa'da bu yaklaşımı dönüştürmeye yönelik bazı girişimlerin başladığı görülmektedir. Bu anlayışın temel hedefi, özürllülüğü bireysel yetersizlikten kaynaklanan marjinalleşme ve bağımlılık durumuyla eş tutan toplumsal algıyı ve buna eşlik eden sosyal politika uygulamalarını dönüştürmek şeklinde ifade edilebilir (OZİDA Rapor, 2010: 11-23).

Kuramsal açıdan değerlendirildiğinde, ayrımcılık bireylerin farklılıkları üzerinden işler. Belli türden farklılıklara olumsuz değer yüklemek ve sosyal ve ekonomik gücü kullanarak bu farklılıklar üzerinden davranış geliştirmek ayrımcılığa neden olur. (Sayce, 2003, akt. OZİDA Rapor, 20100: 1).

Kaynağı cinsiyet ve ırk ayrımcılığına dayanan özürllü ayrımcılığı, aynı zamanda insan onurunu yaralayan bir insan hakları ihlalidir. Gerçekliğin simgesel bir aktarımı olan televizyon haberleri aracılığıyla doğrudan ayrımcılık yapma olanağı sınırlı olmakla birlikte toplumların zihin altını inşa etmesi nedeniyle uzun vadede yıpratıcı sonuçlara neden olmaktadır. Engellilerin televizyon haberleri aracılığı ile karşılaştığı ayrımcılık türü yok saymak, olumsuzlukların konusu yapmak, ayrımcı nitelendirmelerle birlikte anmak ya da nefret söylemi geliştirmek biçiminde karşımıza çıkmaktadır. Toplumsal referanslarla haberlere yansıyan bu ayrımcılık biçimi, televizyon haberleri aracılığıyla yeniden üretilerek toplumun her kesimine ulaştırılmakta ve pekiştirilmektedir.

Televizyonda engelli haberleri için yapılan araştırmalar sürecinde engellilerin problemleri içeren haberlerin dışında bazı haberlerde kullanılan dil dikkat çekmektedir. Örnek: "Ankara'da bir gecekondu'da çıkan yangında 2'si engelli 4 kişi hayatını kaybetti." Engelli kişi sayılmıyor mu? Yoksa engelliliğinden dolayı dışarı çıkamadığı için mi yandı? Habercilikte spot cümle, sosyolojide kalıp yargı olarak tanımlanan bu cümleyi duyup haberin devamını seyretmeyen engeli olmayan bireyler doğal bir ötekileştirme sürecine girmektedirler. Engeli olanlar ise öteki olduğunu içselleştirmektedir.

“Her gün bir haberde sıkça vurgulanan “onlar” tanımı haberi yazan muhabirin bakışı olarak mı algılanmalı yoksa yaygın bir toplumsal bakışın yansıması mı? Onlar engelliler ise, diğerleri kim ve hangi nedenle onlar için tanımlamalarda “kendilerince iyiliklerde” bulunuyorlar. Onlar, engelliler ile mi sınırlı, yoksa başka onlar da var mı? Kadınlar, etnik ve dini kökeni çoğunluktan farklı olanlar, göçmenler, sığınmacılar, yaşam tercihleri farklı olanlar da onlar mı? Bunların hepsine onlar diyorsanız geriye kimler kalıyor. “Çaresizlik” gerçekte kimin çaresizliği ve de “onlar” diğerlerinden daha yetenekli olduklarını inatla neden ispat etmek için uğraşsınlar? Diğerleri her kimse onlardan daha çok ya da az yetenekli olsalar ne olur? Bunları toplumdaki yaygın “ötekileştirmenin “ somut örneği olarak kabul edebilir miyiz? (internet, 2012)”

Barnes, toplumda engelli insanlar hakkındaki yanlış algıların onların genellikle ucube, spastik ya da aptal diye nitelendirilmesine neden olduğunu, aslında bu terimlerde bir hata olmadığını ancak onların anlamları bilinçaltında engellilerin toplumdaki algılarını aşağıladığını, kısacası bir sömürme terimine dönüştüğünü ötekileştirdiğini belirtmektedir. Bu ayrımcılık psikolojisinin oluşumunda gazeteci ve muhabirlerin büyük payı olduğunu düşünmektedir. (Barnes, 1992)

Ötekilik kavramı sosyal bilimler alanında birçok disiplinin içinden geçen bir kavramdır. Tanımı disiplinlerin bulunduğu yerden, bakış açısından farklılık arz etse de, varılan temel nokta “biz” olmayandır. Öteki, toplumda egemen olan değerlerin dışında kalan, reddedilen ya da bastırılmaya çalışılan her şeydir. Öteki; anormal olandır, tehdit edicidir ve cezalandırılması gerektirir. “Öteki” bilinmeyendir, meşruiyet kazanamamış ve dairenin dışında kalmış olandır.

Engellilik, estetik bağlamında “çirkin” ile etik bağlamında “kötü” ile özdeşleştirilmiş. Bu da ayrımcılığa felsefi bir çeşni katmıştır. “Sakat-çirkin”, “sakat-kötü” özdeşleştirmeleri de halk arasında çok yaygındır ve günlük dilde oldukça fazla kullanılmaktadır. (Kilimcioğlu, Güler, 2005: 27). Sinema ve Tv de beden sunumları, yakışıklı erkek ve güzel kadın imajı üzerinden temsil edildiği için engellilik direkt olarak ötekileştirilmektedir. Yakışıklı bir insanı işitmemesi ya da güzel bir kızın görmemesi nedeni ile çirkin etiketi takılarak ötekileştirilmektedir. “Medyada sürekli olarak fiziksel bütünlük, güzel vücuda sahip olma, fiziksel görünüm, sağlıklı olma atletik yetenek vb. gibi unsurların vurgulanması özür lülüğe karşı olumsuz tutumun oluşmasına neden olan

sosyokültürel faktörler arasında yer alır.” (Roessler ve Bolton, 1978, Wright, 1983, akt. Panol- McBride)

“Multipl Skleroz Derneğinin” öne çıkan kampanyası bunlara bir örnektir. Bu bir dizi sinema televizyon ve gazete reklamını içerir ki bunlar engelliliği sembolize eden yarı çıplak ayrılmış bedenleriyle çekici beyaz erkek ve kadından oluşur. Trajedi duygusu renklerin eksikliği, aynı zamanlı acı ve güzel ve kusur arasındaki kasıtlı çelişkiyle oluşturulur: “Eğer multipl skleroz hayatınızı parçalıyorsa, parçaları biz toplarız.” İki adamın üzerinde oluşan beyazlıkla beraber. Aşağıda durumun olumsuz yönlerini, bağış için bir istek özetleyen yazısı ve bir kupon bir 'cehennem umut' olarak kendini tanımlayan “Multipl Skleroz Derneği” hitaben belirtilmiştir (Barnes, 1992).”

Barnes (1992) bu ve benzeri reklamların bariz ırkçı ve seksist içerikli mesajlar dışında engelliler üzerinde ciddi negatif etkiler oluşturduğunu belirtmektedir. Öncelikle, eksikliğin trajedisinin üzerinde durulmasının yanı sıra, aşırı çekici modellerin kullanımı fiziksel olarak güzel ve mükemmelliğin kültürel takıntısını tetiklediğini, bu temsilin özellikle engellilerin sosyal ilişkilerini zorlayacağını ifade etmektedir. İkinci olarak da, engelle beraber yaşamının engelli insanlarda özgüven açısından zorlayacağı ve üzerinden aşması gereken bir ayrımcılık olduğu algısına neden olduğunu düşünmektedir. Üçüncü olarak, engelliler konusunda toplumun cehaleti üzerine oynayan bu reklamlar engelli insanların kendileri hakkında yanlış bir şey olduğu düşüncesine kapılmasını tetiklediğini ve böylece iki grup arasındaki sosyal bariyerler sürüp gideceğini söylemektedir. Engellilik için topluluklar tarafından sürekli yapılan tıbbi açıklamanın tekrarı ciddi bir biçimde engelli insanların kendileriyle alakalı sevilen çevresel yaklaşımı baltalayacağını belirtmektedir.

Medya toplumdaki söylemleri yeniden üretir. Medyada yeniden ürettiği söylemlerle toplumu değiştirir, şekil verir. Yukarıdaki araştırmalarda görüldüğü üzere engelliler ile ilgili toplumumuzdaki önyargı, kalıp yargı ve etiketleme ne ise ekranlardan yansıyanın da aynısı olduğu görülmektedir. Medya tarafında bu duruma bir de reyting kaygısı eklenince, ekranlardaki engelli temsili engellilerin problemlerini çözmekten çok kapitalizmin ihtiyaçlarına cevap veren ajitasyonlu yayınların bir parçası olmaktan öteye gidememiştir.

“Biz” algısının oluşması ancak “öteki”nin kurgulanışıyla mümkün hale gelir (Özçalık: 3) Kurgunun hammaddesi de önyargıdır. Tanımadan, bilmeden başkası adına yapılan tanımlamalardır önyargı. Önyargı kişilerin kategorileştirmeye olan ihtiyaçlarından bağımsız değerlendirilemez. Schnapper’e (2005) göre kategorileştirme bilinmezi bilinir kılarak bireyin gündelik yaşantıyı yönlendirmesini, nesnelere ve deneyimleri tanımasını sağlar (akt.Özçalık: 3) Toplumun özürülere yönelik olumsuz önyargısı, bu dezavantajlı grubun üretime ve sosyal hayata katılımına engel olmaktadır. Olumsuz davranışlar açıkça yansıtılmamasına karşın, bunlar medyadaki kalıp yargılarla, önyargılı inançlarla, kullanılan küçük düşürücü etiketlemelerle veya özürülülerin iyiliğini umursamama gibi davranışlarla kendini gösterebilmektedir (Antonak ve Livneh, 1988: 14, akt. Panol- McBride, 2012).

Engelliler ile ilgili kullanılan ifadelerde “engellinin” karşısına “normal” ifadesinin kullanılması ötekileştirmenin bir başka çeşididir. Örnek: “Bu örneklerde görüldüğü gibi engelli insanlar da “normal” insanlar kadar, üretken değerli bir yaşam sürdürebilmekte ve toplum içerisinde ön plana çıkabilmektedirler.” Bu cümlede dikkati çeken bir diğer ötekileştirme ifadesi “engelli insanlar da” ekidir. Engelliler için yapılan çalışmalarda da (haber, makale, tez) bu konuda farkında olmadan bir ötekileştirmeye gidilmiştir.

Burcu’nun engelliler üzerinde yaptığı araştırmada bir katılımcının verdiği örnekte medyanın öteki yaklaşımına dikkati çekmektedir:

“Engellilik bir suç değil mükâfattır. Engellilik nasıl korunmalı diye zorunlu ders konulmalıdır. “...Gazetesi’nde 62’de 3,5 milyona... körler okulu açılırken bir haber: 3,5 köre, 3,5 milyon harcanır mı?... (Burcu, 2007: 193).”

2006 yılı Mart ayında The Sun gazetesinde disleksik bir postacı ile ilgili yayınlanan makalede aptal, zorlanan ve kafadan çatlak gibi kelimeler kullanılmış ve disleksik postacının, numaraların bir araya getirilmesiyle ilgili problemi olmasına rağmen, düzgün okuyamadığını belirten alıntılar eklemiştir. Geniş bir okuyucu kitlesi olan gazetede verilen bu negatif imaj etik olarak okuyuculardan yanlış imge bırakmasının yanı sıra, hastalar üzerinde yıkıcı

etkiler oluşturabilmektedir. “Mesela, işyerinde benzer imaja sahip olmak korkusuyla hastalıklarını gizlemek durumunda kalabilirler. Böyle bir ortamda destek eksiliğine sebep olabilir ve işte zorlanmaya, dâhil olmamaya, uzak olmaya ve zihin sağlığı ve özgüven eksikliği gibi konulara da sebep olabilir. Bu damgaların oluşumu ve devamı engelli insanların engellerini saklayarak kendilerini izole ettikleri acımasız bir döngüye sebebiyet verir. Çünkü onlar, toplumdaki diğer insanların engellilik gerçeğini anlayamayacağı gerçeğiyle, engelleri konuşmazlar veya tartışmazlar. Bu yüzden kendi kimliklerini kaybederler ve kendilerini toplumdan ayrılmış olarak bulurlar.” Seyircileri bilgilendirme amaçlı yapılan yayınların olumsuz imajın önüne geçebileceği düşüncesiyle Stephen Fry Manik Depresiflerin Sır Hayatları isimli bir BBC belgeseli hazırlamıştır. Fry, bazı ünlülerle depresyon deneyimleri hakkında röportaj yaparak medyada geniş bir şekilde rapor etmiştir. Bu belgeselle geniş kitledeki insanlara depresyon gerçeğini yayan kendi sözlerini aktarmıştır. Böyle bir püskürtme yöntemi ile bir ya da iki program aracılığı ile bütün negatif klişeleri ve damgaları yıkabilmiş ve engelliliğe ve engelli insanlara karşı olan tavırlarını değiştirerek birçok insanı yeniden eğitebilmiştir (Social Barrienb& Ethical Issues).

Barnes, engelli imajının ancak medyanın tüm alanına engelli insanların katılımıyla düzeleceğini düşünmektedir ve bu yolda çözüm önerileri getirmektedir. (Barnes, 1992). Barnes’in bu önerisine katılanlardan biri de BBC 4’te program yapan engelli sunucu Reiser’dir. Reiser bir röportaj sırasında (2003) Eastenders’in Genel Yayın Yönetmeni’ne ekran önünde engelli kullanımı konusunda öneride bulunduğu anda: “sizin haklı olduğunuz yerler var ancak biz bunu bir ucube şovuna döndürmek istemiyoruz” cevabını vermiştir. Yayınlarda ucube bakış açısının kaynağı bu şekilde ortaya çıkmaktadır. Fakat 2006 da down sendromlu bir çocuğun hikâyesini yayınlatabilmiştir. Medyada engellilerin yer alması aynı zamanda engellilerin rol model eksikliği ihtiyacına da cevap verecektir. Barnes medyadaki bütün engelli rollerinin mümkünse engelli aktörler tarafından oynanması önerisini getirmektedir. Beyaz aktörlerin siyahî aktörleri oynaması ya da erkeklerin kadınları oynaması gibi bir durum söz konusu olmadığı gibi, engelli olmayan insanların da engelli insanları oynamaması gerektiğini savunmaktadır. Bu

konuda yönetmenlerin, yazarların yapımcıların da girişimde bulunup drama okulu açılmasını desteklemeleri gerektiğini belirtmektedir. Engelli haber sunucusu, hava durumu sunucusu belgesel sunucusu yoktur mesela ve engelli insanlar çok nadiren engellileri ilgilendirmeyen konularda tartışılan programlarda görülürler.

Çok fazla aşırı ucube engelli filmi olmasına rağmen son zamanlarda ödül kazanan en önemlisi “Benim Sol Ayağımdır.” Engelli yazar ve sanatçı Chris Brown’un otobiyografisine dayanan filmde -kendisi buna “benim süper ucube hikâyem” der- Brown un 1930’ların Dublin’inde hem engellilik hem de fakirlikle nasıl mücadele ettiğini ve nasıl ulusal çapta kabul edilen bir artist yazar ve şair olduğuna değinilir. Şu önemlidir ki Brown rolünü oynamak için bu filmin engelli bir aktöre büyük bir şans olabileceği gerçeğine rağmen, rol engelli olmayan Daniel Day Lewis tarafından oynanmıştır. Maalesef ki bu film dünyasındaki ortak kuraldır ve yine maalesef ki drama okulları engelli öğrencilere eğitim hakkı tanır buna rağmen. En iyi aktör ve aktrisler kategorisindeki 14 oyuncunun engelli karakteri oynadığı filmlerde ne yazık ki sadece bir tanesi kazanmıştır, o da Marlee Martin’in “Children of Lesser God’da” sağır bir kadının bu okuldaki engelli olmayan öğretmeniyle yaşadığı aşkı konu edinir. İronik olarak bu film işitme engelliler ve onların toplumuna aittir ama işaret dili kullanıcılarına iletilmemiştir. Filmin çekilme şekli pek çok işaretin görülmesini engellemiştir. Böylelikle sadece duyabilen kesime hitap etmiştir (Barnes, 1992). Basılı yayınlarda özrürlük imajını inceleyen Zenaida Sarabia Panol ve Michael McBride’de medyadaki kalıp yargıların toplumun özürülere yönelik olumsuz önyargısının nedenlerinden biri olduğu sonucuna ulaşırken özürülü bireyleri doğru olarak betimleyen kitle iletişim araçlarının özürülere karşı bilgilendirici ve olumlu tutum oluşturmada önemli rol oynadığının da altını çizmektedir. Özürülü bireyler ya hiç temsil edilmediğini, temsil edildiği durumlarda ise çoğunlukla dilenci, ruh hastası ve tehditler savuran kötü adam olarak gösterildiğini ortaya koymuştur. Bu çalışmaların çoğu, özürülü bireylere yönelik olumsuz tutumun devam etmesine neden olan toplumun şüpheci yaklaşımı ve medyanın bu tip olumsuz davranışları pekiştirme ve sürdürmede rolü olduğu konusundaki düşünceleri destekler bulgular elde etmiştir. Medyadaki olumsuz özürülü imajının geçmişine

bakıldığında, Nelson (1994) film ve televizyon endüstrisinde belli başlı yedi özürlü kalıp yargısı olduğunu belirlemiştir. Bu filmlerde özürlü bireyler genellikle acınacak, kötü, cesetten farksız, uyumsuz, etrafındaki kişiler için yük ya da başarısız kişiler olarak gösterilmektedir (akt. Panol- McBride, 2012).

Colin Barnes “Engelli İmgesi ve Medya” başlıklı makalesinde filmlerde temsil edilen engelli karakterlerini şiddet mağduru, kötü, acımasız ve şiddet gösteren, yardım edilecek, zavallı ve komedi unsuru başlıklarında değerlendirmiştir. Bu araştırmaya göre: Engelli insanlar çoğu filmde ve televizyonlarda şiddet mağduru olarak gösterilmektedirler. Hollywood klasiklerinden olan Kafesteki Kadın ve Bebek Jane’e ne oldu bunların en güzel örneklerindedir. Birincisinde Olivia de Haviland, tekerlekli sandalye kullanıcısıdır. Bir grup genç tarafından evi soyulurken asansörde mahsur bırakılır. İkincisinde ise Joan Crawford, o da bir tekerlekli sandalye kullanıcısıdır. Tamamıyla cinayet eğilimli kız kardeşi Bette Davis’in merhametine muhtaç kalmıştır.

Engelliler, dramalarda şiddet gösteren, suçlu vs. olarak yer almaktadır ve filmin sonunda genelde cezalarını bularak polis tarafından öldürülmektedirler. Vahşice öldürenler ise genellikle zihinsel engellilerden seçilmektedir. Gazetelerde verilen engellilere yönelik şiddet haberleri de abartılmaktadır. Mesela öğrenme güçlüğü yaşayan bireylerin içinde bulunduğu hikâyelerden çoğu, genel ya da bölgesel kanallarda, kurbandır. Bu kurbanlığın boyutları cinsel istismar, hırsızlık, vandallık ve fiziksel tacize kadar ulaşmaktadır. Bu en istikrarlı tiplerden birisidir ve engelli insanların sosyal hayata karışmasının en büyük engelidir. Bu şekilde yapılan rahatsız edici tasvirler kötü bir şekilde gerçeklikten uzaktır ve sosyal toplumda duygusal sorunlar yaşayan insanları kötü yönde etkiler ve bu yönüyle de engelli toplumun tamamını da olumsuz etkiler. Ancak genelde onlar agresif ve şiddet eğilimli olmaktan ziyade, duygusal ve içtendir, insanlara zarar vermektense onlardan çekinirler, ve gerekli destek verildiğinde toplumda da gayet düzgün yaşayabilirler.

Frankenstein filminin yapımcıları, tehdit unsurunu arttırmak için baron Frankenstein’in tek hizmetçisi olarak bir kamburu, Fritz’i hikayeye dâhil etmiştir. Karakter Mary Shelly’nin orijinal romanında bulunmaz. Fritz’in

filmdeki rolü önemlidir çünkü o canavarın kötülüklerinden sorumlu tutulan nihai kişidir, onun yaratıcısı sorumlu tutulmaz -ki baron engelli değildir-. Böyle gösteriler engelli röntgencilikinden fazlasıdır, çünkü onlar garip eksiklikten kaynaklanan bir cesaretlendirme vardır. Engelli olmayan toplumun fiziksel engele olan ilgisinden dolayı korku ve bilim kurgu filmleri halen ayaktadır. Bu tanımlamalar şunu gösterir ki insanların dış görünüşleri onların ahlaki karakterleri ve değer yargılarıyla ilişkilendirilir.

Günümüzde engelli insanlarla dalga geçme teması çoğu film ve tv şovlarında görülür. Mr. Margoo adlı çizgi film karakteri, görme engelli yaşlı adam, engellilerin toplum içerisindeki yardıma muhtaç bir aptal olarak görülmesini yansıtır. Engelliliğinin farkında olmayan Margoo, etrafındaki bütün tehlikelere karşı habersizdir ancak bir şekilde onların üstesinden gelir. Dahası, Margoo'nun başarıları boyunca izleyicilere hep bunun şans olduğu, dayanıklılığından kaynaklanmadığı hatırlatılır (Barnes, 1992).

Eski Türk filmlerinde engellilik seyircinin merhamet duygularını harekete geçiren, ağlatan bir konu olarak kullanılmıştır. Filmin senaryosunda bu duyguların harekete geçirilmesi engelinin zalimlerin zulmüne maruz kalması şeklinde oluşturulan çatışma ile yapılmıştır. Böyle bir zulüm de ancak hor görülen, ezilen, acınan ve ötekileştirilen insanlar olarak gösterilmekle başarılı olduğundan bu tarz senaryolara sıkça rastlanmıştır. 1973'te çekilen "Kambur" filminde Fatma Girik bulunduğu kasabanın alay ve aşağılanma konusudur. "Kınalı Yapıncak'da" Hülya Koçyiğit, dilsiz olduğu için hor görülüp, aşağılanarak hizmetçi muamelesi görmüştür. Yıldız Kenter, "Ablam" filminde tekerlekli sandalyede olan bayanı canlandırırken, eşi onu kardeşiyle aldatmaktadır. "Yalnızlar İçin" filminde, kekeme olması nedeniyle sağır ve dilsizler okuluna kapatılan Kenan'ın dram dolu hayatı ve yaşama mücadelesi anlatılmaktadır.

İkinci olarak engelliler fakir, garip ekmek mücadelesi içinde genellikle sokak satıcısı vs. şeklinde temsil edilmiştir. Eğer zengin ise de bu sefer engelliği zalim olarak görmekteyiz. Memduh Ün'ün "Üç Arkadaş" filminde görme engelli Gül, çengelli iğne satarak hayatını kazanmaya çalışmaktadır. Kartal Tibet'in yönetmenliği yaptığı "En Büyük Şaban" filmindeki kör kız

çiçekçilik yapmaktadır. Ömer Lütfi Akad'ın "Diyet" filminde sakatlananlar fabrikada çalışmaktadır. Ülkü Erakalan'ın yönetmenliğini yaptığı "Kader Kapıyı Çaldı" filmindeki Necmi bey, av esnasında bir kaza sonucu tekerlekli sandalyeye mahkûm kalan zengin bir adamı canlandırmaktadır. Genç ve güzel karısını kıskandığı için karısının çevresindeki insanlara türlü zulümleri yaptırmıştır.

Üçüncüsü, Türk filmlerinin en çok eleştirilen yönü olan insanların bir mucize eseri olarak engellerinin ortadan kaldırılmasıdır. Mutlu son ile biten bu filmler engelliler için bir umuttan ziyade hayal kırıklığına sebep olmaktadır. Gerçeklerden uzak olması yönüyle de engellileri temsil etmekten uzaktır. "Kınalı Yapıncak'ta" Hülya Koçyiğit yangın sonrası dilsiz olmuş ve daha sonra konuşmaya ve duymaya başlamıştır. "En Büyük Şaban" filminde çiçekçi kızın gözleri ameliyatla görmeye başlarken "Üç Arkadaş" filminde de Gül'ün gözleri üç arkadaşın fedakârlığı ile yaptırdıkları ameliyat sonucu görmeye başlıyor. Memduh Ün'ün "İnsanlar Yaşadıkça" filminde de Ayşe bir kaza sonucu kör olur ama bunun geçici bir körlük olduğu filmin ilerleyen dakikalarında anlaşılır. Yine Memduh Ün'ün "Ana Hasreti'nde" topal delikanlı Adnan, sevdiğini korumak için dövüşürken hastanelik olur ve oradan mucize eseri olarak olduğu ameliyatla engelsiz bir delikanlı olarak çıkar.

"Filmlerde 'esas kahraman'lar bugüne dek hep 'sağlıklı 'özrü olmayanlar' olmuştur, özürlüler genellikle ya kötü rollerde (şeytan, büyücü, vb) ya da acınacak durumda öne çıkmışlardır. Gerçek yaşamda da beyaz perdedekine benzer bir durum söz konusudur. Bu örnekten de anlaşılacağı gibi toplumsal yaşamda genel olarak medikal modelin izleri görülebilmektedir (Arıkan,2012)."

Son yıllarda Forset Gump, Sol Ayağım, Rain Man, Başka Tanrının Çocukları, Eve Dönüş ve Cennetin Rengi, gibi filmler ile dünya sinemasında olumlu değişiklikler olmuştur. Türk sinemasında ise Başka Dilde Aşk ve Hayata Dokunmak adlı filmler olumlu örnek olarak gösterilebilir.

2.3.5. Medyada Engellilere Yönelik Uygulamalar, Mevzuat

Medyanın çeşitli nedenlerle engelli temsilde yukarıda sözü edildiği gibi ayrımcılık, ötekileştirme ve değersizleştirme şeklinde yayıncılık yapması nedeniyle bir takım yasal düzenlemeler yapılmıştır:

Yasal Düzenlemeler:

1999'da yapılan "1.Özrürlüler Şurası'nda özürürlü kişilerin medyadaki yeri ve toplumsal tutumların medya yoluyla değıştirilmesi konusunda kararlar alındı.

a. 2003 yılında BM Engelli Hakları Sözleşmesi 8. Maddesi (c) bendinde: Bütün medya organlarının haber ve programlarında engelli kişilere işbu sözleşmenin amacı ile uyumlu bir şekilde yer vermelerinin teşvik edilmesi.

b. 2005 yılında yürürlüğe giren "Özrürlüler ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değışiklik Yapılması Hakkında Kanun" ile Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanunun 4. Maddesinin ikinci fıkrasının (u) bendinde yer alan "Kadınlara, güçsüzlere ve küçüklere şiddetin ve ayrımcılığın teşvik edilmemesi" cümlesine "özürürlüler" ifadesi eklenmiştir.

c. 6112 sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkında kanunda nefret söyleminin yasaklanması yanı sıra çocuklar, güçsüzlere, özürürlüler ve kadınlar gibi ayrımcılığa uğramak bakımından hassas bazı grupların korunmasına ilişkin hükümler de bulunmaktadır. Yayın hizmetleri çocuklara, güçsüzlere ve özürürlürlere karşı istismar içeremeyecek ve şiddeti teşvik edemeyecek ve yayınlarda toplumsal cinsiyet eşitliğine ters düşen, kadınlara yönelik baskıları teşvik eden ve kadını istismar eden programlara yer verilemeyecektir. (Saraç, 2011: 97)

Kanunun 8. maddesinin 1. paragrafının (b) bendinde; "Yayın hizmetleri ırk, dil, din, cinsiyet, sınıf, bölge ve mezhep farkı gözeterek toplumu kin ve düşmanlığa tahrik edemez veya toplumda nefret duyguları oluşturamaz."; (e) bendinde; "İrk, renk, dil, din, tabiiyet, cinsiyet, özürürlülük, siyasi ve felsefi düşünce, mezhep ve benzeri nedenlerle ayrımcılık yapan ve bireyleri

aşağılayan yayınları içeremez ve teşvik edemez.” ilkeleri yer almaktadır.

d. “Radyo ve Televizyon Üst Kurulu (RTÜK)” ile “Televizyon Yayıncıları Derneği (TVYD) nin ortak çalışması ile yayıncılığın kalitesini yükseltmek ve güvenilirliğinin ve saygınlığının artırılması amacıyla 3 Temmuz 2007’de “Yayıncılık Etik İlkeleri” ilan edilmiştir. Bu kapsamda hazırlanan “Televizyon Habercileri İçin Rehber” adlı kitapçıkta “Çocukların habere konu edilmesi, özel yaşam/mahremiyet, kurban ve mağdurların kimlikleri, kamusal mekânlar ve sokakta çekim, gizli görüntü ve ses kayıtları, farklılıklar, kadınlar ve nesneleştirme, çocuk izleyiciler, engelliler, yargı süreci, şiddet, doğal afet, savaş, terör ve kriz haberleri, cevap hakkı ve düzeltmeler” başlıkları altında, televizyon haberlerinde insan onuru ve insan haklarının korunması ile ilgili rehber ilkelere yer verilmektedir.

Söz konusu rehberde engellilerin haberde ne şekilde yer alması gerektiğine ilişkin etik ilkeler sayılmaktadır:

“Madde 6. Fiziksel, ruhsal ya da zihinsel olarak farklı ya da engelli kişilere içinde buldukları koşullardan dolayı önyargıyla yaklaşılmamalı

Madde 7. Haberin diline, bu kişilerin muhtaç ve aciz oldukları önyargısı hâkim olmamalı.

Madde 8. Bu kişilerden söz ederken onları incitebilecek adlandırmalar kullanılmamalı.

Madde 9. Engellilerin toplumsal yaşama katılımı ve sorunları ilgili haberler yapılmalı (Saraç,2011: 97-98).”

5) Basın Konseyinin hazırladığı Basın Meslek İlkeleri doğrudan insan haklarını korumaya yönelik maddelere yer vermektedir:

“Madde 1. Yayınlarda hiç kimse; ırkı, cinsiyeti, yaşı, sağlığı, bedensel özü, sosyal düzeyi ve dini inançları nedeniyle kınanamaz, aşağılanamaz.

Madde 2. Düşünce, vicdan ve ifade özgürlüğünü sınırlayıcı; genel ahlak anlayışını, dini duygularını, aile kurumunun temel dayanaklarını sarsıcı ya da incitici yayın yapılamaz.

Madde 3. Kişileri ve kuruluşları, eleştiri sınırlarının ötesinde küçük düşüren, aşağılayan veya iftira niteliği taşıyan ifadelere yer verilemez (Saraç, 2011: 73,95).

e. Avrupa Sınır Ötesi Televizyon Sözleşmesi, televizyon yayıncılığı

alanında ortak kurallar oluşturmak suretiyle Avrupa Konseyi ülkeleri arasında yayınların serbestçe iletilmesini sağlamak için hazırlanan uluslararası bir sözleşmedir. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 10. maddesinde güvence altına alınan bilgi edinme ve ifade özgürlüğünün televizyon yayıncılığı alanında sağlıklı bir şekilde gerçekleşmesi amacıyla Avrupa Konseyi bünyesinde hazırlanmıştır. Söz konusu sözleşmeyi Türkiye 7 Eylül 1992’de imzalamış, 21 Ocak 1994 tarihinde onaylamıştır. Bu sözleşmede “Bütün Görsel İşitsel Medya Hizmetlerine Uygulanabilecek Hükümler” başlığı altında ayrımcılık yasağı ve engellilerin bilgi edinme hakkına ilişkin olarak şu ilkelere yer verilmektedir:

“Madde 3b: Üye Devletler, kendi yargı yetkileri altındaki sağlayıcılar tarafından sağlanan görsel işitsel medya hizmetlerinin, uygun araçlarla, ırk, cinsiyet, din veya milliyete dayalı nefrete kışkırtma içermemesini güvence altına alacaklardır.

“Madde 3c: Üye Devletler, yargı yetkileri altındaki medya hizmet sağlayıcılarının hizmetlerini görme veya işitme engelli kişilere aşamalı olarak erişilebilir kılmayı sağlamaları için teşvik edeceklerdir (Saraç, 2011: 66,68).”

Bu yasal düzenlemelerin amacı; medyada engellilerin doğru temsiliyle toplum içinde engellilik kültürünün oluşmasını sağlamaktır. Kalıp yargılardan ve etiketlemelerden uzak kalarak yeni bir dil üretilmesi için çalışmalar yapılmaktadır. Yukarıda sözü edilen kanun ve kurallara ne kadar uyulduğu tartışmalı bir konudur. Oyuncu Akasya Asiltürkmen aylarca önce yaşadığı cinsel saldırı olayının sürekli gündemde tutan haber bültenine telefon bağlantısı ile katılmış, Uğur Dündar ile yaptığı görüşmede kullanılan dile dikkati çekmiş ve bunun üzerine Uğur Dündar özür dilemiştir. Asil Türkmen’in dile getirdiği aşağıdaki cümleler günümüz haberciliğini, haberi yapılan bireyin psikolojisini ve empatisini gözleme adına önemli bir veridir:

“Bakın Uğur Bey, bence bu ana haber bülteninde olmaması gereken bir şey. Mesela bakın cinsel saldırı yerine tecavüz ibaresini kullanmanız bile beni inanılmaz yaralıyor ve defalarca bir sürü yerde kullanıldı. Nasıl bir engelliye özürlü dendiğinde ben onların yerine alıyorum. Çünkü o engelli, özürlü değil. Böyle bir şeyi yaşamış bir insana da artık hani resmi dilde kullanılacak ifadelerin kullanılması lazım.” Asiltürkmen, kendisine “çok haklısınız” diyerek karşılık veren Uğur Dündar’dan “Peki beni koruyacak mısınız? Rica ediyorum, korunmak istiyorum.” şeklinde talepte bulunmuştur. Asiltürkmen, bu olayı ilk olarak haber yapan gazeteci Gülşen Yüksel’in kendisini aradığını ve “Bunun haber değeri var. Yapabileceğim bir şey yok.” dediğini belirterek; “Bu ne kadar kan dondurucu bir şey düşünebiliyor musunuz? Haber değerim var, insan

olarak değerim hiç yok. Haber değerim var. Oyuncu olarak bir değerim yok. Yaptığım herhangi bir iřin değeri yok. Ben řu anda haber değeri olan bir insanım. Medyanın biraz kontrol altına alınması gerekiyor. Bu haber değeri mevzuu, birazcık kafalarda soru işareti yaratmalı. İnsanlar, medya, basın çalışanları bunun üzerine biraz dūřunmeliler. Çünkü haber değeri ile insan değeri arasında seçim yapmak gerekiyor (Nizam, 2009:227 akt.Saraç, 2011: 113).”

Engellilerin medyaya ulaşımı da bir diğer problemdir. Eriřilebilir program dizi, haber vs. engellilerin toplumla iletişiminde, paylaşımında önemli bir rol oynamaktadır. BBC’de yapılan işaret dilli programların çok erken veya geç vakitlerde yayınlanması ve sayıların sınırlı olması nedeniyle tekrara dūřülmesi ihtiyaca yeterince cevap verememiştir.

Türkiye’de habercilik anlamında TRT öncelikli haber bültenlerinde işaret dilini kullanmaktadır. TRT Haber 14.00 bültenini ve fragmanını işaret diliyle yayınlamaktadır. Fox Tv’de sabah kuşağı haber programlarında işaret dilini kullanmaktadır.

Kanal D engelsiz.kanald internet sitesinde dizilerini betimleme uygulayarak yayınlamaktadır. Görme ve işitme engelli bireylerin ihtiyaçlarına cevap veren dizilerde, görme engelliler için seslendirme yoluyla ekrandaki her şey betimlenmiştir. İşitme engelliler için işaret dili kullanılmıştır. Bu dizilerin fragmanları da başrol oyuncularının kullandığı işaret dili ile hazırlanmıştır. Star Tv Muhteşem Yüzyıl dizisini aynı şekilde internet sitesinden yayınlamaktadır.

Mehtap Tv, “İman ve Hayat” adlı programını işaret dili ile yayınlamaktadır.

3.BÖLÜM

Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri nicel ve nitel olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Nitel araştırma insan disiplinlerinde önemli bir yere sahiptir. 1920 ve 1930'larda Chicago Okulu'nun insan ve grup yaşamının çalışılmasında kullandığı nitel yöntem dikkati çekmiştir. Antropolojik alanda Boas, Mead, Benedict, Batesinn, gibi araştırmacılar aynı süreçte yabancı bir toplumun yapısını gözlemci olarak izleyerek nitel araştırma metodunun taslağını ortaya koyan öncü çalışmalar yapmışlardır. Daha sonra bu metot iletişim bilimleri dahil olmak üzere sosyal bilimlerde uygulanmaya başlanmıştır. Katılımcı gözlem, görüşme, odak grup görüşmesi nitel araştırmalarda yaygın olarak kullanılan yöntemlerdir. (Kuş, 2003: 77) Denzin ve Lincoln (1994)'e göre nitel araştırma “şeyleri doğal ortamlarında, fenomenleri inanların onlara attıkları anlamlar sayesinde anlama girişiminde bulunulması demektir. Bireylerin yaşamlarındaki rutin ve problematik anları ve anlamları tanımlayan çalışmaları ve çeşitli empirik material setini-vaka izlemesi, kişisel deneyim içebakış, yaşam öyküsü, görüşme, gözlemsel, tarihsel ve görsel metinler- içermektedir. (akt. Kuş, 2003: 77-78)

“Kültürel görüşmelerde araştırmacılar paylaşılan anlamlar, davranışın elde var bir kuralları, değer standartları ve karşılıklı beklentiler üzerine sorular sorarlar. Kültürel görüşmeler, insanların deneyimle öğrendikleri ve gelecek kuşaklara geçen şeyleri arar (Kuş,2003: 87).”

Kuş, bu arayışta insanların deneyimlerini nasıl yorumlayacakları ve diğerleriyle nasıl paylaşacaklarını bildiren semboller ve metaforlarla kullandığına dikkat edilmesi gerektiğini belirtmektedir (Kuş, 2003: 87).

Nitel görüşme tekniklerinden biri olan “odak grup görüşmesi”, Gibbs'in (1997) tanımıyla: Seçilmiş bir grup bireyle onların bir konu hakkındaki görüşleri ve deneyimleri hakkında enformasyon sağlamak için yapılan organize tartışmayı içerir. (akt.Kuş, 2003: 102) Bu görüşme, aynı konuya ilişkin çeşitli görüşleri elde etmek için ve gündelik yaşam pratikleri içinde bireylerin ortak anlamlarını, etkilenme yönlerini anlamak için uygun bir yöntemdir. Derinlemesine görüşmeden farklı olarak gruptaki bireylerin görüşme sırasında

birbirlerinden etkilenmeleri sonucu verdikleri tepkiler, tanımlar, anlamlar veri olarak kabul edilmektedir. Aynı zamanda etkileşim sürecinde katılımcıların birbirine sorular sorma, kendi özel deneyimlerin paylaşma ve gözden geçirme, yeniden düşünme fırsatını vermektedir (Kuş, 2003: 87). Yıldırım ve Şimşek'e göre (2000: 120-121) grup dinamikleri sorulara verilen cevapların kapsamını ve derinliğini etkileyerek zengin bir veri setinin oluşumuna yardımcı olmaktadır. Bireysel görüşmelerde akla gelmeyen bazı konular diğer bireylerin açıklamalarıyla akla gelebilir ve yorumda bulunulabilir. Karasar'a göre grup görüşmelerinde her üyenin değişmez sandığı düşünceleri, öteki üyelerin fikirlerince değişebilmektedir, grup ortamının etkisiyle görüşme süresi uzayabilmektedir (Karasar, 2007: 167).

Odak grup görüşmesinin her metotta olduğu gibi yukarıda belirtilen avantajları yanı sıra sınırlılıkları bulunmaktadır. Bunlardan ilki araştırmacı üretilen veriler üzerinde diğer metotlara göre daha az kontrole sahiptir. İkincisi, Gibbs'in de (1997) belirttiği gibi bu görüşme "açık uçludur ve önceden belirlenemez (akt.Kuş, 2003: 103)." Görüşmeci grup içindeki etkileşim, karşılıklı fikir ifadeleri nedeniyle çok az kontrole sahiptir. Konunun başka yönlere kaymamasına özen göstermesi gerekmektedir. Üçüncüsü, bu görüşmede bireyler kendi deneyimlerini paylaştığı için veri, bireyin kültürüyle sınırlıdır ve bireysel mesajları ayırk etmek gerekir. Dördüncüsü odak grupta bireyleri toplamak oldukça zaman çalıcı ve alıcıdır. Bu nedenle iyi planlama yapmak gerekmektedir. (Kuş, 2003: 103) Beşinci olarak grup görüşmelerinde katılımcı kimliği gizli tutulamadığı için özel konularda samimi cevaplar alınamayabilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2000: 121). Karasar'ın belirttiği dezavantaj, görüşme esnasında fikri yönüyle öne çıkan bir kaç üyenin yönlendirmesi ile grup üyeleri ile ters düşmemek için yanlı cevaplar verilebilmektedir (Karasar, 2007: 167).

3.1 AMAÇ VE YÖNTEM

"Televizyon haberlerinde sunulan engelli temsillerinin alımlaması" nı araştırmak için konunun doğası gereği alımlama araştırmalarında sıkça kullanılan bir yöntem olan odak grup görüşmesi tercih edilmiştir. Çünkü yukarıda da belirtildiği gibi bireylerin algısını, anlamlandırmasını,

düşüncelerini ifade etmek için kullandıkları kelimeler, semboller, bu kullanım ve tanımlardaki farklılıklar, grup gerilimi ve etkileşimi içinde gözlemlenerek, çoklu veri elde edilebileceği düşünülmüştür.

Araştırmada, alımlama araştırmalarından Stuart Hall'ın "kodlama ve kodaçımama" tekniği kullanılmıştır. Kuramsal araştırma sürecinde elde edilen medya, engellilik ve bedene müdahale verilerinin alımlamasını farklı kodlama ve kodaçımlamaları gözlemlenmek amacıyla üç ayrı grup ile görüşme yapılmıştır. Bu gruplar:

Engelliler (A grubu)

Engelli yakınları, eğitimcileri vs. (B grubu)

Engelli ile ilgisi olmayanlar. (C grubu)

A ve B grubu için gelir ve eğitim seviyesi gibi kriterler aranmamıştır. Engelli veya engelli yakını olmaları yeterli kabul edilmiştir. Özellikle A grubunu oluşturmakta (bireylerin ekonomik ve fizyolojik nedenlerden dolayı görüşme mekanına gelmesi, tatil döneminin başlaması, bireylerin görüşmeye yaklaşmaması nedeniyle) problemler yaşanmıştır. Katılımcılar 17-67 yaş grubu arasında, eğitim seviyesi ilkököl ile üniversite arasında değişmektedir. C grubunda eğitim ve gelir seviyesi düşük, orta ve yüksek olması kriterlerine dikkat edilmiştir. Gruplar 9 kişi standardında oluşturulmuştur fakat görüşme günü bireylerin rahatsızlıkları nedeniyle katılamayanlar olmuştur:

A GRUBU: 7 kişi

B GRUBU: 9 kişi

C GRUBU: 9 kişi

Odak gruplara, grubun engelliye bakışının ve televizyonun engelliye bakış açısına etkilerinin gözlemlenebileceği önceden hazırlanmış açık uçlu sorular yöneltildiği gibi sohbetin gerektirdiği farklı sorular da yöneltilmiştir. Son olarak da 3 adet engelli haberi seyrettirilerek yorumları alınmıştır. Haberler aralık, ocak ve şubat ayı ana haber reyting ortalamalarında (TNS'nin verilerine göre) ilk üçe giren kanallar (fox, kanal d ve star)'dan seçilmiştir. Star belirtilen sürede 2 adet engelli haberi yayınlamıştır. Kanalın el değiştirmesi nedeniyle arşivine ulaşamadığı için yer verilememiştir. Görüşme öncesinde

katılımcılara yaşı, mesleği ve günlük tv izleme alışkanlıkları sorularını içeren bir bilgi formu dağıtılmıştır. Görüşme ses ve video kaydı altına alınmıştır. Görüşmeler 2 saatlik bir süre içerisinde gerçekleştirilmiştir.

3.2 TEMEL BULGULAR

Araştırmadaki bulgular bu araştırma ile sınırlıdır. Bulgular öncesinde yapılan ses kayıtları yazılı metne dönüştürülmüştür. Toplam 53 sayfalık veriler içindeki bulgular aşağıdadır:

Katılımcıların engelliye ve engelliliğe bakışını görsel anlamda gözlemlemek amacıyla 3 ayrı fotoğraf (görsel olarak engelliliklerinin algılanacağı) gösterilmiş ve “fotoğraftaki kişileri nasıl tanımlarsınız?” sorusu sorulmuştur:

Her üç grupta da eğitim seviyesi yüksek olanların direkt olarak düz anlam tanımla yaptığı görülmüştür: “Engelli futbolcu, engelli ampute sporcu, yürüme engelli, bedensel engelli futbolcular, görme engelli biri var, tek kolu olmayan bir kadın” ifadeleri ile tanımlamışlardır. A (engelli) ve B (engelli yakını, eğitmeni vs.) grubundaki katılımcıların içinde buldukları durum nedeniyle “azmin başarısı”, “engeli aşmış”, “bir çok insana örnek” türünden cümlelerle yan anlam üzerinden tanımlama yaptığı tespit edilmiştir.

Tablo: 3.1 Katılımcıların Fotoğraflar Üzerine Anlam Üretimi

	DÜZ ANLAM	YAN ANLAM
ANLAM ÜRETİMİ	Engellilikle ilgisi olmayanlar (C grubu)	Engelliler (a grubu) ve engelli yakınları, eğitimcileri(b grubu)

Katılımcıların tanımlama sürecinde seçtikleri kelimeler engelli ve yakınları için deneyimledikleri yaşamın izlerini gösterirken, C grubunda da benzer ifadelerin kullanılması ortak sosyal hayatın içinden geldiklerini, dahası engellilerin konu edildiği aynı televizyon içeriklerini tükettiklerini göstermektedir:

“azmin zaferi”, “mücadele”, “gayret”, “örnek engelli”, “hayata tutunmak”, “kenetlenme”, “yoksun”, “umutsuz”, “hayata sınımsız bağlanmış”, “hayatla bağlantısını koparmamış”, “üzgün”, “yardım”, “başarı”, “engelleri aşmış”, “normal”, “adaptasyon”, “sağlam”, “kabullenmek”

Katılımcıların tanımlama sırasında seçtikleri kelimelerde hassasiyet gösterdikleri, özellikle B grubu katılımcılarında bu eğilimin daha fazla olduğu tespit edilmiştir. “Engellerini bir şekilde aşmış insanlar, engelini aşmış hayatı seven insanlar, farklı engel grubundan arkadaşlar” cümlelerinde görüldüğü gibi katılımcıların iş alanları doğrultusunda anlam ürettiği görülmektedir. Çünkü bu ifadeleri tercih eden katılımcılar engellilere özel eğitim vermektedir. B grubundaki katılımcılardan K1, seçilen fotoğrafların ne amaçla seçildiği, danışmanlık alınıp alınmadığı konusunda sorular sormuş ve gördüğü üzerinden tanımlama yapmayacağını aşağıdaki cümlelerde açıkça ifade etmiştir:

K1: “Nedir o savaştan sonra mı? Görüntü kadar arka planı da önemli. Arkasında çalışma var mı rastlantısal olarak mı seçtiniz? Siz istediğiniz kadar görsellik deyin arkasını merak ediyorum? Savaş , mayın sonrası bir özürlü, matemi yansıtıyor, yoksunluğu yansıtıyor.”

K1: “Mutlulukla ilgili bir şey, kapalı kalmaktansa. Diğer özörlölere göre daha mutlu. Fiziksel özörlü. Sadece daha mutlu diyeceğim.”

Katılımcının bu hassasiyeti iş alanının yanı sıra sosyo-demografik yapı doğrultusunda anlam üretimi olarak değerlendirilmiştir.

A ve B grubunda, fotoğraftaki bireylerin hikayesini üretme, yan anlam üzerinde durma eğilimi gözlemlenmiştir. Hikaye üretimi eğitim seviyesi, dünya görüşü, gelir seviyesi ve engel durumuna göre farklılıklar göstermektedir. Katılımcıların ürettikleri hikayeler aşağıdaki tabloda belirtildiği gibidir:

Tablo 3.2 Katılımcıların Fotoğraf Üzerinden Hikaye-Yan Anlam Üretimi

KATILIMCI	GRUBU	HİKAYE-YAN ANLAM ÜRETİMLERİ
K5	A	Sanki kenetlenmişler birbirlerine. Yardım ediyor ya da alıyorlar.
K4	B	Kaza, savaşta kolunu kaybetmiş, kabullenememiş, üzgün.
K9	B	Kolu yok, ev hanımı, başarılı, mücadele ediyor, temizlik yapıyor.
K5	A	Kolu olmamasına rağmen hayatla bağlantılarını koparmamış, bir gayret var, özenmiş kendine demek ki bağlarını koparmamış, modern, üstü saçı düzgün.
K8	B	Saçını taramış, köy kadını mı? Kolu ermediği yere merdivenle çıkıyor.
K3	B	Çeşitli engel gruplarının bir araya geldiği bir toplantıya gidiyorlar.
K1	A	Engellilerle ilgili etkinliğe gidiyorlar. Görme engelliler öncü

Yukarıdaki yorumların daha çok “mücadele etme, hayatla bağını koparmama ve gayret” üzerinde yoğunlaşması katılımcıların yaşam pratikleri içinde benzer deneyimleri yaşadığını göstermektedir. Bu deneyimleri yaşamayan C grubunda böyle bir eğilimin olmaması Jensen’in (2005) “önceden edinilen bilgilerin yeni bilgilerin alınmasını yönlendirir” tespitini doğrulamaktadır.

3.2.1. Kavram Karmaşası

İkinci bölümde engellilik kelimesinin geçirdiği aşamalarda disiplinler arasındaki kavram karmaşasından söz edilmiştir. Medikal modele göre sakatlık ve özürlülük, sosyal modele göre engellilik kelimesi tercih edilmektedir. A grubu ile yapılan görüşmede çıkan tartışmadan bireyler arasında da benzer karmaşanın yaşandığı tespit edilmiştir. Bireylerden biri engelli (K1) diğerleri engelli yakınıdır (ulaşım ve zaman probleminden dolayı bu gruba katılmıştır):

Tablo: 3.3 Katılımcıların Engelli, Sakat, Özürlü Kavramları Üzerine Düşünceleri

KATILIMCI	ENGELLİ	SAKAT/ÖZÜRLÜ
K1		Bir de kafaların netleşmesini istiyorum. Engelli diyoruz özürlü diyoruz sakat diyoruz bu anlamda kafalar net değil halbuki bence sakat daha rafine daha sahici.
K7	Sakat çok aşağılayıcı kaba bir kelime ben onu kabul etmiyorum.	
K1		Sakat dediğin zaman akla hakikaten engelli insan geliyor. Daha sahici oluyor daha rafine devlet özürlü diyor toplum engelli diyor.
K7	Bir engellinin sakat diye kendi kendini aşağılaması çok saçma geliyor. Bana sakat denilmesini istiyorum saçma.”	
K9	Çocuğuma özürlü denmesindenense engelli demek o küçümsemiyor ama özürlü ister istemez bir psikolojik çöküntü oluyor çocuklarda.	

Bu tartışma sırasında K1 sakince düşüncesini ifade etmiştir, K7 gerildiği için izin isteyerek ortamdan uzaklaşmak istemiştir. Görüşmenin sonunda olduğu için grubun düzenini bozmamıştır. Diğer engelli bireylerin de “engelliliği” tercih ettiği ama tartışacak kadar gerilmediği gözlemlenmiştir.

3.2.2 Engellilik Tanımı

Katılımcılar eğitim seviyesi, yaşam pratikleri ve deneyimlerin etkin rol oynadığı birbirinden farklı engellilik tanımı yapmıştır. Eğitim seviyesi yüksek olan 8 katılımcı literatür tanımı yapmayı tercih etmiştir. Bu tanımın ardından bireysel engellilik tanımlarını da “daha çok engelli, kendini engelli görene denir”, “sevgisizlik asıl engeldir” cümleleriyle ekleme ihtiyacı duymuşlardır. Katılımcılardan sosyal model çerçevesinde engellilik tanımı yapanların genel

olarak B grubu üyelerinden olduğu, medikal model çerçevesinde yaklaşanlar ise genel olarak C grubu üyelerinden olduğu aşağıdaki tabloda gösterilmiştir :

Tablo 3.4 Katılımcıların Engellilik Tanımı

KATILIMCI	GRUBU	MEDİKAL MODEL	SOSYAL MODEL
K4	B		Engellileştirdiğimiz bireyler demeyi tercih ediyorum. Çok geride kalmalarının sebebi toplumun onları ikinci plana itmesi olarak düşünüyorum.
K5	B		Engellerini aşamayan her insanın engelli olduğunu düşünüyorum.
K9	C	Toplumda bedensel özörlöülere engelli deniyor	
K6	C	Eli, kolu bacağı olmayan.Tam çalışamayan	
K9	B		Acıyan gözlerle bakan engellidir. Hayata sınımsızı sarılan engelli olmaz.”
K1	C	Doğuştan veya sonradan herhangi geçirdiğı bir kazadan ya da değışik sebeplerden dolayı kişinin zihinsel ya da bedensel olarak vücudundaki eksikliklerin olması.	

Engellilik tanımını gelir seviyesi orta olan katılımcılardan K2 (c grubu), maddiyata dayandırırken sosyal hayatta cinsiyet açısından problem yaşayan K7 (a grubu) cinsiyetçi yaklaşımda bulunmuştur:

K7 (a grubu): “Benim bir tanıdığım var engelli şu an baş hekim sapasağlam manken gibi biriyle evlendi. O kadar kötü ki zıplaya zıplaya giden biri o fiziksel engeliyle sapasağlam manken gibi biriyle evlenmiş o şekilde yıllarca beraberliğini çok güzel bir şekilde sürdürdüler bende diyorum ki kafasında kişiliğı oturmuş bir insan her ortama girebilir herkesle her şeyi konuşabilir paylaşabilir çok güzel beyin olarak her türlü espri , her türlü

konuma geliyorsa , hakikaten insansa insanlığı da varsa engelli değildir. Benim engelli tanımım kişiliği oturmamış kendini aşmamış olan insan.”

Engelli bireyler ve yakınları yukarıdaki tanımlamaları yaparken kendilerinin hangi sınıfa girdiğini de ifade ederek kimliklerini inşa sürecine girmişlerdir. Buna göre bir çok birey kendini engelli görmemekte ve önüne engel koyan toplumu engelli olarak görmektedir. Sadece bir kişi kimliğini engellilik üzerine inşa etmiştir:

K1 (a grubu): “Ben kendimi engelli görmüyorum açık söyleyeyim hareket yok o ayrı bir şey o halin içindeyim ama kendimi engelli görmüyorum. Ama gözümün içine baka baka engelliliğimi gözümün içine soka soka toplumsal bir algı var. Sen engellisin, senin sınırın var sınırları aşamazsın dur durduğun yerde sosyal hayatın kısıtlıdır hayatın her alanında kısıtlısın. Ama bunu ben kabul etmiyorum ben onun sınırlarını aşabilecek düzeydeyim ama toplumsal algı çok kötü. Dolayısıyla kim engelli kim değil bence bu algıyı taşıyan toplum. Ben bu tarifi içindeyim ama o tarifi de aşabileceğim yeteneklere, azme, bilgiye beceriye akla sahibim. Tırnak içerisinde engelli onlar.”

K2 (a grubu): “Hayır kendimi engelli kabul etmiyorum, engel yapıyorlar.”

K5 (a grubu): “Ben görme engelliyim ve kendimi engelli olarak kabul ediyorum. Çünkü her anlamda diğer “ötekileştirmek istemiyorum” normal insanlara göre koşullarım eşit değil aynı şartlara sahip değiliz aynı şartlara sahip olsak belki şartlarımız eşit olduğunda bu engel durumu ortadan kalkabilecektir. Eşit şartlar olmadığında evet ben engelliyim her şeyi her istediğim zamanda istediğim düzeyde yapamıyorum. Bir kısıtlanma durumum söz konusu Bu nedenle kendimi engelli olarak kabul ediyorum.”

Yukarıdaki tanımlar engelli sosyologların öncülüğünde başlayan engelli hareketinin ortaya çıkardığı sosyal modelin izlerini taşımaktadır. K5’in yaklaşımdan medikal modelin etkisi gözlemlenmiştir.

Engelliler ve yakınları engeli olmayan insanlardan söz ederken toplantı boyunca “normal”, “sağlam” insan kelimelerini rahatlıkla kullanmışlardır. Bu kullanımların çoğunda ötekileştirmek düşüncesi olmadığı gibi kendilerini de aşağılamamaktadır. Alışılmış, kabul edilmiş bir kelime olarak tüketilmektedir.

Yalnızca K5 yukarıda “ötekileştirmek istemiyorum normal insanlar” cümlesini kurması üzerine “normal” tanımlaması talep edildi:

K5 (a grubu): “Sistemler belirli bir standarda göre hazırlanmış. Belli bir kiloya belli bir boya. Boyunuz 2 metreyse yatak bulamazsınız, pantolon bulamazsınız. 100 kiloyunuz otobüste yer sıkıntısı olur. Bence bu sistemlerin dışında kalmakla alakalı bir şey normalleşmek yada engellilik. Bizde farklıyız dolayısıyla sistemin dışında kalıyoruz. O zaman kısa boylularda sistemin dışında kalıyorlar. Otobüse tutunacaklar da uzunboylular için düşünülmüş. Sistemin bu şekilde normalleşmesi ...normallik kavramı sistemin dışında kalmakla alakalı bir şey. Sistemin dışında kalan normal değil. Bende mecburen sistemin dışında kalıyorum. Ben hızlı bir şekilde bilgisayar yazıyorum. Ben hızlı okuyamıyorum. Belli standartların dışında kalmakla alakalı birşey.”

K5’in normal tanımı medya, imaj kültürü yolu ile bedenin kontrolü bölümünde çizilen stereotipleri hatırlatmıştır. K5 kendisiyle barışık bir engelli birey olduğu için sistemin dışında kalmak ile ilgili bir mutsuzluğu görülmemiştir. Gruptan bir kişinin “benimle normal insanlarla konuştuğları gibi konuşuyorlar” cümlesinde sadece toplumun kendisi için çizdiği durumu kabullenme eğilimi gözlemlenmiştir. C grubu katılımcılarından birinin “onlarla normal bir insanmış gibi konuşuyorum” ifadesinde de bilinç altında anormal fikri olduğu bilgisini vermektedir.

C grubu katılımcılarının, bazı “ruhsal bozuklukların” engellilik kavramına girmesi konusunda bir fikri olmadığı tespit edilmiştir. Katılımcılardan K1, iş güvenliği eğitimi almasına rağmen böyle bir bilgisi olmadığını ifade ederken K4 yaşadığı ağır depresyon nedeniyle 2,5 ay hastanede yattığını ve hayatını nasıl engellediğini anlattığında grubun zihninde ruhsal bozukluk ile engellilik ilişkisinin oturduğu gözlemlenmiştir. Tedavi edilmiyorsa, başkalarına ya da kendine zarar veriyorsa bu kavram içine girmesi gerektiği konusunda fikir birliğine vardıkları bulgulanmıştır:

K5 (c grubu): “Şimdi ruhsal rahatsızlıklar deyince bunun hafifi de var, ağırı da var ve çok fazla ruhsal hastalık geçiren insanlar var, çok fazla anti depresan kullanan ilaçlar var, hafif kullanıyorlar belki.. Yaşam kalitesini etkiliyor. Ama engelli mi? Ağırlar engelli, evet.”

3.2.3. Sosyal Engelli

Katılımcılar engellilerin sosyal hayata katılımı konusunda ağırlıklı olarak siyasal anlam üretmiştir. Bu yaklaşım içinde olan bireylerin sosyo-demografik yapı gibi bir ayrıma gidilememektedir. Bu nedenle her kategoriden bireyin siyasal anlam üretimi yaptığı tespit edilmiştir.

K1 (a grubu): “Hiç bir şey engelliye uygun değil toplumda. Toplumun algısı uygun değil. Fiziksel şartlar uygun değil. Bürokratik yapı uygun değil. Bürokrat kafa uygun değil.”

K7 (b grubu): “Mümkün olduğu kadar engellilere yolları kaldırımları park bahçeleri tuvaletleri düzenlemeye çalışıyorlar. Siz herhalde bürodan hiç çıkmadığınız için pek bilmiyorsunuz herhalde. X belediyesi de güzel çalışıyor bu arada.”

K1 (a grubu): “Şimdi bir kaldırım yapılıyor o tekerlekli sandalyenin çıkması için uygun değil. Kaldırımlar dar oradan geçemiyorsunuz. Bir bakıyorsunuz kaldırımın tam orta yerine bir ağaç koyuyorlar normal insanda geçemiyor. Yapılan şeylerin insani duyarlılığı yok. İnsani duyarlılığı yasaların getirdiği zorunlulukla birleştirmesiniz bu ikisinin sentezini birleştirip yapmazsanız.”

Yukarıdaki tartışma uzayıp gitmektedir. K1 yapılanları gözardı etmediğini ama eksikliklerin çok olduğunu ifade eden bir muhalif okuma sürecindedir ve K5 de kendisi ile aynı fikirdedir. K5 kısa süreli siyasi hayatı olduğunu ifade etmiştir fakat siyasi görüşüne uygun olmasına rağmen muhalif okumasına engel olmadığı tespit edilmiştir. K7, son 10 yılda her şeyin yavaş yavaş değiştiğini, bunu gözardı etmemek gerektiğini ifade ederken K1’i “bürodan hiç çıkmamak” ifadesi ile itham etmiştir. Bu devletçi yaklaşıma a grubundan K2 ve 6, b grubundan K8 ve 9 katılmaktadır.

K4 (b grubu): “Mesela bedensel engelli biri için rampa yapılmış, ortasına elektrik direği dikmişler. Niye? Ya da o rampayı niye yaptın sen, yani en büyük engellerden biri bence bu, ya da merdiven. Adam adliye binasına girecek, giremiyor. Yani ne rampa var ne bir şey var, onun haricinde mesela

görme engelliler için karşıdan karşıya geçecek, hiçbir şekilde sesli ışık sistemi yok bizde. Hani belki birkaç noktada falan var, çok az yani.”

K1 (b grubu): “Herkes bir gün engelli olabilir böyle bir sosyo kültürel yapımız var. Adam sinirleniyor birini bıçaklıyor. Son olaylarda gaz bombasından 10 kişi görme engelli oldu. Trafik kazaları. Aslında siyasetçilerin hepsi engelli.”

K6 (b grubu): “Onların %90’ı engelli zaten.”

K1 geçmişteki büyük kapatılmaları, engellilerin tarihte geçtiği aşamaları bildiğini söyleyerek, şimdiki gelinen noktayı gözardı etmediğini de ifade etmiştir.

3.2.4. Engelli Algısı

Grup üyeleri genel olarak engellilerin sosyal hayata katılımında bireyin fiziksel şartlarının bir şekilde düzeltilebileceği (zihinsel engelliler için çok zor ifadesinin kullandılar) ama toplumun algısının daha büyük engel olduğu konusunda aynı düşünceyi paylaşmaktadır:

K5 (c grubu): “Kendimi onların yerine koyuyorum, empati kuruyorum. karşıdaki insanlar bana acıyarak baktığı zaman çok ağır olurdu, onun dışında bir engel olduğunu zannetmiyorum. Araba kullanabilen ile kullanamayan diye nasıl değişiyorsa bence herkesin yapamadığı şeyler var.”

K3 (c grubu): “Türkiye’de dışarıda çok engelli yok. Engeli ailenin kabullenme sürecinde oluyor. Kimisi çocuğundan utanıyor dışarı çıkarmıyor. Bu eğitim seviyesine ve psikolojiye bağlı bir şey. Dışarıda şartlar eskiye nazaran daha iyi. Zorluk olacağını düşünmüyorum.”

K4 (b grubu): “Tamamen toplumdan kaynaklı bence, insanlar engelli birini gördükleri zaman böyle öcü görmüş gibi baktıkları için, ben mesela şu örnekle karşılaştım, belediye otobüsünde engelli bir çocuk bindi, yanında annesi de var, oturdu. Yani iki koltuk yan yana boş. Yanında bir tane bayan oturuyor. Oturdular annesiyle beraber çocuk, kadın kalkıp gitti. Yani insanlar bu şekilde böyle hani öcü görmüş gibi davrandıkları sürece bu insanların hani sosyal bir faaliyette bulunmaları zaten çok zor yani. Ki okullarda bile mesela

bizim çocuklarımız dışlanıyorlar, ki kendi yaştlarının arasında yani. Bu böyle iken tabi ki çok zor.”

K2 (b grubu): “Aynı şey benim başıma gelse sonuçta farklı bir insan muamelesi gördükleri için gerçekten psikolojik olarak büyük bir çöküntü diye düşünüyorum yani en büyük problem o diye düşünüyorum.”

Yukarıdaki cümleler “engellilik kimliği ve etiketlenme” bölümünde Gabel’in engelli beden ve sosyal çevreyle iletişimine ilişkin tespiti ile örtüşmektedir:

“Engelli beden; sosyal çevreyle etkileşim içerisine girdiğinde “bedeni kimliği olmaya başlar: Bedenin ne yaptığı, bedeninin nasıl gözüktüğü, bedeninin ne söylediği, nasıl hissettiği, diğer insanların kişinin bedeni ile ilgili deneyimlerinin ne olduğu?” şeklinde gerçekleşmektedir (Gabel 1998 ve Peters 2000 den akt.Polat,2012),”

A grubu ile yapılan görüşme sonucunda etiketlenmiş bedenlere önyargılarla yaklaşılmasının bireyin birincil hakkı olan eğitim hayatında fırsat eşitliği yerine eşitsizliklerle ve ötekileştirmelerle karşılaştıkları tespit edilmiştir:

K2: “Annem Çengelköy’de 3 tane okul gezdi, müdürlerden hep aldığı cevap şuydu: Ben bu engelli çocuğu alırsam normal ailelere ne cevap veririm? O ailelerin çocuklarının psikolojisi bozulur demişler. Benim psikolojim bozuldu. Evde ders yaptığım defteri yırttım. Benim psikolojimi kim düzelterek? Bu zamana kadar geç kaldım ondan ötürü. 25 yaşında lise okuyorum.”

K 5: “Bundan yaklaşık olarak 15 yıl önce endüstri meslek lisesi sınavlarını kazandım İyi puan aldım gittim okula bilgisayar bölümünde okuyacağım. Her hafta ailemi çağırıyorlar okula. Ya sizin çocuk engelli okuyamaz burada alın bunu buradan götürün başka bir yerde okusun vs. annem tabi üzülüyor yaşadığı şeyler karşısında bir tane çocuğu var zaten onu hayata tutundurmaya çalışan bir kadın mücadele etmiş ne yapacak yani hocam nereye götüreceğim bu çocuk bu okulu kazanmış. Hiç destek olma taraftarı değiller

götürün nerde okursa okusun 1-2-3-5 artık annem tükendi sonra ben dedim ki hocam eğer izin verirseniz sizinle konuşmak istiyorum. Tabi dedi. Tamam dedim ben bu okulda okuyamayacaksam hangi okulda okuyacağımı belirleyin dedim milli eğitimden karar çıkartın dedim bu çocuk bu okulda okuyacak diye bende gidip o okulda okuyayım. Bana dedi ki sen dedi benim bu taşın altına elimi koy diyorsun sence ben elimi koyar mıyım dedi. Bende peki hocam siz o taşın altına hayatımı koyuyorsunuz ben hayatımı koyar mıyım dedim. Koymayacağım, ben bu okuldan gitmeyeceğim, mezun olamasam da bitiremesem de bu okulda okuma hakkım kaç yılsa mezun olamazsam başka bir okulda devam etmeye karar veririm. Ama siz karar veremezsiniz ben karar veririm. Ben istediğim için bu okulda okuyacağım ve başarılı olacağım. Sizde yardımcı olacaksınız. Yardım etmezseniz o sizin insanlığınız ile ilgili bir sıkıntıdır dedim ama lütfen artık bu konuyu burada kapatın velimi çağırıp ben suçluymuşum gibi problemliymişim gibi ben size bir saygısızlık mı yaptım okula mı gelmedim ne yaptım da sürekli her gün benim ailemi çağırıyorsunuz. Bir sorgulama içerisindesiniz dedim ben o okulda okudum, bitirdim mezun oldum. Sonra mezun olurken müdür bey dedi ki: Ben bu kızdan özür diliyorum ben bu kızı okula almadım dedi. Geçip karşıma bana o kadar ağır şeyler söyledi ki bugün ki gibi aklımda ve o tarihten itibaren benim hayata bakış açım değişti dedi. Bugün mezun oldu diplomayı aldı bende kendi açımdan ikinci diplomayı aldım dedi. Ama benim bu mücadeleyi vermem gerekiyordu.”

K5 toplumsal algıyı değiştirmek için engellilerin toplumun her ortamına girmesi gerektiğini, bunun için yaptıkları çalışmaları anlattı. Engellileri tiyatroya, adalara götürdüklerinden söz etti. İnsanların kabul etmesi için görmesi ve tanınması gerektiğini anlatırken en çok kullandığı kelime “mücadele” olmuştur. Ben ve o ötekileştirmesine gitmeden kendimizi ifade etmemiz gerekiyor düşüncesinde tüm katılımcılar hem fikirdir. Sadece K9(b grubu) kızına karşı acıyan bakışlardan dolayı komşularıyla ilişkisini kestiğini, sadece bir tane arkadaşı olduğunu ifade etmiştir. Bunun üzerine gruptaki tüm katılımcılar toplumun içine girmesi gerektiği konusunda aşağıdaki önerilerde bulunmuştur:

K9: “Toplumda hala o gözle bakıyorlar acıyan gözle bakanlar var garip garip bakanlar var. Mesela ben kızımın rahatsızlığından sonra ben 28 yıldır

oturduğum mahallede arkadaşlarımla merhabadan ileri gitmiyorum çünkü bana değişik bakıyorlar.”

K5: “Ama bunu insanlara kabullendirmeniz lazım her şekilde mesela ne efendim evinize davet edersiniz.”

K9: “O kültüre sahip olsalar o gözle bakmazlar.”

K5: “Eğer mahallenizde böyle birileri varsa aşmak gerekiyor. Çünkü insanlar öyle hepsi öyle insanlar kabul edecek.”

K7: “Şimdi 30 -35 sene önce engelliliğin ne olduğunu ben de bilmiyordum yolda dahi engelli görmemiştim o zamanki halimi düşünüyorum o zaman bana da ya onun beyninde engel var diyen olmuştur bence. Ben demek istiyorum ki biz demek istemiyorsak ha onların beyninde engel var, bize engelli diyorlar ama asıl kendileri engelli diyoruz beyinleri engelli diyoruz bunu aşmamız için bizim onlara bunu anlatmamız gerekiyor. Aslında onlar da bildikleri zaman onu aşıp bize ona göre davranacaklardır diye düşünüyorum.”

Bu öneriler odak grubun beklenen sonucu olan bireyin fikir değiştirme ihtimalinin gerçekleşmesine neden olmuştur.

3.2.5. Engelli Algısında Televizyon İçeriklerinin Rolü

Televizyon içeriklerinin engellilik algısına etkilerini araştırmak amacıyla katılımcılara gözlerini kapatmaları rica edildi ve gözlerinin önüne ilk gelen engelli türü soruldu. Verilen cevaplarda bireyin kendisinin yada çevresinin deneyimlediği engellilik türünün etkin olduğu tespit edildi:

K1 (a grubu): “Tekerlekli sandalye”

K9 (b grubu): “Skolyoz.”

K5 (a grubu): “Görme engelli.”

K1 (c grubu): “Zihinsel engelli.”

K5 (b grubu): “Zihinsel engelli.”

A ve B grubunun gözünün önüne kendinden daha kötü olan engelli grubunun geldiği gözlemlenmiştir. Bunun inanç ile ilişkin olduğu kullandıkları inanç ifade eden kelimelerden tespit edilmiştir:

“Çok şükür biz iyiyiz”, “bizden daha kötülerini var hiç değilse biz.....yapabiliyoruz”, “alemlerin rabbine hamd olsun”, “çok şükür bizim ekonomik problemimiz yok”

Katılımcıların en fazla ortak noktada bulunduğu engelli türü tekerlekli sandalyeli engelliler olmuştur. Kuramsal kısımda engelliliğin görsel temsilinin “tekerlekli sandalye” olduğu tespitini doğrulamaktadır. A ve B grubu televizyonda en çok fiziksel ve görme engellileri gördüklerini söylerken, bilinç altında ki tekerlekli sandalyenin nereden geldiğini de ifade etmektedirler. C grubunun ortak kararı zihinsel engelliler (down sendromlu, otistik vs.) olmuştur. Gerekçe olarak da toplumun bilinçlenmesi amaçlı yayınlar yapıldığı ifade edilmiştir. C grubunun diğer iki grupla verdiği cevaplarda farklılaştığı tespit edilmiştir.

Odak grup görüşmesinde Karasar’ın belirttiği fikri yönüyle öne çıkan bireylerin grubu yönlendirmesi dezavantajı bu görüşmede yaşanmıştır. Televizyonda görmedikleri engel grubu konusunda B grubu üyelerinden birinin işitme engeli üzerine yaptığı kararlı, ikna edici açıklamaları, aksini düşünen grup üyelerini dahi etkilemiştir.

3.2.6. Engelli Algısında Haberlerin Rolü

Grup üyeleri engelli bireyleri en çok haberlerde, az da olsa programlarda gördüklerini ifade etmişlerdir. Bu aşamadan itibaren araştırmanın hipotezini hatırlayarak bulgulara devam etmek araştırma açısından daha sağlıklı olacaktır:

Bu çalışmanın hipotezi seyircilerin engelliye bakışı, televizyonda sunulan haber temsilleri nedeniyle olumsuzdur. Alt Hipotezleri ise Tv haberlerini seyreden seyirciler, engellileri dramın bir parçası ya da kahraman olarak görmektedir. Tv seyircilerinin engelliye bakışları, medyadaki temsilden etkilenmektedir. Tv seyircilerinin gerçek yaşamda engelliye bakışı ile medyadaki engelli temsili arasında farklar bulunmaktadır. Tv seyircileri,

gerçek yaşamda engellilerle deneyimi nedeniyle medyadaki engelli temsilini eleştirel okumalarına yol açmaktadır.

Katılımcılara engellilerin haberde nasıl yer aldığı sorulmuştur genel olarak dram ve başarı haberlerinde yer aldığını tercihen başarılarının yansıtılması gerektiğini söylediler. Başarı haberi de olsa altında ajite edici müzikler kullanıldığı için insanların hep acıma duygusu ile seyrettiğini ifade etmişlerdir. C grubundan K1 dram ve başarı tespitine katılarak zaman zaman da yardımlaşma duygusunu tetiklemek amaçlı haberlerde yer aldığını belirtmiştir:

K3 (b grubu): “Haberlerde bir zihinsel engellinin durumu, yani yine acındırmaya yönelik. Şu aralar pek fazla yok. Mesela bağlanmış çocuk. Hep beynimde onlar kalmış yani. Bir çocuk, işte bir yere bağlamışlar. Birde bedensel engelliler mesela, buradan nasıl çıksın, işte nasıl yürüsün ya da üst geçitte durumlar falan, onlarla ilgili şeyler çıkıyor.”

K6 (b grubu): “Ya yardım için ya da işte yine yani zorlukları şey yani girişleri, yüksek şeyler, rampaların olmaması işte onun gibi şeyler daha çok görüyoruz.”

K3 (b grubu): “Genellikle acındırma, acınacak durumdaki insanlar olarak anlatılıyor, bir de başarmış insanlar olarak anlatılıyor. Yani o denge acınacaklar daha çok yoğun ama işte bu engeliyle başardı, bunu başardı şeklindeki haberler de var. Mesela yürüme engelli ya da kolu olmayan birinin resim yapması gibi ya da hani işte duymayan birinin dans etmesi, ritmi yerden alıp dans etmesi.”

K4 (b grubu): “Genellikle benim gördüğüm hep acındırma tarzı işte üç tane çocuğu var. Bir tanesi işte yatalak, bakamıyor falan. Yani hep bu tarz şeyler görüyorum ben de.”

K5 (b grubu): “Hani yaptıkları başarıları gösteriyorlardı. Ama yine altında yine bir acındırma duygusu vardı insanlara karşı.”

K5 (c grubu): “Ya başarı ya da böyle ajite ederek anlatıyorlar ama dramatik olayları. O kötü bir şey. Mucizeyi başarmışlar gibi, çok da sağlıklı değil aslında, normaller yani. Olmaları lazım.”

Tablo: 3.5 Televizyon Haberlerinde Engellilerin Yansıtılma Biçimleri

ENGELLİLERİN YANSITILMA BİÇİMLERİ	Kişi Sayısı
Dramın bir parçası	26
Kahraman	2

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi 26 katılımcı engellilerin televizyon haberlerinde dramın bir parçası olarak yer aldığını 2 katılımcı da kahraman olarak yer aldığını düşünmektedir. Katılımcıların bu cevapları hipotezin ilk maddesini doğrulamaktadır. Kuramsal kısımda Barnes “engellileri kahraman olarak göstermekten vazgeçin tüm bireyler kahraman olmak durumunda hisseder” önerisine bulunmuştur. A grubu katılımcılarından K5, başarının rol model olarak önemli olduğunu fakat sanki imkansız bir şeyi başarmış havası vermemek gerektiğini diğer ailelerin gözünde “evet ya bu insanlar bunu başarmış benim çocuğum ne kadar yapabilir?” diye sorun olabileceğini savunmaktadır. K1 de normal hayatın içinde bir restoranda gösterilen engelli temsilinin çok daha güzel olacağını ifade etmektedir. K1 ve K5’in bu düşünceleri Barnes’ı desteklemektedir. A ve B grubu katılımcıları çoğunluk olarak farklı nedenlerden dolayı başarı öykülerine ihtiyaç olduğunu ifade etmektedir.

K1 (a grubu): “Başarılı engelliler rol model olarak sunulmalı. Engelliler de içinde buldukları kendilerine baskı altında bulduğu baskı psikolojisini ancak biz de başarabiliriz düşüncesi olur. Dolayısıyla başarılı engellilerin tv de gösterilmesi çok daha güzel olur. Engelli aileleri için de bu çok çok önemli.”

K1 (b grubu): “Zihinsel engelli de olsa onların da mutluluğa ihtiyacı var, her ne kadar hani algılamadığını düşünsek de, yani bir şeyi başardıkları zaman onu görüyorsunuz, yüzünün işte ışıldadığını, işte onun ödüllendirildiği zaman mutluluğunu görüyorsunuz.”

K3 (b grubu): “Engelli aileler için biraz böyle şey oluyor, biz de yapabiliriz, bizim çocuğumuz da yapabilir, teşvik edici, bazen yılıyor aileler çocuğumuz, yani bundan bir şey olmaz ama onları gördüğü zaman belki benim çocuğum da yapabilir diye biraz daha sarılabiliyorlar.”

3.2.7. Birinci Haber'in Alımlaması

Katılımcıların genelinin haberi dikkatle ve empati kurarak seyrettiği gözlemlenmiştir. Haber sonrasında daha çok çözüm odaklı duygusal cümleler kurma eğilimleri empati kurdukları verisini kuvvetlendirmektedir. “Alımlama, haberler dünyasıyla günlük hayat arasında ilişki kuran belli bir yorumsal prosedüre dayanmaktadır (Jensen,1988).”

Hall egemen, müzakereli ve karşıt okuma biçimlerini tanımlarken genel olarak eğitim seviyesi yüksek bireylerin muhalif okuma yaptığı görüşünü savunmaktadır. (Güngör,2011:111) Bu çalışmanın katılımcılarında eğitim seviyesi orta düzeyde olanların haber metninin egemen kodlarına karşı muhalif okuma yaptığı aşağıdaki cümlelerinden tespit edilmiştir:

K2 (c grubu): “Bu devlete karşı yapılmış bir haber de olabilir. Yani hani ben özürlü tarafını geçtim şu an da, hani ya işte bak bizim devletimiz böyle bir devlet ki halkına böyle davranıyor diyerekten de, o evde yaşadıkları ne malum hani, belki o evde de yaşamıyorlar.”

K7 (a grubu): “Bu haberi izleyen açık söyleyeyim devlete bak nasıl bakmaz bunu. Bu haber kasıtlı yapılmış. Devlet şöyle devlet böyle, bakması lazım.”

K5 (a grubu): “Dramatize edilmiş. Normalde kanunda bir bakım ücreti var birde rehabilitasyon merkezinde bakılması var. Devlet zaten bu rehabilitasyon merkezlerinde bakımların ücretini karşılıyor. Engelli kişinin bakacak kimsesi yoksa devlet onu rehabilitasyon merkezine götürüyor ve bakım ücretini de karşılıyor.”

K9 (b grubu): “Türkiye’yi küçümseyecekler bu haberi seyredenler Bunu iyi bağlayabilirlerdi. Devlet bakmıyor diyecekler. Biz o kadar bilinçlendik ki bütün engelliler biliyor. Sosyal hizmetlerden belediyelerden ne alacağımızı bildiğimiz için o insanlarda aylık alıyorsa biliyordur.”

K6 (a grubu): “Bazı şeyleri gizlemişler öyle geldi bana iyi tarafını değil de kötü tarafını göstermişler.”

K4 (c grubu): “Devlete geldikten sonra devlet bence onlardan daha iyi durumda olan insanlara da yardım ediyor. Buna şahidim. Hasta veya yaşlı,

yemek pişiremeyen insanlara bile aş evlerinden yemek gönderiyor. Ki bunlara mı yardım etmeyecek veya bu insanların ailesi yok mudur? Devlet de bir şekilde tabi ki yardım ediyordur ama devletin gönderdiği erzağı kalkıp pişiremez. Parayla gidip alışveriş yapıp işini çeviremedikten sonra hiçbir anlamı yok. Devlet onu yapabilir ama bence aileleri de manevi olarak sahip çıkmalı.”

Aşağıdaki cümlelerde katılımcılardan eğitim seviyesi yüksek olanların, haber metninin egemen kodlarına uygun okuma yaptıkları tespit edilmiştir. Bu bize haberin kodlayıcısı ve kodaçımLAYıcısının anlam üretiminin simetrik olduğu bulgusunu vermiştir.

K1 (c grubu): “Şu an 70 milyonluk bir ülkede yaşıyoruz. Bu tarz gerçekten bu seviyede kendi hayatını bile idame ettiremeyecek kadar yani birilerinin yardımına muhtaç kaç insan var bilmiyorum. Ama gerçekten bir an evvel şu sosyal devlet dediğimiz kavram her ne ise, sivil toplum kuruluşları vasıtasıyla mı olacak bilmiyorum, ama bu ve benzeri gerçekten, yani hiç kimse bence böyle bir yaşamı hak etmiyor. Yani yaradılıştan bir takım şeylere sahip olmayabilir. Ama biz o zaman niye varız, devlet niye var? Bu kadar vergi nereye veriliyor? Niye veriliyor? Türkiye Cumhuriyeti anayasasında bu var zaten”

K1 (b grubu): “İster yardım amaçlı olsun ister haber amaçlı olsun buradaki benim en önem dediğim nokta bu ülkede birilerinin yardıma ihtiyacı olduğu yani. Devlet hangi görevini yapmıyor da bunlar ortaya çıkıyor.”

K5 (c grubu): “Keşke hani dediğim gibi bir sivil yardım kuruluşu falan bu tür insanlara daha ağırlık verseydi, bu tür insanlar daha rahat ulaşır. Bunlar ulaşamamıştır. Bir an kendimi, İsrail karşı tarafı da Filistin gibi hissettim yani, birazcık destek ile, ki hakları da, bunu alabilmeliler, yani bu bir yardım falan değil, devletin bunu yapması lazım.”

K1 (a grubu): “Bir yazardan okumuştum Türkiye'nin zencileri engellilerdir. Bir başka yazar Türkiye'deki engelliler tam bir facia içinde. Biz kendimizden yola çıkarak çabalıyoruz. Ben iyiyim sanıyorum ki herkes iyi. Şimdi ama şundan haberimiz yok. Bir facia yaşanıyor.”

K8 (c grubu): “Şimdi devlet bunların çocuklarına ulaşıyor, götürüyor yetiştirme yurduna. Sonra oradan birilerine evlatlık verebiliyor. Onların çocuklarını elinden alacağına, onlara bakacak insanlar, bak bu kadar işsiz insanımız var, o imkanlara da özürülere bakmak adına bir iş ortamı olsa, insanlar gitse onlara yardım etse, onların işte evleri kaloriferli olsaydı, hiç uğraşmasaydılar sobayla. Ondan sonra evlerine gidip birisi yemek yapsa, birisi gidip onların temizliklerini yapsa, onların çocuklarına baksa, o çocuklar herhalde özürülü değil, birileri aldığına göre özürülü değil. 10-15 yıl sonra veya 20 yıl sonra çocuklar kalkıp kendi annelerine, babalarına baksalar topluma kazandırılmış olurlar. Yani bence bunlar bu duruma terk edilmiş durumda, hem de devlet tarafından.”

Katılımcılardan eğitim seviyesi yüksek olan bireylerin haberin egemen kodlarına karşı çözüm odaklı müzakereli okuma yaptığı görülmüştür.

K3 (c grubu): “İlk etapta hani son zamanlarda yasalarda da düzenlemeler var engellilerle ilgili. Keşke diyorum, hani o insanlar bir yuva kurmuşlar, çocuklarıyla birlikte kendine yeterliliği sağlayabilecek beceri, imkanlara sahip olsaydı, desteklenseydi hani devlet ya da etrafındaki insanlar. Hani evlenmişler. Mesela evleri hayatlarını çocuklarıyla beraber rahat yürütebilecek düzenlemeye sahip olsa mesela çocuklarından haberdar olmamaları, hani nereye gittiklerini de belki bilmiyorlar, evlatlık verilmesi çok acı bence. Hani birlikte olabilseler. Mesela şartları daha iyi olsaydı böbrekleri de o şekilde rahatsız olmayacaktı muhtemelen. Yani toplum olarak da keşke herkes hani yardım etmiş olsaydı, oturup düşünselerdi... Engelli çocuklar, bilinse onların varlığı ve belli bir eğitime tabi tutulsa, işte en önemli şey kendilerine yeter hale gelmeleri.”

K7 (c grubu): “Ben her şeyi devletten bekleme taraftarı olan bir insan değilim. Bu toplumda çok ciddi sivil toplum kuruluşları var ve her şeyden evvel hani bir şeyleri başkasına yüklemek çok kolay. O neden yapmıyor, bu neden yapmıyor, devlet niye bakmıyor, ben vergi veriyorum şunu yapmıyor, bunları söylemek o kadar kolay ki. Hani bence herkes kendinden mesuldür ve verilecek evet bir hesap varsa hani devletin bize değil de bizim bütün topluma ya da yaratana verilecek bir hesabımız var diye düşünüyorum. Bunu görünce

neden devlet yapmıyor yerine, böyle bir yorum yerine ne yapabiliriz, yani çözümcül yaklaşmak. Avrupa'da yanlış olmasın ama bir kişi 18 stk'ya üye, yaklaşık. Ama ülkemizde 18 kişi bir stk'ya üye, düşünebiliyor musun aradaki farkı. Neden? Bizim hep karşıdan beklememiz. Şu neden yapmamış, bu neden yapmamış.”

Katılımcıların müzakereli yaklaşımı, çözüm arayışları haberin üretimi sürecine de eleştiri ve öneriyi beraberinde getirmiştir:

K4 (b grubu): “Bence eğer yardım amaçlı yapılacaksa bu haber, o zaman o insanlar hangi belediyeye bağlı olan ilçe vs. her neyse nerede oturuyorlarsa oranın belediye başkanı da alınır, gidilir, hani böyle bir durum var, gelin siz de gözünüzle görün, belediyeniz de yardım etsin, işte insanlar için de şöyle bir kampanya açalım, işte bize bir hesap numarası verin tarzı bir şeyler yapıp o şekilde haber yapılmalı, bence bunun hiçbir yardım amacı yok yani.

K3 (b grubu): “Mesela o aileyi kimse takip etti mi acaba? Bir şeye ulaşıldı mı? Hiç ondan haber yok. Sadece haber veriliyor, işte bizim haberimiz sonrasında şu şu oldu diye bir haber daha verilirse ya da işte şöyle bir yardım yapılabilir şeklinde bir yol gösterilirse bu insanlar nerede, o..haber programını kim arayacak da bulacak ya da o zaman amacına belki ulaşır.”

K5 (a grubu): “Bu haberi bu şekilde yapacağına arkadaş evet böyle bir engelli ailesi var. Tamam bunlar yaşandı sosyal hizmetlerle görüşüp bunu onlara kabul ettirseydi sonunda bu oldu artık rahat diye bir haber yapabilirdi. Sosyal hizmetlere alındılar artık rahat diye bir haber yapabilirdi. Bu haber umutsuzluğa sürüklüyor, olumsuzluğa sevk ediyor. Güzelleştirmek gerekiyor.”

K5'in “umutsuzluğa sürüklüyor, güzelleştirmek gerekiyor” cümlesinde üretilen haber içeriğinin seyreden bazı engelli bireylerin ruhsal çöküntüsüne, umutsuzluğuna sebep olduğu gözlemlenmiştir.

K1 (a grubu): “Yani ben her zaman engellilerin başarılı yanları ile medyada yer almasını isterim. Bunun dışında ajite eden onları inciten haberlerin ve yazıların olmasını istemiyorum. Çok üzülüyorum son derece üzülüyorum. Dilenen bir engelli görünce çok üzülüyorum bunun verilmemesi lazım bence haber etiğine de çok uymuyor bir engelli olarak beni çok üzüyor

yani.engelli olmamdan dolayı üzüldüyüm insani taraf hariç başarılı olmasını istiyorum. Haberlerde engelliler sosyal hayatın içinde olmasını istiyorum tecrit edilmesinler.”

Katılımcılardan birinin “bu engellileri neden evlendiriyorlar ki. Bir de çocukları olunca kim bakacak o kadar kişiye” tepkisinin sosyo-demografik yapısı ile bağlantılı olduğu düşünülmektedir.

3.2.8 İkinci Haberin Alımlaması

Bu haberde bir kişi hariç katılımcıların hepsinin haber metninin egemen kodlarına uygun okuma yaptığı tespit edilmiştir. Muhafif okuma yapan bireyin (c grubundan K8) eğitim ve gelir durumu orta düzeydedir. K8 haberin kurgu olduğunu düşünmektedir. Katılımcının bu yaklaşımına diğer bireylerin tepki verdiği gözlemlenmiştir:

K1 (c grubu): “Hiç öyle mizansen filan deme, bizi yaralama, hiçbiri mizansen değil, hepsi gerçek ve toplumda o anlamda bir farkındalık yok. İdari kesimde de bu anlamda bir bilinç yok. Hiç böyle yanlı bakmayın. Bu memlekette bu anlamda hani şehir, bölge planlamaları çok önemli konular. Değerli arkadaşlar, böyle bir kavram insanların literatüründe yok. Üst geçit tadilatıyla alakalı ben buradan engelli vatandaşlar için yapılmış olan şey, buradan kaldırıyorum ama bunun altında ne üretiyorum, bu kaygı var mı yok mu? Yok arkadaş.”

Haber metnini egemen kodlarla okuyan bireyler farklı sosyo-demografik yapıda bireylerdir. Haberin yalın olarak bilgi verdiği, herhangi bir ajitasyon içermediği konusunda bireyler hem fikirdir:

K5 (a grubu): “Bence bu güzel bir haber. Bu yetkilileri uyarıcı bir haber. Belki farkında değilsiniz bu ülkede engellilerde yaşıyor. Sizden birileri bunu gelip bozmuş bunu yine siz yapmak zorundasınız mesajı veriyor.”

K7 (b grubu): “Yerinde olmuş.”

K1(a grubu): “Maalesef hani dedik ya insani duyarlılıkla yasaların zorunluluğunu bir araya getirmek lazım. Bazen böyle göstermelik yapıyor kalıcı değil. Rampa yapıyorsunuz rampanın işini bitirecek merdiven

koyuyorsun. Bazı çalışmalar göstermelik yapıyor lütfen yaptık ama kaldıra da biliriz. Engellilere diyor ki yaptık ama 3 ay sonra kaldırabiliriz çok da önemli değilsiniz .”

K5 (b grubu): “Haber bence dikkat çekilmek için yapılmış, bunda hani acındırarak bir şey yok. Bunun hani kötü bir amaçlı olduğunu düşünmüyorum.”

Katılımcılardan bazıları egemen okuma kodunda okuma yaparken alımlamalarında iş alanları doğrultusunda anlam ürettiği tespit edilmiştir:

K1 (c grubu): “Tabiat varlıklarını koruma kanunu var, bununla alakalı tabiat varlıkları üst kurulu var. Bir yerde en ufak bir kaza yapılırsa, en ufak bir tarihi esere rastlansa bir anda duruyor, mahkeme vs. Yürütmeler durduruluyor. İnşaatlar duruyor. Bir dakika sen ne yapıyorsun burada, bu köprüyü kesemezsin. Oraya o tünel inşaatı yapılamaz ya, alternatif üretemedikten sonra. Bu köprünün ayağını başka bir yere taşıdıktan sonra. Bunu yapmadan bir defa bir heyetin buna olur vermemesi lazım. Yani toplumdaki özürlü insanların varlığının bir realite olarak kabullenilip de onlara da bu toplumdaki genel yaşantı düzeninde bunların ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde bir düzenlemenin yapılmasının gerekliliği kavramı şu an resmi zevat dahilinde olması gereken yeri bulabilmiş değil. Balsa bu adam bunu yapabilir mi ya? Bu belediye bu köprüyü kesebilir mi? Kesemez.”

K7 (c grubu): “Yani engelliye işte dediğimiz gibi baştan işte acıkmış, merhamet etmekmiş, onun ötesinde hani yine bir çözüm gerekirse en çok bu haberlerin yapılması gerek. Gerçekten o kadar çok sirkülasyonda yani, engellilerin sirkülasyonuna baktığım zaman yani bir yol düşünecek olursak gidişi mutlaka engellendiği yerler var, tretuar olsun, merdiven olsun. Bence en başa dönecek olursak en çok gerçekten engellendikleri noktalar şehir planlama açısından. Bu haber çok çok güzel bir haber. Olsun olmasın hiç açıkçası burası beni bağlamıyor. Bunların sık sık yapıyor olması belki insanların biraz daha bilinçlenmesi, kamunun biraz daha bilinçlenmesi, belediyelerin, devletin ya da şahıs adına bilinçlenme adına çok güzel bir haber olduğunu düşünüyorum.”

K6 (b grubu): “Ben o haberi dinleyince ben o şeyi kaldıranın kim olduğunu ve oraya hangi mantıkla bıraktığını ve onun aklından özürlü olduğunu düşünüyorum ilk başta, aklıma gelen o. Kesinlikle diyorum onu oradan kaldırıp da koymayan özürlü birisidir diye düşünüyorum.”

Katılımcılardan bazılarının egemen okuma yaparken siyasi görüşlerinden sıyrılmadığı grup içindeki bireyleri bu anlamda etkilemeye çalıştığı gözlemlenmiştir:

K1 (b grubu): “Deminki haberle çok bağlantılı, bu devlet otoritesinin belediye güçlerinin planlama yapamadığını, işte özürlü gruplar ortaya çıkmadı, bunlar nasıl işte toplum içinde hareket edecekler, nereden nereye geçecekler, hiçbir şeyin planlamasının olmadığını gösteriyor bana yani...Beyoğlu belediyesi çok çalıştığını iddia ediyor, bazı şeyleri planlasın diye düşündüm yani.”

K3 (b grubu): “Bir önceki haberden daha mantıklı bir haber. Yani amacına daha çok ulaşabilecek bir haber. Çünkü orada birbirleriyle..iki kişilik bir ailenin şeyi anlatılıyor ve kim ulaşacak ona? Ama burada belediyenin bir telaşlanma olayı olabilir. Yani orayı düzeltme falan.”

K1 (b grubu): “Ama yani öbür haberde de yönetsel bir suç var yani, o hani devletin bir problemi var, genel bir problem.”

K4 (b grubu): “Bu haberi izledikten sonra şimdi düşündüm, bizim belediyelerimiz, devlet yönetenler bu şekilde çalıştıkça bizden bir yol olmaz. Benim düşündüğüm şey bu oldu.”

Katılımcılardan birinin haberden yola çıkarak yaptığı alımlamada engellilik problemine dini anlamlar inşa ederek çözüm ürettiği gözlemlenmiştir:

K7 (c grubu): “Bunu biz ister görgü ister edep ister dinsel boyutta inancımız adı altında olsun Allah, Resulünü dahi uyarmıştır, abese suresi, inanılmaz bir suredir. Resulünü dahi bir tavır, aslında belki Peygamber Efendimizin niyet itibariyle belki o bile değildi ama anlık bir tavrına dahi Allah dur demiştir orada. Yani bu kadar hassas olmamız gerektiğini yaradan bize

zaten baştan söylemiştir. O yüzden bırakalım biz tavrı, daha hayatımızda onların önüne o kadar çok engel koyarken yani hani haberin nasıl olduğu meselesi değil, hayata nasıl uygulandığı meselemizdir ve onlar için hani hangi meslek benim mesleğim itibariyle ben hani şehir bölge planlama veya hani mimari boyutta belki bakabilirim ama hayır, aslında hepimiz bu konuda çok bilinçli olmamız gerekir.”

Katılımcılar söz konusu haber gibi medyadan bu anlamda beklentileri olduğunu ifade etmiştir:

K1 (c grubu): “Medyanın varlık sebebi bu aslında.”

K7 (c grubu): “Kesinlikle.”

K1 (c grubu): “Medya toplum adına denetleme görevi üstlenmesi lazım ve bir anda bunların yayılması lazım, kim yapıyorsa yanına kar kalmaması lazım.”

K5 (c grubu): “Baskı yapılması lazım medyayla.”

K3 (b grubu): “Sadece haber veriliyor, işte bizim haberimiz sonrasında şu şu oldu diye bir haber daha verilirse ya da işte şöyle bir yardım yapılabilir şeklinde bir yol gösterilirse.”

K1 (b grubu): “Sorumlu habercilik böyle bir şey yani.”

3.2.9 Üçüncü Haberin Alımlaması

Katılımcıların haberi büyük bir ilgi ve dikkatle seyrettiği görülmüştür. İki katılımcı haricinde farklı sosyo-demografik yapıdaki grup haber metnindeki egemen koda uygun okumalar yapmışlardır.

K6 (b grubu): “Kendini yetersiz hissetse zaten o şeye yapmaya teşebbüs etmez zaten yani. Zaten yetersiz olsa okuma bile okumazdı, yani kendini öyle bir şey hissetse.”

K3 (c grubu): “Yani bir öğretmen olabilmek için gereken eğitimi almışlar, sınavını geçmişse her insan, eşit diyoruz ya, o insanı zaten o mesleği edinme hakkı vardır bence.”

K4 (c grubu): “O dereceye gelene kadar madem öğretmenlik yapamayacaktı, bu tercihi yaptığında bu eğitime başlarken neredeymiş bu devlet. O zaman yasakla yani, o zaman olamaz, hani gözü görmeyen bir insan

öğretmenliğe alınmaz de, eğitime başlamadan önce bence alınmaması gerekiyordu.”

Haberde konu edilen siyasi karara karşı gruplar içinde üç tür yaklaşım olduğu tespit edilmiştir: Birincisi haberin ve kararın doğruluğunu sorgulamadan egemen koda uygun alımlayarak takdir edenler, ikincisi siyasi görüşüne rağmen habere temkinle yaklaşarak eleştirel okuma yapanlar, üçüncüsü siyasi düşüncesi nedeniyle haberde böyle bir içerik yokmuş gibi davrananlar:

K7 (c grubu): “Yani haber, güzel bir haber. Yansıtılış üslubu ve içerik olarak çok beğendim ben ve yani konusuna, ihtivasına gelirse başbakan sanırım, sanırım değil, başbakan görevden aldı, onu biliyoruz ve açıkça helal olsun diyorum. Çünkü şey, illa gözü gören öğretmenlerimiz de oldu, kulağı duyanlar da oldu. Yani hepsi zaten bu şekildeydi ama dünyadan bir haber maalesef hocalarımız da oldu.”

K5 (c grubu): “Sayın başbakanın ki gerçekten böyle mi bilmiyorum duyduysa yaptığına inanarak söylüyorum gerçekten engellilere bakış açısını yakından biliyorum evet bu ülkede siz engelliye sahip çıkmak isteyebilirsiniz o adam bütün koşullarına rağmen bunu aşip başardıysa diğer öğretmenler nasıl eğitimcilik görevini yapıyorsa görme engellinin bunu yapmasına engel değildir ve ben bunun arkasındayım devlet olarak da şahsım olarak da deyip onu benimseyen bir devlet büyüğü görüyorum. Buda önemli bir çok açıdan bakıldığında benim açımdan evet ya ben buraya gelebilirim artık yapabilirim birileri engel olsa bile etrafımda beni anlayacak insanlarda var diye düşünmeye başlayabilirim bu haber karşısında.”

K1 (c grubu): “Gerçekten sebebi bu ise yani sonuçta hani bardak dolar dolar da bir damla gerekir, o da bahanesi olur. Bu insanı gönderecektim gerçekten, bu da tuzu biberi oldu değilse sırf bu yüzden bir başbakanın yani benim milli eğitim bakanım böyle bir yaklaşım sergilediyse bu insan bu devletin milli eğitim bakanı olamaz kararlılığıyla böyle bir şey yaptıysa gerçekten ilginç bir şey olmuş. Çok da rastlamadığımız, çok alışkın olmadığımız Türkiye'deki engelli kavramına bu ülkenin en üst yöneticisinin bakış açısını ortaya koyması anlamında, ben bu insanın bu görevden çıkarırım

arkadaş, bu olay bu kadar hassas bir konudur, siyasi kısmı geçiyorum, onu bilemiyorum, ama dediğim gibi arka plandaki şeyi de bilmiyorum.”

K4 (b grubu): “Bedensel engelli öğretmen olmaz diyorsa eğer bir insan, ben de diyorum ki zihinsel engelli milli eğitim bakanı olmaz o zaman yani, bunu söyleyenin aklından zoru vardır yani herhalde.

K1 (b grubu): “Benim ilkokul öğretmenim kamburdu, ama bütün öğrencilerine her akşam nerede olduklarını bilirdi, hepsini dolaşır, yaramazlık yapanları işte böyle haylazlık yapanları alır evine götürürdü, bu kadar hareketli, bu kadar şey bir şey olamaz yani.”

K3 (b grubu): “Daha önceden şey vardı mesela, yüzünde bir lekesi olan birisi vesaire vesaire, onlar bile öğretmen olamıyordu, çocuklar ondan korkardı hep. Hala var mı o şey.”

Gelir ve eğitim seviyesi orta olan iki katılımcı haberin üretilme süreci ve içeriği ile ilgili muhalif kodlarda anlamlar üretmişlerdir.

K7 (c grubu): “Bence haber, siyasi bir haber. Çok muğlak ifadeler var, duymuş, şöyle demiş, böyle demiş. Yani onu, bence siyasi bir haber, ben öyle görüyorum... haberin ana teması özürlü öğretmenlerin başarısı ya da kabullerinden daha çok siyasi. O kadar önemli bir haber değil, kulaktan duyma şeylerle muğlak bir haber gibi geldi bana. Siyasi haber de kötü bir şey değildir. Ama ana tema o gibi geldi.”

K8 (c grubu): “Görev yeri yanlış bence. Yapabileceği iş vardır. Bir şey demiyorum. Yapsın, topluma kazandırılınsın ama şimdi o vatandaş mesela edebiyatta şimdi çocuğun şiiri nasıl yazdığını, noktalamayı nereye koyduğunu, ne yaptığını nereden biliyor? Görme özürlü diyorsun ama sağlıklı çocuklar var yanında, sınıfta sağlıklı öğrenciler var. Yani ben zannedersen görev yeri yanlış verilmiş. Ondan sonra milli eğitim bakanına o sorun nereden gitti, o şey, talep nereden gitti, bu işi yapabilir mi, yapamaz mı? Şey nereden gitti yani, şimdi.”

Bazı katılımcılar haberdeki kodları içinde yaşadığı engellilik sürecine, yaşam pratiklerine ve aynı zamanda haberdeki egemen koda uygun anlamlar üretmişlerdir.

K5 (a grubu): “Ben bu haberde iki farklı boyut var. Bir rol model boyutu evet bir görme engellinin eğitimle neleri başardığı gerçekten faydalı şeyler yaptığını gösteren bir haber. İkincisi de siz ne kadar ne yaparsanız yapın hayatın neresinde olursanız olun , ne kadar eğitilmiş olursanız olun engellisiniz her şeyi yapamazsınız.”

K1 (a grubu): “Görme engellinin öğretmen olması çok zor. Zannedirim bakanın hassasiyeti o. Zannediyorum sıkıntılar yaşanabilir önemli olan o kişinin öğretmenlik gibi zor bir mesleği yapabilme yeteneklerine sahip olması engelliler adına bence çok önemli bir kazanç. Çok güzel hakikaten rol model.”

Tablo: 3.6 Televizyon Metinlerinin İnşa Ediş Pozisyonları Karşılaştırması

TV METNİ İNŞA EDİŞ POZİSYONLARI	HALL'A GÖRE	BULGULARA GÖRE
Hegemonik/Egemen Okuma	Eğitim Seviyesi Düşük	Eğitim Seviyesi Yüksek
Müzakereci Okuma	Eğitim Seviyesi Orta ve Yüksek	Eğitim Seviyesi Orta ve Yüksek
Muhalif Okuma	Eğitim Seviyesi Orta ve Yüksek	Eğitim Seviyesi Orta ve Düşük

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi genel olarak araştırmanın bulguları Hall'un düşünceleri ile farklılık göstermektedir. Bu sonuç kodlayıcı ile kodaçımlayıcının (eğitim seviyesi yüksek bireylerin) anlam üretiminin simetrik olduğu bulgusunu vermektedir.

Söz konusu haberin içeriğindeki engelli bireyin görme engelli olması nedeniyle özelde A grubu genelde bütün grup bireyleri görme engellileri diğer engel gruplarıyla özelde fiziksel engelli grubu ile karşılaştırmışlardır. Görme engellilerin daha çalışkan, öncü, azimli olduğu konusunda diğer grup üyelerinin de aynı fikirde olduğu tespit edilmiştir:

K7 (b grubu): “Zaten görme engelliler bir çok alanda daha başarılılar bence destekleri daha fazla gibime geliyor. Alanları daha fazla diğer engelliler biraz daha geride kalmış durumda.”

K5 (a grubu): “Kendileri daha çok mücadele ediyor. Yani bir görme engelli kırk kere çukura düşüyor ama çıkıyor çukurdan. Onlarında karşılaştığı bir sürü sıkıntılar var. Ona rağmen hayata küsmüyorlar. Sürekli bir görme

engellilerle ortopedik engelliler arasında sürekli bir seferoğulları ile tellioğulları gibi mücadele var. Onların yaratılışından mıdır nedir müthiş bir dinamizmleri var.2-3 saat uyurlar çalışırlar. Çok çalışkandırlar.”

K1 (a grubu): “İki kat daha fazla çalışırlar.”

K6 (a grubu): “Mıknatıs gibiler hemen alıyorlar duyduklarını .yarım saat sonra senden daha çok biliyorlar.”

K5 (a grubu): “Görsel etkiler yok etraflarında doğal olarak beyinlerini o yönde çalıştırıyorlar.”

K8 (b grubu): “Bedensel engelliler görme engellilerden daha biraz tembelsi oluyorlar. Ama görme engelliler sen burada oku anında takır takır kafaya yerleştiriyorlar beyinlerini çok çalıştırıyorlar.”

K5 (a grubu): “İnanamazsınız benim görme engelli arkadaşlarım var karşılaşıyoruz son zamanlarda kilo almışsın galiba diyor. Sesimden hareketlerimden anlıyormuş yani.”

Bu araştırma sonunda katılımcıların engelliliğe bakışını etkileyen durumlar elde edilen bulgular doğrultusunda değerlendirildiğinde aşağıdaki tablo ortaya çıkmaktadır:

Tablo:3.7 Katılımcıların Engelliliğe Bakışını Etkileyen Durumlar

ETKİLENME ALANLARI	AÇIKLAMA
Yaşam Pratikleri	A ve B grubu yaşam pratikleri doğrultusunda okuma yapmıştır. C grubunun yaşam pratiğinde engellilik olmadığı için böyle bir yaklaşım görülmemiştir
Gelir Seviyesi	seviyesi düşük olanlar engelliliği maddiyata dayandırmıştır.
Meslek	B ve C grubu meslekleri doğrultusunda okuma yapmıştır. Çözüm arayışları da bu doğrultuda olmuştur.
Siyasi Görüş	A grubunda 4 kişi siyasi görüşünden sıyrılarak değerlendirme yaparken diğer 4 kişi siyasi görüşünden uzaklaşmamıştır. B grubundan 2 kişi siyasi okuma yapmıştır. C grubu siyasi görüşten etkilenmemiştir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Araştırma başlığımız televizyon haberlerinde sunulan engelli temsillerinin alımlamasıdır. Araştırmada yapılan üç ayrı odak grup görüşmesi ile elde edilen veriler Stuart Hall'un "kodlama-kodaçımleme" tekniği rehberliğinde değerlendirilmiştir. Alımlama araştırmaları, engellilik, medya ve bedene müdahale başlıklı kuramsal çalışmalarda edindiğimiz bilgiler ile odak grup görüşmelerinden edinilen bulguların örtüştüğü tespit edilmiştir. Katılımcıların engelliler ile ilgili görsel ve zihinsel dünyalarında televizyonun etkinliği gündelik yaşam pratiklerinde engelliliği deneyimlemeyen grupta daha ağır bastığı görülmüştür. Engellilik konusunda tecrübesi olmayan C grubunun cevap ve değerlendirmelerinde bu yönde bir eğilim bulgulanmıştır. Engelliliği deneyimlemeyen grupların ise televizyon kadar yaşadıkları hayat ve deneyimlerinin de etkin olduğu gözlemlenmiştir. A (engelli) ve B (engelli yakını) grubunun değerlendirmelerinde televizyonun etkisinin daha az olduğu dahası hipotezde sözünü ettiğimiz gibi deneyimlerinden dolayı engelli temsillerine eleştirel yaklaşımlarda bulunmuşlardır. Haberleri alımlamaları da bu doğrultuda gerçekleşmiştir. Grup üyelerinin sosyo-demografik yapısının alımlama da ikinci etken olduğu tespit edilmiştir.

Stuart Hall medya metinlerini okuma biçimlerinden muhalif okumayı eğitim seviyesi yüksek olanlardan beklediğini kuramsal bölümde görmüştük. Bu bilgi doğrultusunda yapılan incelemede odak grup üyelerinden eğitim seviyesi orta bireylerin muhalif okuma yaptığı, eğitim seviyesi yüksek olanların haberin egemen koduna uygun alımlama yaptığı görülmüştür. Bu bize haberin kodlayıcısı ile kodaçımleyicisinin anlam üretiminin simetrik olduğu bulgusunu vermiştir.

Araştırmanın hipotezlerinden biri olan engellilerin haberlerde temsil biçiminin dramın bir parçası ya da kahraman olarak verildiği hipotezi odak grup üyelerince de onaylanmıştır. Bireyler tercihen rol model olması bakımından başarı haberlerinin yer verilmesini istemektedir. Ancak asıl talepleri engelli bireylerin sosyal hayatın her yerinde görüldüğü haberlerde yer almaktır.

Medya ve imaj kültürünün insanlara sunduğu “normal” tanımından engelli bireylerin etkilendiği görülmüştür. Normal’in dışında kalmayı normalleştiren olduğu gibi bunun dışında kalmanın bireye getirdiği eksiklik duygusu bir katılımcının şu cümlesinde tespit edilmiştir: “Benimle normal insanlarla konuştukları gibi konuşuyorlar. Nasılsın, iyi misin diye soruyorlar...”. Diğer taraftan “ben engelli değilim. Evet vücudum çalışmıyor ama bunu aşacak yeteneklerim var” cümlesi sosyal bir söylem olsa da fiziksel eksiklik ya da sıra dışı durumu kapatma mücadelesinin yansıması olarak değerlendirilmektedir. Bunun dışında engelli ve yakınlarının tükettikleri kelimeler içinde “normal” ve “sağlam” kelimesinin sık kullanıldığı ve bununla her hangi bir ötekileştirme süreci yaşanmadığı gözlemlenmiştir.

Grup üyelerinin haberleri seyredirken haber metnindeki iletilerle baş edebildikleri gözlemlenmiştir. Bu süreçte özellikle eğitim seviyesi yüksek olanların (bir kişi hariç) siyasi görüşünü vs. geride bırakarak değerlendirme yapabildiği tespit edilmiştir. Eğitim seviyesi düşük ve orta olanların siyasi görüşlerinden sıyrılarak anlam üretmediği görülmüştür.

A ve B grubu üyelerinin engelliliğe sosyal model çerçevesinde yaklaştığı, C grubu üyelerinin medikal model çerçevesinde yaklaştığı bir diğer bulgudur.

Odak grubu görüşmesinin beklenen sonucu olan grup etkileşimi sonucu fikir değiştirme süreci yaşandığı gibi, bireylerin ortamı terk edecek kadar ısrarla fikrini savunma ve bireylere baskı yapma eğilimi de gözlemlenmiştir.

Bu çalışma sonucunda önerilerimiz şu şekildedir: Medyada engelli bireyin en doğru temsili, medya içeriklerini hazırlayan kadroda engelli bireylerin istihdam edilmesi ile mümkün olacaktır. Aciz ya da kahraman olarak temsil edilmeleri yerine sosyal hayatın her yerinde olan engelli temsillerine ihtiyaç vardır. Çünkü toplumun bir parçasıdır, öteki değildir. Engelli haberi yardım amaçlı yapılıyor ise çözüm odaklı habercilik anlayışıyla yapılmalıdır. Yardım amaçlı bir haberde televizyonun görsellik mecburiyeti dengede tutularak, ihtiyacı olan insan incitilmeden çözüm önerisi ile birlikte sunulduğu bir habercilik anlayışı engellilik kültürünün üst düzeye çıkmasında

etkili olacaktır. Bu çalışma saha araştırması bazında sınırlıdır. Daha geniş gruplar üzerinde yapıldığı takdirde daha farklı bulgulara ulaşılabacaktır.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

- Alemdar, K. , Erdoğan, İ. (2005). *Öteki Kuram*. 2.Baskı. Ankara: Erk Yayınevi
- Burcu,E. (2007). Türkiye’de Özürlü Birey Olma:Temel Sosyolojik Özellikleri ve Sorunları Üzerine Bir Araştırma.Ankara: Hacettepe Üniversitesi
- Canatan, K. (2011).*Beden Sosyolojisi*.İstanbul:Açılım Kitap.
- Çabuklu,Y.(2006).*Bedenin Farklı Halleri*.1.baskı.İstanbul: Kanat Kitap.
- Çelenk, S. (2005). *Televizyon, Temsil, Kültür*. 1.Baskı. Ankara: Ütopya Yayınevi
- Devran, Y. (2010). *Haber,Söylem,İdeoloji*. 1.Baskı. İstanbul:Başlık Yayın Grubu
- Eco, U. (1991). *Alımlama Göstergelimi*. Rıfat, S. (çev). İstanbul: Düzlem Yayınevi
- Eco, U. (1992). Açık Yapıt. Şahin, Y. (çev.). İstanbul: Kabalcı Yayınevi
- Foucault,M.(2001). *Büyük Kapatılma*. 3.Basım. İstanbul: Ayrıntı Yayınevi.
- Foucault,M.(1992). *Hapishanenin Doğuşu*. M.A.Kılıçbay (çev.),İstanbul:İmge Kitapevi.
- Foucault, M.(1995). *Deliliğin Tarihi*. M.A.Kılıçbay (çev.). 2.Baskı. İstanbul: İmge Kitapevi.
- Giddens, A.(2008). *Sosyoloji*. Güzel, C (hazırlayan). İstanbul:Kırmızı Yayınları
- Güngör, N. (2011). *İletişim Kuramlar, Yaklaşımlar*. 1.Baskı. Ankara: Siyasal Yayınevi
- Hall, S.(1993). Kodlama-Kodaçımama. *Medya ve İzleyici Bitmeyen Tartışma*.Yavuz,Ş.(drl.). Yavuz,Y. (çev.). Ankara: Vadi Yayınları
- Hoijer,B. (1990). İzleyicilerin Tv Programlarını Alımlayışı Kuramsal Metodolojik Değerlendirmeler. *Medya ve İzleyici Bitmeyen Tartışma*. Yavuz, Ş. (drl.çev). Ankara: Vadi Yayınları
- Işık,E. (1998). *Beden ve Toplum Kuramı*. 1. Basım. İstanbul:Bağlam Yayıncılık.
- İnal, A. (2010). Anlatı Yapıları ve Televizyonun Anlatısal Potansiyeli Üzerine Bir Tartışma. Durna, T. (ed.). *Medyadan Söylemler* içinde. İstanbul: Libra Yayınevi
- Jensen,K.B. (1988). Sosyal Kaynaklar Olarak Haberler:Danimarka Televizyon Haberleri Hakkında Nitel Ampirik Bir Çalışma. *Medya ve İzleyici Bitmeyen Tartışma*. Yavuz, Ş. (drl.çev). Ankara: Vadi Yayınları

- Jensen, K. B, Rosengren, K.E. (1990). İzleyicinin Peşindeki Beş Gelenek. *Medya ve İzleyici Bitmeyen Tartışma*. Yavuz, Ş. (drl.çev). Ankara: Vadi Yayınları
- Karasar, N. (2007). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. 17. Baskı. Ankara: 2007
- Kur'an. Tin Suresi
- Kuş, E. (2003). *Nicel ve Nitel Araştırma Teknikleri*. Ankara: Anı Yayıncılık
- Morley, D. (1993). Etkin İzleyici Kuramı Sarkaçlar ve Tuzaklar. *Medya ve İzleyici Bitmeyen Tartışma*. Yavuz, Ş. (drl.çev). Ankara: Vadi Yayınları
- Morley, D, Robins, K. (2001). *Kimlik Mekanları*. 2. Basım. İstanbul: Ayrıntı Yayınevi
- Naskali, E. , Koç, A. (2009). *Beden Kitabı*. 1. Baskı. İstanbul: Kitapevi Yayınevi
- Okumuş, E. (2011). Bedene Müdahalenin Sosyolojisi. Canatan, K. (ed.). *Beden Sosyolojisi* içinde. İstanbul: Açılım Kitap
- Takımcı, D, Sebik, Ş. (2010). Sinemada Beden İktidar ve İdeoloji: 1990 Sonrası Türk Sinemasında Beden Temsili. Takımcı, D. (Ed.). *Medya Temsilleri* içinde. 1. Basım. Ankara: Nobel Kitapevi.
- Takımcı, D. (2010). *Medya Temsilleri*. 1. Basım. Ankara: Nobel Kitapevi
- Yaylagül, L. (2010). *Kitle İletişim Kuramları Egemen ve Eleştirel Yaklaşımlar*. 3. Basım. Ankara: Dipnot Yayınevi
- Yıldırım, A. , Şimşek, H. (2000). Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri. 2. Baskı. Ankara: Seçkin Yayınevi
- Aktay, Y. (2012). İktidarın Nesnesi Olarak Beden ve Kimlik Politikaları, 3. *Sosyoloji Kongresi*. Eskişehir.

BİLDİRİ VE MAKALELER

- Arıkan, Ç. (2002). Sosyal Model Çerçevesinde Özürlülüğe Yaklaşım. *Ufku Ötesi Bilim Dergisi*. <http://www.sosyalhizmetuzmani.org/sosyalmodelozurlu.htm> 31 Ekim 2012.
- Aslan, M ve Şeker S. Engellilere Yönelik Toplumsal Algı ve Dışlanmışlık. *Sosyal Haklar Uluslararası Sempozyumu*. 25 Aralık 2012.
- Aydın, O. (2007). Alımlama Araştırmaları ve Kültürel Çalışmalar Geleneğinin Katkısı. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 119-131.
- Barnes, C. (1992). *Disabling Imagery and The Media*. The British Council Of Organisation of disabled people. Ryburn Publishing,

- Burcu, E. (2011). Türkiye’de Engelli Bireylere İlişkin Kültürel Tanımlamalar: Ankara Örneği. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 28. Sayı:1.
- Burcu, E. (2006). Özürlülük Kimliği ve Etiketlenmenin Kişisel ve Sosyal Söylemleri.*Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*.61-83.
- Demez, G. (2009). Sınıfsal ve Bireysel Kimlik Oluşumunda Beden Sorunu:Habitus. *Toplumbilim Dergisi*. 24.
- Demirtaş, H. A. (2003). Sosyal Kimlik Kuramı Temel Kavram ve Varsayımlar. *İletişim Araştırmaları*. 123-144
- Doğanyığıt, S. Medya İzleyici Çalışmaları’nda Kültürel Çalışmalar ve Stuart Hall’un Katkısı.*İletişim Kuramları Bitirme Projesi*. Galatasaray Üniversitesi İletişim Fakültesi.10 Nisan 2013
- Livingstone, S. (2003). The Changing Nature of Audiences: From The Mass Audience to the Interactive Media User. <http://eprints.lse.ac.uk> 21 Mayıs 2013.
- Livingstone, S. (1998). İzleyici ve Yorumlar. Varol, F. (çev.) *Marmara Üniversitesi İletişim Dergisi*.2012.Sayın.19. 125-148. 15 Nisan 2013.
- Matelski J. Marilyn (2000). TV Haberciliğinde Etik, çev., Bahar Öcalan Düzgören. İkinci Baskı. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları’ndan Vural,K.İ.(2006). Televizyon Haberciliğinde Görüntü Kullanımına İlişkin Etik Sorunlar: 15 Kasım 2003 Sinagog, 20 Kasım 2003 HSBC Bankası ve İngiliz Konsolosluğu’na Yönelik Terör Eylemlerine İlişkin Görüntülerin Etik Açısından Değerlendirilmesi, *Küresel İletişim Dergisi*, 2.
- Nazlı, A. (2009). Sosyolojik Bakışın Eşiğindeki Beden. *Toplumbilim Dergisi*. 24.
- Odabaş, S. (2008). Güzelliğin On Para Etmez Şu Estetik Cerrahlar Olmasa: Medyada Beden Politikalarının Temsili. Mersin Üniv. Fen-Edebiyat Fak. *Kültür ve İletişim Dergisi*.53-72
- Okumuş, E. (2009). Bedene Müdahalenin Sosyolojisi. *Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi*. 2.
- OZIDA. (2010). Özürlülüğe Dayalı Ayrımcılığın Ölçülmesi ve Araştırılması. *Rapor*.Ankara Yorum Basın-Yayın.
- Özçalık, S. *Ötekileşme ve İşlevleri*. Hacettepe Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü
- Polat, Ç. S (2009). Engelliliğin Atasözlerine Yansımalarının Sosyolojik Analizi. *Kahire Üniversitesi Uluslararası Türkiye-Mısır-Afrika İlişkileri Sempozyumu ve Güzel Sanatlar Sergisi*. 2 Aralık 2012.
- Şeker, T.(2009). 5N 1K Haber Programının Alımlama Analizi. *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Selçuk İletişim Dergisi*. 105-117.

Şeker, T. Tiryaki, S. Savaş Fotoğrafçısı Filminin Alımlama Analizi. 01 Ocak 2013

Timurturkan, Meral. (2008). Felsefi Bedenden Sosyolojik Bedene. *Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar*.

TEZLER

Çınarlı, S. (2008). Kamu Hizmetinin Yürütülmesinde Engelli Hakları. *Doktora Tezi*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, SBE. Kamu Hukuku Programı.

Erdem, H. E. (2007). Ankara'da İç Ve Dış Mekan Tasarımlarında Tekerlekli Sandalye Kullanıcılarının Yaşam Analizi. *Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: Gazi Ün. FBE.

Eren, G. (2007). Reklamlarda Tüketim Kültürü Değerlerine Göre Bedeni Düzenleyen Söylemler. *Yüksek Lisans Tezi*. Ankara Üniversitesi SBE. Halkla İlişkileri Anabilim Dalı

Kilimcioğlu, Güler, E. (2005). Tıbbi Ortamların Ve İlişkilerin Engelli Kişilere Uygunluğunun Etik Yönden Değerlendirilmesi, *Doktora Tezi*. Adana: Çukurova Ün. SBE, Deontoloji Ve Tıp Tarihi Ana Bilim Dalı

Koçak, A. (2001). Televizyon İzleyici Davranışları Televizyon İzleyicilerinin Tercihleri ve Doyumları Üzerine Teorik ve Uygulamalı Bir Çalışma. *Doktora Tezi*. Konya: Selçuk Üniversitesi SBE Halkla İlişkiler ve Tanıtım Ana Bilim Dalı Araştırma Yöntemleri Bilim Dalı.

Kökkaya, Z. (2006). Avrupa Birliği Yolunda Türkiye'de Özürlü İnsanların Ekonomik Ve Sosyal Hakları. *Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi. SBE. İnsan Hakları Hukuku

Polat, Ç. S. (2011). Engelli Bireylere İlişkin Kültürel Tanımlamaların Başka Dilde Aşk Filmi Üzerinden İncelenmesi. *Yüksek Lisans Tezi*. Ankara:Hacettepe Üniversitesi SBE.

RTÜK. (2005). Televizyon Yayınları ve Özürlülük Anketi. *Özürlülük Araştırmaları Raporu*.

Saraç, Y. (2011). Televizyon Haberlerinde İnsan Onuru Ve Temel İnsan Haklarına Saygı. *Uzmanlık Tezi*, Ankara: RTÜK.

İNTERNET

Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi.

www.ozida.gov.tr/.../BM_ENGELLIHAKLARISOZLESMESI.pdf 25 Nisan 2012.

Engellileri Ötekileştirmeden Birlikte Yaşamak.
<http://www.engellininsayfasi.com/kose-yazilari/engellileri-otekilestirmeden-birlikte-yasamak/msg805510964/#msg805510964> 3 Kasım 2012

Ergün, M. Ayrımcılık ve Özürlüler. *OZİ Özveri Dergisi*.<http://www.ozida.gov.tr/ozveri/ov3/ov3ayrimveozurlu.htm>. 15 Ocak 2013.

ÖzürlülerŞurası, <http://www.ozurluveyasli.gov.tr> 03.05.2012.

<http://www.sinematurk.com/film>. 25 Mayıs 2012.

Social Barriers & Ethical Issues.

<http://www.disabilityplanet.co.uk/social-barriers-and-ethical-issues.html>. 20 Şubat 2013.

Super Heroes & The Tragic.

<http://www.disabilityplanet.co.uk/super-heroes-and-the-tragic.html>. 20 Şubat 2013.

RTÜK. (2007).Türkiye’de Özürlülerin Televizyon izleme ve Dinleme Eğilimleri.*Rapor*.<http://www.ozurluveyasli.gov.tr/tr/html/306/Ozurlulerin+Televizyon+Izleme+Dinleme+Egilimleri+Arastirmasi>. 21.05.2012.

Panol, Zenaida Sarabia- McBride Michael. (Çeviren: Betül Yalçın) Basılı yayınlarda özürlülük imajı: tutumun etkileri hakkında inceleme. <http://www.ozida.gov.tr/ozveri/ov1/ov1makozimaji.htm> 17 Nisan 2012.

EKLER

Ek-1. Odak Grup Görüşmesi Bilgi Formu

ODAK GRUP GÖRÜŞMESİ BİLGİ FORMU

KATILIMCININ ADI SOYADI :

KATILIMCININ YAŞI :

KATILIMCININ MESLEĞİ :

Günde kaç saat televizyon seyrediyorsunuz?

En çok ne tarz programlar seyrediyorsunuz? (Haber,dizi, program vs.)?

Ek-2. Odak Grup Görüşmesi Soruları

ODAK GRUBUN ENGELLİYE BAKIŞ AÇISINI GÖZLEMLEYEBİLECEĞİMİZ SORULAR

1. Katılımcılara engelli fotoğrafı gösterilerek: Bu fotoğraftaki şahsı nasıl tanımlarsınız?
2. Kime engelli denir?
3. Ailenizde engelli birey var mı?
4. Yakın çevre veya iş ortamınızda engelli birey var mı?
5. Sizce ruhsal rahatsızlıklar taşıyan insanlar engelli olarak değerlendirilebilir mi?
6. Size göre engelli bir bireyin sosyal hayatını nasıl değerlendiriyorsunuz veya engelli bir bireyin nasıl bir yaşantısı olur?
7. Engelli birini görünce ne hissediyorsunuz?
8. Sizce engeli bireyin günlük hayatta en büyük sorun yada sorunları nelerdir?

TELEVİZYONUN ODAK GRUBUN ENGELLİ BİREYE BAKIŞ AÇISINI NE KADAR ETKİLEDİĞİNİ GÖZLEMLEYECEBİLECEĞİMİZ SORULAR

1. Gözünüzü kapatın. Gözünüzün önüne gelen engelli bireyin engeli nedir?
2. Televizyon’da en çok hangi engelli grubunu görüyorsunuz ?
3. Televizyonda en çok hangi engelli grubunu görmüyorsunuz?
4. Nerede görüyorsunuz? (Program, haber, dizi, reklam, film)
5. Televizyon haberlerinde engelli bireyler nasıl yer alıyor?

ODAK GRUBUN İÇİNDE BULUNDUĞU DİĞER FAKTÖRLERİN (Kişisel çevre, engelli deneyimi, yaşı, mesleği) ENGELLİ BİREYE BAKIŞINI ETKİLEYEN FAKTÖRLERİ GÖRECEĞİMİZ SORULAR

Burada odak gruplara tercihe göre 3 ayrı haber izletilecek (dram ve engelli istihdamını içeren).

Bu haberleri seyrettirdikten sonra:

Bu haber hakkında ne düşünüyorsunuz sorusu yöneltilecektir.

Son olarak da:

Tv haberleri engellileri, engellilerin sorunlarını doğru, gerçekçi bir biçimde yansıtıyor mu? Sorusu yöneltilecektir.

Ek-3. Odak Gruba Gösterilen Fotoğraflar-1

İnternet:

<http://hakan-ozeleitim.blogspot.com/2011/05/turkiye-futbol-federasyonu-futbol.html>

Erişim Tarih: 8.04.2013

Ek-4. Odak Gruba Gösterilen Fotoğraflar-2

İnternet:

<http://www.arsivfotoritim.com/yazi/engelsiz-yasam-projesi-erdal-kinaci-sule-tuzul/>

Erişim Tarih: 8.04.2013

Ek-5. Odak Gruba Gösterilen Fotoğraflar-3

İnternet:

<http://www.dunyabizim.com/index.php?aType=haber&ArticleID=4715>

Erişim Tarih: 8.04.2013

Ek-6. TNS Aralık-Ocak-Şubat Ayı Ana Haber Reyting Ortalaması

Kanal	Rtg%	Share%
Kanal D	4.49	12.62
Fox	3.70	10.83
Star	3.08	9.00
Show	3.04	8.54
Samanyolu	2.07	6.49
Kanal 7	1.56	4.75
TRT1	1.29	3.67

Aralık-Ocak-Şubat Ana Haber Reyting Ortalamaları

Kaynak: TNS Araştırma şirketi

Ek-7. Birinci Haber'in Deşifresi

FOX TV

3.02.2013

SPIKER METNİ

Engelli karı koca tüm imkansızlıklara rağmen mutluydu. Önce çocukları alındı evlatlık verildi. Elif Sürer'in böbrekleri iflas etti.Hastaneden taburcu edilecek hayatta kalabilmesi için çok iyi bakılması gerekirken onu bekleyen soğuk ve rutubetli bir ev.

Hastanede yatan Elif, eşi yeninde elini tutmakta ve şu sözleri söylemektedir: Hani üzülmecektin? Söz vermiştin. Hani ağlamayacaktın?

ALT BANT: ENGELLİ ÇİFTİN YÜREK BURKAN DRAMI

Elif (kekeleyerek): Sıcak bir yuvam olsun başka birşey istemiyorum

PERFORE: Böbreği iflas etti, çocukları evlatlık verildi. Onun desteği ile yaşayan kocası perişan kaldı. Elif Sürer daha 28 yaşında. Ama hayatla mücadelesi asırlık yük gibi omuzlarında.

ELİF: Yatağa düştüm ne yapacağımı şaşırdım ben

EŞİ: Valla mutlu bir yuva kurmuştuk, geçinip gidiyorduk.

PERFORE: İkisi de engelliydi.Birbirlerinin eli kolu oldular. Engelli maaşı ile geçinip gidiyorlardı. Sosyal hizmetler iki oğullarını yuvaya aldı, evlatları iyi bakılıyordu. İstedikleri zaman da görebiliyorlardı. 3 yıl önce bir yazı geldi evlatlık edildi diye. Kara günler o an başladı

EŞİ: (Ağlayarak) kendim günden güne eriyorum , o eriyor bende eriyorum. Çaresizlik içindeyiz

PERFORE: Evlat hasretine bir de hastalık eklendi. Elif'in bir böbreği iflas etti. Diğeri onu hayatta zor tutuyor. 20 gündür hastanede şimdi taburcu olacak.

EŞİ: Sen bana nasıl sahip çıktıysan, ben de sana sahip çıkacağım. Üzülme sen.

PERFORE: Eşi elini bırakmıyor fakat o da çaresiz. Elif'in iyi bakılması, sıcak bir evde yaşaması lazım ama Sürer ailesinin evi harabeden farksız.

EŞİ: Tavan çöktü çökecek üzerimize ablam görüyorsunuz yani. Çaput tıkanmış şu aralara. Alttan soğuk geliyor. Hastan taburcu, hastanı al gel. Buraya bakıyorum, buraya gelse ölüme gelecek.

PERFORE: Ev rutubetli, sokaktan soğuk. Duvarlar, tavan evin heryeri eliften daha hasta.

EŞİ (ağlayarak) Sen hastanı getir buraya sağlığına kavuşur dersen getireyim. Kavuşur mu yani sağlığına?

PERFORE: Sobayı eskiden Elif yakıyordu Şimdi o da yakacak durumda değil. Abdulkadir Sürer onun desteği olmadan hiçbirsey yapamıyor. Eli kolu bağlı ailesi için bir çıkış arıyor. Uzanacak bir yardım eli bekliyor

EŞİ: Sen bana nasıl sahip çıktıysan, ben de sana sahip çıkacağım. Üzölme sen.

Ek-8. İkinci Haber'in Deşifresi

KANAL D

11.02.2013

SPIKER METNİ: İstanbul Beyoğlu'ndaki Piyale Paşa bulvarında bulunan engelli üst geçidi engellilere geçit vermiyor. Çünkü engelli rampasının sonu merdivenlerle bitiyor

TEKERLEKLİ SANDALYELİ VATANDAŞ: Karşıya geçeceğimiz için engelli yolu yoktur geçemiyoruz onun için mecburen geri dönmek zorunda kalıyoruz

VATANDAŞ: Benim kendimde var 31 yaşında kızım engelli. Burdan çıkarıyorum , burdan indiremiyorum.

MUHABİR: 5 yıldır yok mu

VATANDAŞ: 5 Yıldır yok öbür tarafta var bu uçta yok

PERFORE: Hayati Çelik engelli. İstanbulda yaşıyor tekerlekli sandalye kullanıyor. En çokda piyale paşada yolun karşısına geçmek istediğinde zorlanıyor

VATANDAŞ: Orayı kaldırdılar bura bitti. Nasıl incek bu vatandaş? Gösterin hadi indirin nasıl indirecekseniz

PERFORE: üst geçit yapıldığında herşey normaldi. Engelliler de düşünülmüş her iki tarafı rampa olarak düzenlenmişti. Ama 5 yıl önce piyalepaşa- kağıthane tüneli yapınca üstgeçitin bir tarafındaki rampa kesildi yerine merdiven yapıldı.

MUHABİR STAND UP: Aslında üstgeçidin her iki ayağında da engelli rampası vardı. Ancak yan yol yapınca bulunduğumuz yere sadece merdiven konuldu.Engellir rampası konulmadı.

VATANDAŞ: Engelliyi kaldırdılar işte bu köprü geçti burdan

PERFORE:Üst geçidi kullanmak zorunda olan engelliler tam 5 yıldır dert anlatıyorlar. Ama kimseye dinletemiyorlar.

VATANDAŞ (ENGELLİ YAKINI) her gün dışarı çıktığımızda bu problemi yaşıyoruz. Bize yardımcı olurlarsa çok çok memnun oluruz

PERFORE: Problem son günlerde katmerlendi. Çünkü çevre düzenlemesi yapılırken

geçidin rampasının önüne moloz döküldü.

MUHABİR: çıkabilecekmişiniz burdan

TEKERLEKLİ SANDALYELİ VATANDAŞ: çıkamıyorum vatandaşların yardım etmesi gerekiyor

PERFORE: Hayati Çelik yardımlarla yukarı çıktı ama tek başına inmesi mümkün değil yine birilerinin yardımını beklemek zorunda

TEKERLEKLİ SANDALYELİ VATANDAŞ: burdan oyana yol olmadığı için mecburen geldiğim yoldan geri dönmek zorunda kalıyorum

PERFORE: Hayati Çelik bu sıkıntıyı hemen hergün yaşıyor. Üst geçidin engellilere uygun bir şekilde yeniden düzenlenmesini bekliyor

Ek-9. Üçüncü Haber'in Deşifresi

FOX TV

11.02.2013

SPIKER METNİ: Ömer Dinçer'i bakanlık koltuğundan eden engelli öğretmen olamaz görüşü müydü? Kulislere göre bu düşünce meclise oradan da başbakana ulaştı. Başbakan Erdogan kulaklarına inanamadı ve kabine revizyonunda Ömer Dinçer gitti

MUSTAFA MUSA BEYDOĞAN: Tiyatrocu sahneye çıktığında sahneye kendini bütünleştirir ya ben o anı sınıfın kendisi oluyorum

ALTBANT: Dinçer “engelli öğretmen olmaz” mı dedi?

PERFORE: Öğretmenlik bedensel engellilerin yapabileceği bir iş değil diyen Ömer Dinçer dönemi milli eğitim bakanlığına yanıt gibi. Adı Mustafa Musa Beydoğan 25 yaşında görme engelli bir edebiyat öğretmeni o.

MUSTAFA MUSA BEYDOĞAN: Yeter ki önyargılar olasın inanın aşılmayacak hiçbirşey yok

PERFORE: Önyargılar malesef oldu. Karaman'dan engelli bir meclise atamasını isteyen bir dilekçe ile ulaştı. Dilekçe komisyon milli eğitim bakanlığına görüşlerini sordu. Verilen yanıt hem şu an görevini başarıyla yapanların, hemde büyük bir hevesle öğrencileri ile kucaqlaşmayı bekleyenlerin umutlarını kırdı.

YAZI: GEÇMİŞTEKİ UYGULAMALAR ÖĞRETMENLİK MESLEĞİNİN BEDENSEL ENGELİ BULUNANLAR TARAFINDAN İCRA EDİLECEK BİR MESLEK OLMADIĞINI GÖSTERDİ

GÖRME ENGELLİ ÖĞRETMEN 2: Öğretmenin duyması gerektiği ses budur yani

PERFORE: Ömer Dinçer döneminde verilen cevabı başbakan da duydu. Kulaklarına inanamadı ve Erdoğan iki kez komisyona sordu ve “engelli öğretmen olamaz” ifadeleri doğru mu dedi. Yanıt evet olunca Ömer Dinçer gitti Nabi Avcı geldi.

GÖRME ENGELLİ ÖĞRETMEN 2: Engelsiz meslektaşlarımızdan hiçbir farkımız olmadığını onlarla aynı şartlarda öğretmenliği yapabileceğimize inanıyoruz

PERFORE: Sınıflar öğretmenler için kutsal mabed gibi. Öğrencilerde en büyük eserleri. Tabi görebilene. Gerçekten gören gözlere...

ÖZGEÇMİŞ

1971 yılında Düzce’de doğdu. İlköğretim ve liseyi Düzce’de okudu. Marmara Üniversitesi Basın Yayın Yüksek Okulu Radyo-Tv bölümünden 1992 yılında mezun oldu. 20 yıl boyunca televizyon programcılığı alanında yapımcılık ve yönetmenlik yaptı. Çalıştığı alanlar: Bayan ve Çocuk Programları, haber programı, haber merkezi ve belgesel. Çalışmalarına belgesel yönetmenliği ile devam etmektedir.